تىمام مۇھەممەت

سىيىت نوچى ئوچتۇرپانغا

قەشقەر ئۇيغۇر نەشر يىلى

ئىمام مۇھەممەت

سىيت نوچى ئوچتۇرپانىڭ

(مېكايىلار)

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى : مۇھەممەت ئابلىز بۆرەيار

مۇنددەرىجە

كېپەك مەزمۇن 1
سىيىتۇ نوچى ئۇچتۇرپاندا 19
شەپقەتلىك ئامبال 49
« بالداق سوپى » 57
سادىغاڭ كېتەي سادىقجان 67
قەبرە توپىسى 87
كىم ئەيىبلىك 93
تالاق 109
ئىنتىقام 117
ئالتۇن تۇپراق 144

كېپەك مەزمۇن

يېزىمىز بازىرىنىڭ ئاۋات كوچا دوقمۇشىدا چوڭ بىر مەسچىت قەد كۆتۈردى . ئاسمان - پەلەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان كۆركەم پەشتاق ھەر قانداق كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى . شۇنداق قىلىپ ، مەسچىتنىڭ پۈتۈش مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈش پەيتى كېلىپ قالدى . بۇ ئىشقا مەھەللىدىن كېپەك سالجا ئۇشتۇمتوت ئارىلىشىۋالدى .

كېپەك ئاخۇن بەستلىك كەلگەن ، ئورا كۆز ، سەل پاناق ، سول قۇلىقىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمى كەم ، 60 ياشلاردىكى چار ساقال ئادەم بولۇپ ، ھەر قانداق گەپ بولغان يەردە ئېغىز غېرىچلاپ ، باشقىلارغا گەپ بەرمەيدىغانلاردىن ئىدى .

ئىمام ئاخۇنۇملارنىڭ مۇشۇ بىر مۇشكۈل ۋەزىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى ئۈچۈن ، كېپەك سالجىدەك بىرەر ئادەممۇ لازىم ئىدى . ئەلۋەتتە ، ئىمام ئاخۇنۇم ئۆز سۆيۈتىنى ساقلاش يۈزىسىدىن ، ئەمرىمەرۇپ قىلىشتىن ئوشۇق سۆزلىمەيدۇ - دە . مۇتىۋەللى ئاخۇنۇم دەپتەر - قەلەم تۇتۇپ ، كىم نېمە بەردى ، قانچىلىك ، شۇنىلا يېزىشى كېرەك . كېپەك ئاخۇنچۇ ؟ ئۇ جامەنىڭ ئات ھارۋىسىنى ھەيدەپ ئۇلارغا ئەگىشىپ چىقتى - دە ، گۈرۈچنى بىر تاغارغا ، بۇغداينى يەنە بىر تاغارغا ، ياغنى تۇرغۇتقا قاچىلاپ مېڭىۋەردى . بەزى ئاشپەز ، ناۋاي ، قاسساپ ، سودىگەرلەر نەقپۇل

ئىنانە قىلىۋاتقاندا ، كىپەك ئاخۇن يانچۇقلىرىنى سىيلاپ ئولگۇرگەن ئىدى . قېرىشقاندەك پۇل بىرەيلەننىڭ قولىدا سانىلىپ ، يەنە بىرەيلەننىڭ قوينىغا كىرىپ كەتتى . كىپەك ئاخۇن راسا بىر ئۇلۇغ تىنىپ ، يەنە چاندۇرماي مېڭۈمردى - يۇ ، يۈرىكىدە ھەسەت ئوتى لاۋۇلداپ ، ئۆز قورسىقىدا ھېساب - چوت سوقۇشقا باشلىدى . دەسلەپتە كىم نېمە بەردى ، قانچىلىك بەردى ... ھەممىنى دىلىغا خاتىرىلەپ ، « خۇدا رەھمەت قىلسۇن » ، « ئۇلۇغ پەرۋەردىگار مەدەت بەرگەي » ، « بىرى مىڭ بولسۇن ... » دېگەندەك سۆز - ئىبارىلەرنى تەكرارلاپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ ، ئەمدى ئۇ بىردىنلا جىمىپ قالدى . شۇنداق ھېسابلاپ « 307 كوي 40 پۇڭ » دېدى - يۇ ، ئىزىپ كەتتى .

كىپەك ئاخۇن ساۋاتسىز ئىدى . ئۇ مۇشۇ يېزىدىكى پاششاپ بېگىنىڭ يالغۇز ئوغلى ئىدى . پاششاپ بېگى ـــ قول ئىلكىدە يوق ، نەپسى يامان ، ئۆتۈمسىز ئادەم بولغاچقا ، چوڭ - كىچىك ئوغرى - قىمارۋازلار ئىچىدە « گال قىڭراق » ، ئەل ئىچىدە « ياغاچ پىچاق ، لاتاغىلاپ بېگىم » دېگەن نام بىلەن مەشھۇر ئىدى . نەگىلا بارسا ئوغلى كىپەكجاننى بىرگە ئېلىپ باراتتى . قىمارۋازلار ئۇنى « بېگىمنىڭ بالىسى » دەپ ، يانچۇقلىرىنى چوتاغا تولدۇرۇۋېتەتتى . كىپەكجان ئەمدىلا 15 ياشقا تولغاندا دادىسى باقي ئالەمگە سەپەر قىلدى . ئۇ 17 ياشقا كىرگەن مەزگىلدە « تاۋكا بەندىسى » گە ئايلىنىپ كەتتى . بىر قېتىم تاۋكادا جېدەل چىقىرىپ بىرەيلەنگە تىغ ئۇرۇپ يارىدار قىلىپ قويدى - دە ، تۇرمىگە تاشلاندى . شۇ ئارىدا ئانىسىنىڭ ئۆلۈمىدىمۇ بولالمىدى . تۇرمىدىن چىقىپ قارىغۇدەك بولسا ئاتىسىدىن قالغان ئۆي - زېمىننىڭ ئىزناسىمۇ قالماپتۇ . ئۇ ئەمدى بازارنىڭ چېكىسىدىكى بىر

مەھەللىگە ماكانلاشتى - دە ، دادىسىنىڭ كونا ئۇلپەتلىرىنىڭ پېشىنى تۇتۇپ ، كاداڭ قىمارۋازلار جەم بولغان چوڭ تاۋكالاردا چوتا يىغىپ ئاز - تولا پۇلغا ئېرىشىپلا تاڭ ئاتقۇچە مەيدىسىگە مۇشتلايدىغان بولۇۋالدى . « كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ » دېگەندەك ، ئۇزاققا قالمايلا كانىيىغچە قەرزگە بوغۇلدى ، بېرەي دېسە ھېچنېمە يوق ، سالا - سۇلھىگە كۆنىدىغان كىشىمۇ يوق ئىدى . كېپەكجان ئاخىر پىچىقىنى قىنىدىن چىقاردى - دە ، سول قولىقىدىن بىر چىشلەم كېسىپ ، ئۇتۇۋۇالغۇچىلارنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قەرزدىن قۇتۇلدى . تاۋكاغمۇ دەسسىيەلمەس بولدى ...

كېپەك سالجىنىڭ ئۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتى ھەققىدىكى تەپسىلاتلارنى بىر - بىرلەپ سۆزلەيدىغان بولساق ئوقۇرمەنلەرنى زېرىكتۈرۈپ قويىمىز . قىسقىسى ، ئۇ ئوتتۇز نەچچە يىلنى قىزىلكۆزلۈك ، ساختىپەزلىك بىلەن سېرىقتال ئۆتكۈزدى . ئەدىلىكتە ئىسلاھات دولقۇنى كۆتۈرۈلۈپ ، يەرلەر ھۆددىگە بېرىلۈېدى ، كېپەكجانىنىڭ بېشىغا تېخىمۇ كۈن چۈشتى .

« خوش كېپەك ئاخۇن ، ـــ دەيتتى ئۇ ، ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ ، ـــ داداڭ ئىككى قوللاپ دۇئا قىلغاچقا ، قولۇڭ كەتمەنگە ، دىلىڭ دەردكە يولۇقماي بۇگۈنگە كەلدىڭ . ئەمدى ئىش پاساتقا ، بازىرىڭ كاساتقا ئايلاندى . يەر تۇتۇپ جېنىڭنى قىينامسەن قانداق ؟ ... » ئۇ ، شۇنداق چىگىش خىيال يىپلىرىنىڭ تۈگۈنلىرىنى يېشەلمەي ، ئاخىر ، « توختا ، ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇم بار ئەمەسمۇ ! ئۆز ۋاقتىدىكى بۇلۇڭ ئۇلپەتلىكمىزدىن تېنىپ كەتمەس ، ياخشى مەسلىھەت بەرسە ئەجەب ئەمەس » دېدى - دە ، ئەتىسى قارىي ئاخۇنۇمنىڭ ھۇزۇرىدا مېھمان بولدى . ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇم ئۇنى ئوچۇق چىراي قارشى ئالغاندىن

كېيىن ، دەرد ـ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ بولۇپ ، كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ئولتۇرۇپ :

ـــ كېپەك ئاخۇن ، ھازىر ۋاللىدە ئاپتاپ چىققاندەك قىلغان بىلەن ، ئىشەنگىلى بولمايدۇ . ئۆزلىرى بىلەن بۇرادەر چىلىكمىز بار . راست گەپنى قىلسام ، ئۆزلىرى تەنھا ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، شۇكەمگىچە چېكىلىرى تەرلەپ باققان بەندە ئەمەس . يېشىمزنىڭ تەگدىن تولسىنى ياشاپ ، غورىگىل بولسىمۇ كۈن ئېلىپ بۇ يەرگە كەلدۇق . خۇداغا مىڭ قەتىرە شۈكۈر ـ سانا ئېيتقايمىز . ئاللانىڭ مەرھىمىتى بىلەن ھۆكۈمىتىمىزگە ئىنساپ بېرىپ ، مۇنچىلىك كۈن بولۇۋاتىدۇ . ئەمدى ، سىلە بىلەن بىز دەپىدۇنيانىڭ كويىدا بولماي ، ئاخىرەتنى ئويلاپ ، ساۋاب ئىزدەيلى ، ساۋاب ، ـــ دەپ توختىدى .

ـــ خوش ، تەقسىر ، ياغدەك گەپ قىلدىلا ، ياغدەك !

ـــ شۇنداق ، ئۇ دۇنيالىق مۇھىم ...

ـــ كېيىنچە يەنە « ئايا دوستلار ، دۇنيا ھارام ، سەن تاشلىۋەت ، مەن تېپىۋالاي » بولۇپمۇ قالارمۇ ؟

ـــ يوقسۇ ! نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىدىلا ؟ مەن ئۆزلىرىنى سايىمزدا پاناھدارمىكىن دەۋاتىمەن ، بۇرادەر !

ـــ ئۇنداق ئىلتىپاتلىرى بولسىغۇ ، ھو ، ھو ، ھو، ھا، ھا ... شۇنداق قىلىپ ... ؟

ـــ ھە ، شۇنداق قىلىپ ، ئەتىگەندە جامەگە پەيدا بولسىلا . مەن ئەھلى جامائەتنىڭ ئالدىدا تۇۋا ئىستىغپار ئوقۇتىمەن . بويۇنلىرىغا قارا ئارغامچا سېلىپ ، قول قوۋۇشتۇرۇپ ، يەرگە قاراپ تۇرىدىلا . ھە ...

ـــ ئۆمرۈمدە مەكتەپ قارىسى كۆرمەپتىمەن ، تەقسىر !

قىلمىغان گۇناھلىرىم ئاز ، خەقنىڭ ئالدىدا نېمىدەپ توۋا قىلىمەن ؟

ـــ مەن نېمىدېسەم شۇنى دېسىلە بولۇۋېرىدۇ .

ـــ تىلىم ئايەتكە كەلمەيدۇ ئەمەسمۇ ؟!

ـــ ئىگىسىگە ئىخلاس بىلەن تېۋىنىپ ، بىزگە خوش دېسىلە ، ئىش تامام . ئۇنىڭدىن كېيىن، مەسچىتنى سىيرىپ - سۈپۈرۈپ ، تەرەتكە سۇ تەييارلاپ ، ئۇ يەرنى ساقلاپ بەرسىلە بولدى .

ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇمنىڭ گەپلىرى كېپەك سالجىغا بەتەينى قېرى كالىغا پىچاق خوش ياقاندەك ياقتى . ئىشمۇ ھەمدۇل قارىمنىڭ دېگىنىدەك بولدى : مانا ، بەش - ئالتە يىلدىن بېرى ئۇ ، مەسچىتنىڭ كۈتلەك ھۇجرىسىنى ماكان قىلىپ ، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار بىلەن يۈمشاققىنە ياشاپ كېلىۋاتىدۇ . جامەنى جۇگايتىپ ياساش باشلىنىپ پۈتكۈچە بولغان ئارىلىقتا ئۇنىڭ ئىشلىرى جىددىي ھەم ئامەتلىك بولدى .

يېڭى جامەنىڭ مۇراسىمى دېگەن قەرىلىدە جۈمە نامىزى تەنتەنىسى ئىچىدە بولۇپ ئۆتتى . ھەمدۇل قارىي ئاخۇنۇم يەنىلا ئىمامىلىق مەرتىۋىسىدە ، گايىت مۇتىۋەللى ئاخۇنۇم مەزىنلىك مەنسىپىدە ئولتۇرۇشتى . ياغاچچى ، تامچى ، ئىمام ، مەزىن ، نەققاش ، خەتتات ، ھېسابچى بولۇپ ئون نەچچە كىشى جامائەت ئالدىدا مەرتىۋىلىرىگە ، ئىشلىرىغا لايىق تون - سەرۇپاي كىيىشتى . كېپەك سالجىنى ھېچ كىشى ئاغزىغا ئېلىپمۇ قويمىدى . يوغان تاۋاقتا ئاش كۆتۈرۈپ ئوتتۇرىدا چاپراقلاپ يۈرگىنىنمۇ ھېچكىم كۆرمىدىمىكىن ؟! بۇ ئىش كېپەككە تولىمۇ قاتتىق تەگدى . ئۇ ، ئەل تارقاپ بولمايلا ئۆيگە كىردى - يۇ ، ئىشىكنى « گۈپ » تاقاپ ، قولىغا بىر پىيالىنى ئالدى ، نېرىقى

بۇلۇڭدىكى چېپىنداقلار ئارىسىدىن « تۆمۈر چوققا » ماركىلىق هاراقتىن بىرنى سۇغۇرۇپ ئىلىپ ، ئاغزىنى پىيەنچۇكلەر پەدىسىدە بىرلا غاجىلاپ ئاچتى - دە ، يېرىمىنى بىراقلا قۇيۇپ ، ئىككىلا سۈمۈرۈپ ئىچىۋەتتى . داۋامىنى يەنە شۇنداق قۇيۇپ ، يەنە شۇ ئەلپازدا ئىچىۋەتتى - دە ، شېشىنى يەرگە ئاتتى ، ئۆزىمۇ ئورنىغا يىقىلدى .

ئارىدىن بىر هەپتە ئۆتتى . رەشىك ئوتلىرىنى باسالمايۋاتقان كېپەك سالجا جامائەت خۇپتەندىن يانغاندىن كېيىن ، جامەنىڭ يازلىق مەيدانىغا قالدى - قاتتى چېپىندا - پۇزەكلەرنى جۇغلاپ غۇلا سالدى - دە ، مەيدىسىنى قاقلاپ ئولتۇرۇپ ، قويۇن يانچۇقىدىن ياڭاق چوڭلۇقىدا بىر دۇگىلەكنى ئالدى . ئاندىن ئېرىنمەي ئولتۇرۇپ قىرىق بىر تال ئۈزۈپ ، تاماكا خالتىسىدىن بىر چىمدىم كۆك قۇلاق ئېلىپ ، ئۆز قائىدىسى بويىچە ئارىلاشتۇرۇپ بىر تال يۆگەپ ئۇچىغا ئوت يېقتى ، ئەمدىلا ئىككى شوراپ ، تۇتۇنىنى پەلەككە قويۇۋەتكەن ئىدى ، توساتتىنلا ئۈچ نەپەر ياش يىگىت هوجرا تەرەپتىن چىقىپ كېلىشتى . كېپەك ئاخۇن ئۇچۇن قولىدىكىنى يوشۇرۇپ قېلىش ئىمكانىيىتى قالمىغان ئىدى .

ــ بەللى - بەللى ، كېپەكجان ئاكا ، بىز ئۇجمە تومۇزنىڭ ئىسسىقىدا هوجرىدىن سالقىن ئىزدەيلى ، ئۆزلىرى ...؟ــ دېدى يىگىرمە بەش ياشلاردىكى ئاق سېرىق تالىپچاق خۇش خۇيلۇق بىلەن .

ــ هە ، كېلىڭلار ، توقماق سوپىلار ، تېخىچە ئۇخلىماي قەيەرلەردە يۈرىسىلەر ؟

ــ يەر - جاهان يوروپ كەتتى . بىز تېخى هوجرىلىرىغا ئوت كېتىپ ، ئۆزلىرىنى ئۇخلاپ كاۋاپ بولۇپ كەتمىسۇن دەپ

ـــ ئاغـزىـڭلارغـا تـاش تـۇپـراق ، ھەي شـۇمـلـۇقـنى چـىـللايدىغان توقماق سوپىلار ، ـــ دېدى كېپەكجان پەرۋاسىزلىق بـىـلـەن پـىـنـنەكنى تېخمۇ قاتتىق شوراپ . غۇلالىنىپ كۆيۈۋاتقان گـۈلـخاننىڭ تۈن قاراڭغۇلۇقىدىكى يورۇقىدا كېپەكجاننىڭ رەڭگى قـانـسـىراپ ئۆلـگـەن جـەسـەتـنىڭ تەرىگە ، كېلەڭسىز پاخپايتىپ قـويـۇۋالـغـان ئۇزۇن ساقـىـلـى مـەيدىسىنى قاپلىغان مويلار بىلەن قـوشـۇلـۇپ خـۇددى ئادەم ئاياغ بـاسـمـىـغـان قـاراڭغۇ چاتقاللىققا ئوخشاش كۆرۈنمەكتە ئىدى .

ـــ غـەلـىـتـىلا گـەپلەرنى قىلىۋاتىلىغۇ ؟ ـــ دېدى ھېلىقى تـالـىـپـچـاق شـېـرىكلىرىگە ئولتۇرۇش ئىشارىسىنى قىلىپ ، ئۆزىمۇ ياندىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇپ .

ـــ ھارام يـەيـدىغانلارغا ئوت كەتمەي ، ماڭا ئوت كەتكىنى قانداق ؟

ـــ كىم ھارام يەپتۇ !؟

ـــ ھەممەيلەن ھارام يەۋاتىمىز .

ـــ بىزمۇ ھارام يەۋاتامدۇق ؟

ـــ ھەئە .

ـــ قوللىرىدىكى ھالالمۇ ـ ھارامۇ ؟

ـــ ئۇستازىڭلاردىن سوراڭلار .

ـــ ھەمـدۇل قارىي ئاخۇنۇم چەكمەيدىغاندۇ ؟ توۋا دېسىلە ئاكـا ، ئەھلـى ئـىـلمى ئادەملەرنىڭ كەينىدىن ھەر قىسما گەپ قىلسا گـۇنـاھ بولىدۇ ، ـــ دېدى يەنە بىر دوغلاق تالىپچاق سەل ـ پەل ئۆڭگەندەك قىلىپ .

ـــ سەن قارا پاقا نېمىنى بىلىسەن !؟ ـــ دەپ دوق قىلدى

زەردە بىلەن كېپەكجان . كېپەكجان ئادەتتە ئۇلارنى بەكمۇ ئىززەت قىلاتتى . بەزىدە تېخى ھوجىلىرىنى سۆيۈرۈپ ئەخلەتلىرىنمۇ تۆكۈپ قويياتتى . ئۇلار ساۋاق تەكرارلاپ ۋاڑىلداپ ئوقۇپ كېتىدىغان بولسا ، قاتتىق سۆيدا چۆچۈرىدەك تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇپ ئىخلاس بىلەن ئاڭلايتتى ، ھەتتا ساۋاتسىز قالغانلىقىغا پۇشۇقۇنۇپ ئۆتىمۇش كۈنلەرنى قاتاپ كېتەتتى . خۇشى تۇتقاندا ، پادىشاھى جەمشىدنىڭ چۆچەكلىرىنى سۆزلەپ بېرەتتى ، بەزىدە « ياغچى ئىلىيار غوجىكام بىلەن قىرىق بەگگە » نىڭ ھېكايىسىنى ئېيتىپ بېرىپ ، ئۇلارنى كۈلكىدىن تېلىقتۇرۇۋېتىپ قايىتىپ چىقاتتى . « بۇگۈن بۇ ئادەم بىزگە نېمانچە قاتتىق تېگىدۇ ؟ بىرەر سىر بارغۇ دەيمەن » دەپ ئويلىدى بىرىنچى تالىپ ۋە :

ـــ كېپەكجان ئاكا ، خاپا بولمىسلا . ـــ دەپ بەزلىدى ئۇنى . ـــ بۇگۈن بىر ئىشتىن قاتتىق رەنجىپ قالغان ئوخشىمامىلا ؟

ـــ ھەببەللى ! بۇ گەپلىرىڭ جايىدا ئۇكام ، ـــ دېدى كۆزلىرى خۇمارلىشىپ تېخىمۇ يۇمۇلۇپ جۇۋالدۇزۇڭ كۆزنىچىلىك بولۇپ قالغان كېپەكجان قولىدىكى قالدۇقتىن ئاخىرقى بىر نەپەس ئېلىپ ، يالجىپ يېنىۋاتقان ئوتقا ئېتىپ ، قار ـ يامغۇردەك تۆكۈلۈشكە باشلاپ ، ـــ مەن بۇلارغا ئالدىراپ ئىشىنىپ ، غالچىلىقىنى قىلىپتىمەن ئەمەسمۇ ! ... ماۋۇ ھەمدۇل ئىمام ، « چەك ـ چەك ، خۇدانىڭ ئىشقىدا چەك ، ئامۇ خاسلار بىلمىسۇن ، پىنھاندا چەك ! » دەپ يۇرسە ، مەن ئۇنى راستىنلا خۇدانىڭ پاك بەندىسى دەپ چاغلاپتىمەن . نەدىكسى ! ئۇ ھۆپۈپىنى يۇڭدىماي يەيدىغان ئادەمكەن. بىر يىلدىن بېرى قىلغان ـ ئەتكەنلىرى ئاز ئەمەس . سۆزلىسەڭ گەپ بولىدۇ ، سۆزلىمىسەڭ دەرد بولىدۇ . سىلەر ئاڭلاپ قېلىڭلار : بۇ يىل قىش ئوننىچى كەنت

ياردەمگە بەرگەن ئوتتۇز تال جەگدىن ئون تېلى ئۇنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەتتى . ساقلىم بىلەن ئۆزۈم توشۇپ بەردىم . ئۆتكەن يىل كۆزدە ھېلىقى چەت ئەلدىن كەلگەن باي ھاجىم بەش تىللا ھەدىيە قىلىۋېدى ، ئىككى تىللانى گايىت بىلەن ئىككىسى مۇشۇك بالىسىنى يېگەندەك يەپ كەتتى . قالغان ئۈچىنى ئىشلەتتۇق دېدى - يۇ ، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ . بۇ يىل قىش يۇقىرىقى مەھەللىدىكى سادىر دېگەن يالغۇز بالىنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتسە ، يەنە مۇشۇ ھەمدۇل « ناماز ھەقىنى ئاۋۋال بەرمىسەڭ نامىزىنى چۈشۈرمەيمىز » دەپ بۇتتەك قېتىپ تۇرۇۋېلىپ ، بىر قويىنى شۇ يەردىلا ساتقۇزۇپ ، پۇلنى چۆنتەككە ئۇرۇپ ئاران دېگەندە جىنازا ئالدىغا ئۆتتى . تېخى توپا بېشىدىكى شەرمەندىلىكنى دېمەيسەن . قىرىق يۆەن يەرلىك ھەققى كېلىۋېدى ، يانچۇقى قۇرۇق سادىر « ھۇ » تارتىپ يىغلاپ كەتتى . كۆچىلىكنىڭ ئىچى ئاغرىپ يانچۇقىنى كولاشقا باشلىۋېدى ، شۇ گايىت ئاۋاق ئېتەك تۈتۈپ قويۇتى . قاراپ تۇرسام ، بەرمىدى دېگەنلىرى بەش موچەن ، كۆپىنچىسى بىر - ئىككى كويدىن تاشلىدى . يېزىمىزنىڭ دوختۇرى ئەنۋەر نۆش يانچۇقىدىن زىغىرەڭ بىر قەغەزنى سۇغۇرۇپ تاشلىغان ئىدى ، ئاۋاقنىڭ ئارىدەك بارماقلىرى ئارىسىغا كىرىپ كەتتى . پۇلنى بىرەيلەن خالىس سانىدى . قاراپ تۇردۇم ، توپتوغرا ئەللىك بەش كوي چىقتى . ھېلىقى دوختۇر بەرگەن بىر قەغەز يوق . بىر پاش قىلىۋېتەي دېدىمۇ ، « قويە ، شۇ پەس لەقۋا باي بولۇپ كەتسۇن ! » دەپ ئويلاپ ئۆزۈمنى بېسىۋالدىم .

— ئې ، ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، بەندىلىرىڭگە ئىنساپ بەرگەيسەن ! — دېدى بىر تالىپ ياقا چىشلەپ . قالغان ئىككى تالىپمۇ ھەيران بولۇشۇپ ، ياقا تەشكەن سويمىدەك ئاغزىلىرىنى

ئېچىپ ئولتۇرۇشاتتى .

ـــ مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلە ئۇكىلىرىم ، ـــ دەپ سۆز ئالدى كېپەكجان ، ـــ بىز بۇ مەسچىتنى كۆپچىلىكنىڭ پۇل ـ مېلى بىلەن سالدۇق . شۇنچە بەرگىنى يەتمەي يەنە جامەنىڭ مۇراسىمنى ئۆتكۈزىمىز دەپ ، دىۋانىدەك خۇرجۇن ـ قاچا كۆتۈرۈپ چىقتۇق . خەلق دېگەن بىر دەريا ئىكەن . شۇ كۈنى كەم دېگەندە مىڭ كوي پۇل چۈشتى . مۇراسىم كۈنى تۆت يۈز توقسان ئۈچ كوي دەپ جاكار قىلىۋاتىدۇ . قالغىنى مۇشۇ ئىككى قىزىل كۆزنىڭ چۆنتىكىگە كىرىپ كەتمەي نەگە باردۇ ؟ مۇنداق يالغانچىلارنىڭ زۇۋانىمۇ تۈتۈلۈپ قالمايدىكەن . « نې خۇدا ، ۋەيلۇن دوزىخىڭ راست بولسا ، قىيامەت كۈنى شۇنداق كاززاپلارنىڭ تىلىنى ئوتلۇق زەنجىرىڭ بىلەن باغلاپ ، بۈزۈق دىلىنى زىخ بىلەن داغلاپ ئەدىبىنى بەرگەيسەن ... » دەپلا تىلەيدىغان بولدۇم . خەلقلەر بۇ ئىشنى بىلمەيدۇ . يەنە شۇ ناپاك ئادەملەرنىڭ بىرىنى ئىمام ، بىرىنى مەزىن ، يەنە بىرىنى مۇتەۋەللى دەپ سايلىشۋالدى . ھۆكۈمەتنىڭ مۇنداق ئىشلار بىلەن كارى بولمايدىغانمدۇ ؟! نېمىدېگەن تويمايدىغان ئادەملەر بۇ ؟ بۇ يەردىن خۇددى لالما ئىت قارا ئۇجمىدىن بەزگەندەك بەزدىم . دېسەم گەپ تولا ... ئەمدى ئۇخلاپ قالامدۇق ؟

ـــ شۇنداق قىلايلى ، ـــ دېيىشتى تالىپلارمۇ . كېپەكجان « ياللا » دېگىنىچە ھۇجرىسى تەرەپكە ماڭدى .

ئەتىسى بامدات نامىزىدىن يېنىپلا ئۆگسۈلى يوق ھۇجرىغا كىرىپ كەلگەن ھەمدۇل ئىمام ئاخۇنۇم بىلەن گايىت مەزىن يوتقانغا يۆگىنىپ ياتقان كېپەكجان بىلەن شۇنداقلا بىر رەسمىيەت سالىمى قىلىشتى ـ دە :

ـــ كېپە كېبەگ ، ـــ دېدى ھەمدۇل ئىمام ئالدىغا سەل ئېگىشىپ ، ـــ نامازغا چىقالمىغانلىرىدىن بىتاب بولۇپ قالمىغىدى دەپ ئەنسىرەپ قالدۇق . ئەھۋاللىرى قانداقراق ؟

ـــ زۇكام تەگدىمىكەن ، بېشىمنى كۆتۈرەلمەيۋاتىمەن ، ـــ كېپە كجان ئىنجىقلاپ قويدى ، ـــ نامداتنىمۇ قازا قىلدىم ...

ـــ ھېچقىسى يوق . بىتاب بەندىسىنى ئاللا كەچۈرىدۇ ، ـــ ھەمدۇل ئىمام يەنە نېمىلەرنىدۇ دېگەندىن كېيىن قوشۇپ قويدى ، ـــ مېنىكىمۇ تازا مىجەزىم يوق ، ناشتىغا ئۇگرە ئېتىشنى بۇيرۇپ قويغان ئىدىم ، بىز بىلەن بېرىپ ، نېسۋىلىرىنى ئىچىپ تازا بىر تەرلىسىلە ئۇستىخانلىرى يەگگىپ ، باشلىرىنىڭ ئاغرىقى كۆتۈرۈلۈپ كەتسە ئەجەب ئەمەس . يەنە تېخى ئۆزلىرى بىلەن قىلىشىدىغان مەسلىھەتىمىزمۇ بار ...

« ئۇگرە » دېگەن گەپنى ئاڭلاپ كېپە كجاننىڭ ئاغزىغا سېرىق سۇ يىغىلغان ئىدى . « مەسلىھەت » دېگەن سۆز ئۇنىڭغا ھەممىنى ئونتۇلدۇردى . ئۇ ئارتۇقچە تەكەللۇپ قىلىپ يۈرمەيلا يالغاندىن ئىنجىقلاپ ئورنىدىن قوپتى .

ئاخشام بولغان گەپ ـ سۆزلەرنى يېرىم كېچە بىلەن ھېلىقى تالىپلارنىڭ بىرى ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ قۇلىقىغا قۇيغان ئىدى . ئىمام ئاخۇنۇم ئۇنى بۇيرۇپ گايىت مەزىنى ئويغىتىپ كەلدى ـ دە ، ھەممە گەپنى بىر ـ بىرلەپ سەمىگە سالدى ، گايىت مەزىن غەزەپلىنىپ ، كېپە كجانىنى جامەدىن ھەيدەپ چىقىرىش تەلىپىنى قويدى . كۆپىنى كۆرگەن ھەمدۇل ئىمام بۇ گەپكە كۆنمىدى ـ دە ، شالاڭ ، قىزغۇچ ساقاللىرىنى تۇتاملاپ ئولتۇرۇپ مۇنداق دېدى :

ـــ گايىت ئاخۇن ، ئۆزلىرىنى خېلى ئاقىل ئادەم چاغلاپ

يۇرسەم ، بەكمۇ كالتە پەم ئىكەنلا . ئۇنداق قىلساق ، كويىقاپنىڭ ئاغزىنى تاتىلاپ ئاچقاندەك ئىش بولۇپ ، سەللە - پەرىجىلىرىمزنى قارا قويۇق ئۇچۇرۇپ كېتەرمىكىن ؟ ...

ـــ ئەمىسە ، قانداق قىلىمىز ؟

ـــ ئىتنىڭ ئاغزى سۆڭەك بىلەن بېسىقىدۇ .

ـــ ھە ؟ خوش - خوش ، شۇ ... شۇنداق بولمامدىغان ، ھە ، ھە ...

ـــ ئۇنى ئۆزلىرىگە يارەمچى مەزىن قىلىپ تەيىنلەيمىز ، ئەتىگەنلىكىكە مۇشۇ ئۆيدە ئىككى يۈز كويىنى ئالدىغا قويىمىز ، يۈزكوي مەندىن ، يۈز كوي ئۆزلىرىدىن بولىدۇ ...

مەسلىھەت پىشقاندا ، گايىت مەزىننىڭ ياداڭغۇ چىرايىغا سەل - پەل كۈلكە ياماشتى . ئۇلار باش توخۇ چىللىغاندا يۆتىلىپ ، چۈشكۈرۈشۈپ ئورنىدىن قوزغىلىشتى ...

گۈپۈلدەپ زىرە - قارىمۇچ پۇراپ تۇرغان قىيمىلىق ئۇگرىدىن ئىككى چىنە ئىچىپ ۋۇجۇدى يايراپ كەتكەن كېپەكجان دۇئادىن قولىنى چۈشۈرۈشىگە ، ھەمدۇل ئىمام گەپ باشلىدى .

ـــ كېپەكجان ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ نەچچە يىلنىڭىزى مەسچىتكە خالىس خىزمەت قىلىپ ، جامائەتنى ئوبدان رازى قىلدىلا . ئەمدىلىكتە مەسچىتنى نېخمۇ كېڭەيتىپ قۇرۇۋالدۇق . ئويلانساق ، گايىت مەزىن ئاخۇنۇم ياشىنىپ قاپتۇ ، تېنىمۇ ئانچە ساق ئەمەس . بىرەر يارەمچى يانداپ قويمىساق بولمىغۇدەك . شۇڭا ئۆزلىرىنى بۇ ئىشقا لايىق كۆردۇق . ئاز بولسىمۇ بۇ ئىككى يۈز يۇەننى خىراجەت قىلىپ ، ئۇستىباشلىرىنى يەڭگۈشلۈۋالسىلا .

بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان كېپەك ئاخۇن :

ـــ هوي ، تەقسىر ، بۇ ... مەن بۇنداق ئىلتىپاتقا لايىق ئەمەس ، ـــ دەپ دۇدۇقلاۋېتىپ : « باينىڭ بەرگىنى خۇدانىڭ بەرگىنى ، ئالە كېپەكباي . بۇلاپ ئالمىدىڭغۇ ! » دېگەنىنى ئويلىدى ـ دە ، تىترەۋاتقان قوللىرىنى پۇلغا ئۇزاتتى ھەم تەسلىكتە ، ـــ رەھمەت ئاخۇنۇم ، بۇمۇ لازىم ئەمەس ئىدى ، ـــ دەپ قويدى .

ـــ پېقىرنىڭ ياردەمچىسى بولۇپ قالغانلىقلىرىنى ئەتە جۇمە نامىزىنىڭ ئاخىرىدا جامائەتكە جاكارلايمىز . جۇمە نامىزىدىن بۇرۇن ئۆزلىرىگە سەللە ، پەرىجە ، ئىسكىلاچ مەسە سېتىۋالسىلا . جۇمە نامىزىغا ئۆزلىرى ئەزان توۋلايلا . بۇگۈندىن ئېتىبارەن غەيۋەت ـ شىكايەت ، نەھى قىلمىشلاردىن خالى بولۇشىمىز كېرەك ، گۇناھ بولىدۇ ، ـــ دېدى گابىت مەزىنمۇ ئېزىپ ئىچۋېرۇپ .

« ئاخىرىدا چېقىۋالدىڭ چايان » دەپ ئويلىدى كېپەك ئاخۇن .

ئەتىسى جۇمە ۋاقتى بولغۇچە كېپەك ئاخۇن كىرىۋالىدىغان بىر كاۋاك ئىزدەپ ئاۋارە بولدى . كېيىم ـ كېچەكمۇ ئېلىشقا چىقمىدى . يېزىنىڭ بۇ كالتە بازىرىدا نەدىمۇ مەزىنگە لايىق سەرپاي بولسۇن . شەھەرگە بېرىش كېرەك ـ تە . راست گەپنى قىلغاندا ، كېپەك ئاخۇنلىقى مەسچىت ھاياتىغا بەش يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئەزان ئېيتىشنى بىلمەيتتى ، ئۆزىنىڭ مەزىنلىك مەرتىۋىسىگە ئېرىشىشنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدى . شۇنداق قىلىپ ، جۇمە ۋاقتى يېقىنلاشقاندا ، كېپەك ئاخۇن چوڭ ئۆستەڭ بويىدىكى بوستانلىق ئىچىگە چۆكۈپ ، قۇلقىنى دىڭ تۇتۇپ ياتتى . خۇمارى تازا تۇتتى ـ يۇ ، ئۆزىنى بېسىپ ، ئاچچىق تاماكا ئۇراپ چېكىپ ۋاقىتنى كۈتتى . ئاخىر ئەزانمۇ چىقتى . كېپەك ئاخۇن ئۇلۇغ بىر

نەپەس ئالدى ـ دە ، ئۆستەكۈ لېۋىگە كېلىپ ، تالىپ باللارنىڭ ئۆگەتكەن تەلىمى بويىچە ھەربىكەت قىلىپ تەرەت ئالدى . ئەڭ ئاخىرقى « ۋاقتى نامار ! ... » جاكارسىنى ئاڭلاپ ئورنىدىن قوزغالدى . ئۇ مەسچىتكە يېتىپ كەلگەندە ، جامائەت سەپكە تۇرۇپ بولغان ئىدى . بىر كەمدە گايىت مەزىنىنىڭ « سەپراس ! » دەپ ۋارقىرىغان چىرقىراق ئاۋازى ئىچكىرىدىن ئاڭلاندى . كېپەكبايمۇ بوش كەلمىدى . تەۋەككۈل دەرياسىغا « سالدىم كېمەمنى » دېدىمۇ نېمە ، بوم ئاۋازى بىللەن « سەپراس ! سەپراس ! » دەپ ئۈچ مەرتىۋە توۋلىدى . بۇ ئۇنىڭ ئىچكىرىدىكى ئىمام بىلەن مەزىنگە « ئاكاڭ قارىغاي بۇ يەردە » دەپ بەرگەن بشارىتى ئىدى .

دەرۋەقە ، جۈمە ئوقۇلۇپ بولغاندا ، ھەمدۇل ئىمام كېپەكبايىنىڭ يارەمچى مەزىنلىككە تەيىنلەنگەنلىكنى ، بۇرۇنقى ۋەزىپىسىنىمۇ ئىشلەۋېرىدىغانلىقنى ، ھەر ئايدا جامائەتتىن ئوتتۇز كوي يىغىپ بېرىلىدىغانلىقنى جاكارلىدى . بەزىلەر كۈلۈشتى ، بەزىلەر ياقا تۇتۇشتى ۋە بەزىلەر مۇبارەكلەشتى . شۇنداق قىلىپ مۇشۇ سائەتتىن باشلاپ ئۇنىڭ ئىسم ـ شەرىپىگە « مەزىن » دېگەن ئۇلۇغ نام قوشۇلدى . كېپەك مەزىنىنىڭ ياشلاردىن ئۈلپەتلىرى خېلى كۆپ ئىدى . ئۇلار بىلەن ئۆستەكۈ بويلىرىدا ، بوتكىلار ئالدىدا تونۇشقان ئىدى . ئەمدى ئۇلار گەپ بىلەن قىيقىلاپ ئارام بەرمەيدىغان بولۇۋالدى .

كېپەك ئاخۇن مەزىن بولۇپ بىر ھەپتە ئۆتكەندە ، ئالدىراش بىر ئىش بىلەن كېلىۋاتقان ئىدى ، تۆت كوچا دوقمۇشىدا يىغلىپ قالغان پاراڭچى ياشلاردىن بىرى :

ـــ كېپەك مەزىن ، ئىشلىرى بەك ئالدىراشقۇ ؟ نەگە ماڭدىلا ؟ ـــ دېدى .

ـــ ئۆستەڭ بويى بەك پەيزى بولۇپ كەتتى جۇمۇڭلار ، ئاغىنىلەر ، ـــ دېدى يەنە بىر بەڭباش يىگىت . كېپەك مەزىن نېمىدەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەي ، ئۇلارغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپلا كېتىپ قالدى . بۇ ئىش بىر قانچە قېتىم تەكرارلانغاندا ، مەزىن ئاخۇنۇم كوچىغا چىقمايمۇ باقتى ، يەنە چىقماي بولمىدى . ئۇنىڭ خۇمارى پات ـ پاتلا قىستاپ قويغاچ ، چىڭقى چۈش ، خۇپتەندىن كېيىن ئۆستەڭ بويىغا بېرىپ قالاتتى . شۇنچە پىنھان دەپ قارىغان جايدىمۇ ھېلىقى كەپسىز ياشلار بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالاتتى ـ دە ، يېرىم كېچىلەرگىچە پىننەك تارتىشىپ كېتەتتى . ئاخىر ئەزان تۇۋلاشنىمۇ ئۆگىنىۋالدى . يېقىندىن بېرى گايىت مەزىن بامدات ۋە پېشىنىگە ئەزان تۇۋلاشنى كېپەك مەزىنگىلا بەخشەندە قىلىۋەتكەچكە ، خۇمارى تۇتۇپ ، كۆزلىرى پۇرۇلۇپ كەتسىمۇ چىدايدىغان بولدى .

كېپەك مەزىنلىك ئىشلىرى ئىككى ئايچە داۋاملاشتى . ئەتراپىنى ئالتۇن كۈز مەزىرىسى قاپلاشقا باشلىدى . كېپەك مەزىنلىك خىيالى « خۇدا بۇيرۇسا ، كېلەر يىلى مۇشۇ كەمگىچە يەتكۈدەك يىغىۋالسام » دېگەندىن ئىبارەت ئىدى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ يېزىلاردىكى كونا چۆپقەتلىرى ئەسكى لاتىلارغا مونەكەلرنى ئوراپ ئېلىپ كېلىشىدىغان بولۇشتى . بەزىلىرى تېخى « ئوخشاش ، بولدى ـ بولدى ، مۇنچىلىك نەرسىگىمۇ ... كەندىرنى ئۆزۈم تېرىغان ... » دېگەندەك پەش ـ كۈشلار ، تەكەللۇپ سۆزلەر بىلەن پۇل ئالغىلى ئۇنىمايدۇ .

مانا بۇگۈن يەكشەنبە . بۇگۈن كېپەك مەزىنلىك ئۆز ۋاقتىدىكى كونا چۆپقەتلىرىدىن بىرى ئۇچراپ قالدى ـ دە ، ئۇنى ئاشپۇزۇلغا باشلاپ ، پېتىرمانتا بىلەن مېھمان قىلىپ ، بىردەم

ئۇياق - بۇياقتىن پاراڭ سېلىشقاندىن كېيىن . ئاپتاپ يەپ مەلەق بولۇپ كەتكەندىن توخۇ تۇخۇمى چوڭلۇقىدا بىر دۇگىلەك تەقدىم قىلدى - دە ، تەرىپلەپ ماختاشقا باشلىدى . كېپەك مەزمۇنلۇك نەپەسلىرى قۇرۇپ . شۆلگەيلىرى ئېقىپ ، خۇمارى گەجگىسىدىن تۇتتى . ئۇلار ئاشپۇزۇلدىن چىقىشىپ چوڭ ئۆستەڭ بويىغا بېرىشتى - دە ، دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان سۇزۇك سۇغا قاراپ ئولتۇرۇپ ، قولدىن قولغا سۇنۇشۇپ راسا چېكىشۋالدى . كۆزلىرى ئالمىچەكمەن ، دىللىرى پەرىشان بولۇپ ، يۆلىنىپ ئولتۇرغان سۆگەتنىڭ سايىسىدا ئۇيقۇغا كېتىشتى .

نېخى ئانچە ۋاقىت ئۆتمىگەن ئىدى . ئۆستەڭ بويىغا تۇتاش ئېتىزلاردا ئوت يەۋاتقان بىر سىيرىنىڭ موزىينى چاقىرىپ قاتتىق مۆرىگەن ئاۋازى كېپەك مەزمۇنى ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى . ئۇ چۆچۈپ ئورنىدىن تۇردى - يۇ ، گاراڭلاشقان ئەپتىنى كۆتۈرۈپ ، ھېچ نەرسىگە قارىماي مەسچىتكە قاراپ ماڭدى . بازاردا ئادەم كۆپىيىپ قالغان ئىدى . ئۇياق - بۇياقتا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەر كېپەك مەزمۇنلۇك كۆزىگە بىر تۇرۇپ ئالىيىشىل بايراقلاردەك ، بىر تۇرۇپ سودىگەرنىڭ ئۇزۇن تانىغا ئارتىۋەتكەن يايمىلىرىدەك كۆرۈنۈشكە باشلىدى . ئۇ ھېچنېمىگە پەرۋا قىلماي بېرىپ جامە دەرۋازىسىنى ئاچتى . ئۇنىڭ نەزىرىدە ، پېشىگە ئەزان چىللاش ۋاقتى بولۇپ قالغان ئىدى . شۇنداق قىلىپ ئۇ ئۆملەپ يۇرۇپ ، مىڭ بالالىقتا پەشتاقتا چىقتى . جامە ئەتراپىدىكى ھۆپپىگەرلەرنىڭ كۆزلۈك بازار سودىسى ئەمدىلا قىزىۋاتقان ئىدى . كېپەك مەزىن پېشىنگە ئەزان باشلىۋەتتى . « ئاللا ...ھۇ ئەكبەر! ...» دېدى - دە ، جىمىپ قالدى . ئارىدىن بىر مەھەل ئۆتتى . « ئاللا ... ھۇ ئەكبەر ! ... » يەنە تەكرارلىدى . سودىگەرلەر سائەتلىرىگە ،

دېھقانلار كۈنگە قاراشتى . « ئاللا ... ھۇ ئەكبەر ! ... » يەنە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى . ئاردىدىن بەش مىنۇت ئۆتتى . ئەزاننى ئاڭلاپ تۇرغانلار ھەيران بولۇشاتتى . « ئاللا ... ھۇ ... ئەكبەر ! » دېگەن تاۋۇلاش تۆۋەنچى قېتىم تەكرارلاندى . مانا ئەمدى كۈلكىدىن باشقا گەپكە ئورۇن قالمىدى . شۇنداقتىمۇ ئەزاننىڭ ئاخىرى چىقىش لازىم ئىدى . ئۇنىڭدىنمۇ سادا يوق . ئون مىنۇت ، يىگىرمە مىنۇت ، يەنە جىمجىت . ئەتراپتىكىلەردىن بىر قانچىسى مەسچىت ئىچىگە كىرىپ كېتىشتى - دە ، بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ پەشتاق ئۈستىگە چىقىشتى . كېپەك مەزىننىڭ ئەپتىگە قاراپ جىددىيلەشتى . باش - كۆزلىرى قېپقىزىل قانغا بويالغان مەزىن پەشتاق ئۈستى پەلەمپىينىڭ ئاستىدا خارقىراپ ياتاتتى . ئۇنى كىشىلەر دوختۇرخانىغا ئېلىپ مېڭىشتى . كېپەك مەزىننىڭ يۈز - كۆزلىرى ئۇ يەر ، بۇ يەردىن بولۇپ يەتتە - سەككىز يېرىلىق يامالدى . شۇ سەۋەبتىن بالنېستا 15 كۈنچە يېتىپ قالدى . ئۇ ئەمدى دوختۇرخانىدىن چىقماقچى بولۇپ ، سېسترا قىزلاردىن ئەينەك سورىدى . ئۇ ئەينەككە قاراپ ئاچچىق خۇرسىنىش بىلەن كىنايىلىك كۈلۈپ : « ھە . (كېپەك تاتۇق) يېڭى لەقەملىرىگە مۇبارەك بولغاي ! — دېدى - يۇ ، ئۇڭ قول بارماقلىرىنى ساناپ : ھە ، كېپەك قىمارۋاز ، كېپەك چولاق ، كېپەك سالجا ، كېپەك مەزىن ، مانا بولدۇڭ كېپەك ناتۇق ، ئاخىرقى مەرتىۋەڭ ئاخىرقى يالدامىنى قالدۇردى . ئەمدى نەگە بارارسەن ؟ » دەپ ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى . دوختۇر ، سېسترالار ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى .

— يوتقان - كۆرپەم تۇرۇپ تۇرسۇن ، — دېدى كېپەك مەزىن ھېسابنى ئۈزۈپ ، ياتاقتىن قايتىپ چىقىدىغان چاغدا .

— بىزنىڭ يولداشلاردىن بىرى ھۇجرىلىرىغا يەتكۈزۈپ

بەرسۇنمۇ ؟ ــ دەپ سوربدى دوختۇر .

ــ ياق ، ئەمدى ئۇ يەرگە بارمايمەن . ئاخىرقى ئۆمرۈمدە هالال نان يەپ ، هالال ياشايدىغان يولغا قەدەم تاشلىماقچىمەن . هازىرلا كەنت باشلىقىنىڭ قېشىغا بېرىپ ، تۇرىدىغان ماكان ، تېرىيدىغان يەر تەلەپ قىلىمەن ، ــ دەپ دوختۇرخانىدىن چىقتى كېپەك ئاخۇن .

ئۇ ئېغىر يۈكتىن قوتۇلغاندەك يەڭگىل چامدىدى ۋە ئەتراپتىكى هەممە نەرسە ئۆزىگە قاراپ تەبەسسۇم قىلىۋاتقاندەك دىلى يايراپ كەتتى .

1988 ـ يىل 1 ـ ئاي ، ئۇچتۇرپان

سىيىت نوچى ئۇچتۇرپاندا

1917 - يىلى ، باھار كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ، ئىلىدىن جەنۇب تەرەپكە كېلىۋاتقان ئات كارۋانلىرى ئېچىدە پېشانىسىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئېچىلىپ تۇرغان ئاق لەيلىگە ئوخشاش قاشقىسى بار ، كەڭ تۇياق ، ئىنچىكە پاقالچاق ، ئېگىز بويلۇق ، كېلىشكەن ، بەللىرى ئۇزۇن قارا ئارغامقا مىنگەن 40 ياش چامىسىدىكى بىر كىشى ئات ئۈستىدە مەزمۇت ئولتۇرۇپ ، ئېگىز تاغ تىزمىلىرىغا ، ئىدىرلارغا زەن سېلىپ كەلمەكتە ئىدى . يىگىت قولىدىكى چىرايلىق نەقىشلەنگەن ، تۇچلىرى ئالتۇنداەك يالىقراق قارا دەستىلىك قامچىسىنى چەبدەسلىك بىلەن ئوينىتىپ ، كەڭ پېشانىسىنى بېسىپ تۇرغان تۇلكە قۇلاقچىسىنىڭ ئالدىنى بىلىنەر - بىلىنمەس كۆتۇرۇپ قويۇاتتى .

« خۇددى ئىلىدىكى سوغۇق بىزگە ئەگىشىپ بۇ يەرگىچە كەلگەندەك ، بۇ تاغلارمۇ قىشلىق يوتقانلىرىدىن تېخى چىقىپ بولالمىغان ئوخشايدۇ » دەپ پىچىرلىدى ھېلىقى يىگىت ئۆز - ئۆزىگە ۋە ئۇستىگە ئېغىر يۈكلەر ئارتىلغان ، كۆكسىلىرى چىرايلىق پوپۇكلار بىلەن بېزەلگەن ، گاھىلارنىڭ بوينىغا ئالتۇن رەڭلىك تۇچ قوغۇراق ئېسىلغان ، يولدىن چىقماي تەكشى كېتىپ بارغان ئاتلار توپىغا نەزەر سالدى . ئۇ مىنگەن ئاق قاشقىنىڭ قۇلاق تۈۋىلىرى ئازراق نەملىشىپ ، ئۇستىگە يېپىلغان قىزىل يوللۇق قىل

يوپۇقتىن بىلىنەر - بىلىنمەس ھور كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى . يىگىت ئاللىقاندىقتۇر خىيالىارغا بەنت بولۇپ قالدىمۇ ياكى يول ئازابى سەۋەبلىكىمۇ ئاستىدىكى ئاتنىڭ ھارغانلىقىنى پەم قىلمىغانىدەك كارۋان توپىنىڭ بىر چېتىدە يۇرۇپ كېلەتتى .

ئاتلارنىڭ بويىنىدىكى قوڭغۇراقلارنىڭ ئەكس ساداسى تاغ چوقىقىلىرىنى زىلزىلىگە سېلىپ ، ئاپئاق لىباسلار ئىچىدە ئۇخلاۋاتقان تەڭرىتاغلىرىنى ئويغىتىپ ، ئىللىق باھارنى ئۆز يېنىغا چاقىرىۋاتقاندەك تۇيغۇ ئاتا قىلاتتى . دېمىسىمۇ ، 100 گە يېقىن ئاتنىڭ شەپىسىگە قوشۇلۇپ جارانلاۋاتقان قوڭغۇراقلار ساداسى ئاللىقانداق قۇشلارنىڭ سايراشلىرىنى ياكى جەڭ يۇرۇشى قىلغان لەشكەرلەرنىڭ نەرە تارتىشلىرىنى ئەسلىتەتتى . بۇ كارۋانلارنىڭ بەزىلىرى يېقىن - يېقىن مېڭىپ ئۆز سەرگۈزەشتلىرى ئۈستىدە ئېغىز ئاچسا ، بەزىلىرى خۇدانىڭ رەھمىتى بىلەن خەتەردىن ئامان قالغىنىغا شۈكۈر قىلىشاتتى .

كەڭ قايرىما ياقلىق ، قارا تاشلىق جۇڭسىنىڭ پېشىنى يوتىسى ئاستىغا مەھكەم باسۇرغان بەستلىك بىر كىشى ھېچكىمنىڭ پارىڭىغا ئارىلاشمايتتى . ئۇنىڭ قانداق خىيالارغا بەنت بولۇپ كېلىۋاتقانلىقى باشقىلارغا قاراڭغۇ ئىدى . شۇ ئەسنادا ئارقا تەرەپتىن ئاڭلانغان ئۇنلۇك ئاۋاز (50 ياشلار چامىسىدىكى قاراقاش ، ئورا كۆزرەك كەلگەن كارۋان بېشىنىڭ) ئۇنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى .

— سىيىت نوچى ! مۇزاتنىڭ داۋىنى يۇرەكلىرىنى مۇجۇۋەتتىمۇ قانداق ؟ مۇز داۋاندىن ئاشماستا ئىلى ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ ماڭاتتۇق ، سادىر پالۋان ناخشىلىرى قاتمۇ قات تاغلارنى جارانلاشتۇرەتكەن ئىدى ، ئەمدى نېمە بولدى ؟

— يوقسۇ كارۋان بېشى، ئۆزلىرىدەك سايۋىنىمىز تۇرغان يەردە مەن نېمە غەم قىلاتتىم ؟ — دېدى سىيت نوچى تەبەسسۇم ئارىلاش .

— خىيالى ئىلىدا قالغانمىكىن - تاڭ ؟ — دېدى 30 ياشلار چامىسىدىكى شوخ يىگىت داۋۇت .

— ئاكاگىنىڭ خىيالى سېنىڭ خىيالىڭدەك كەلسە - كەلمەس يەرلەردە يۈرمەيدۇ ، — دېدى سىيت نوچى ھازىر جاۋابلىق بىلەن .

— ئىچىم يۇشۇپ ناخشا سېغىنىپ قالدىم ، سادىر پالۋاننىڭ ناخشىلىرىنى سىيت نوچىنىڭ ئېغىزىدىن ئاڭلىسام دەيمەن ، — دېدى كارۋان بېشى تۇراپ گەپنى ئۇزۇپ ۋە ئارقىدىنلا بايىقى يىگىتكە قاراپ بۇيرۇق قىلدى ، — ئاتلارنىڭ قوڭغۇزاقلىرىنى ئېلىپ تاشلاڭلار !

— ئاۋادا ، باشقىلاردەك ناخشىنى قاملاشتۇرۇپ ئوقۇيالايدىغان بولسام ئىش بار ئىكەن - دە كارۋان بېشى ، — دەپ كۈلۈپ قويدى سىيت نوچى .

— شۇنداق بولماي ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدۇردى تۇراپ كارۋان بېشى بۇرۇتلىرىنى بارماقلىرى بىلەن تۈزەپ قويۇپ ، — ئۆزلىرىگە مەنلا ئەمەس ، پۈتكۈل خالايىق تىكىلىۋاتىدۇ ... شۇنداق دەپ فويسام ئاسمانغا چىقىپ كەتمىسلە يەنە .

سەپەرداشلىرىنىڭ سەممىي چاقچاقلىرىدىن مەمنۇن بولغان سىيت نوچى ئۆزىمۇ سەزمەستىن قاقاقلاپ كۈلدى .

— خوش ، كۈلكە شۇنچىلىك بولسۇن ، بۇ جاھاننىڭ كۈلگىچىلىكى يوق ، سەپەرداشلار سىيت نوچىنىڭ ئېغىزىدىن

ناخشا ئاڭلايمىز ، خەپشۇك ، ـــ دېدى تۇراپ كارۋان بېشى سىيىت نوچىغا قاراپ .

سىيىت نوچى ناخشىنى باشلىۋەتتى :

ئاتلىرىنى ھەيدەيدىكەن ،
مۇز داۋان بىلەن .
بىر ياخشىنى قىينايدىكەن ،
بىر يامان بىلەن .

قارىسام ھېچ كۆرۈنمەس ،
تەلكىنىڭ تاغى .
شۇنچە يامان بولارمۇ ،
ئايرىلىش داغى .

يۇرەك قېتىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان يۇرۇشلۇك ناخشا ساداسى تاغۇ - تاشلارغا جان كىرگۈزگەندەك ئەتراپ جارانلىماقتا ، كارۋانلار قۇلاقلىرىنى سىيىت نوچىدىن ئۆزمەي ئۇن - تىنسىز يۇرمەكتە ئىدى . شۇ ئەسنادا سىيىت نوچى ناخشىسىنى « سادىر پالۋان » غا يۆتكىۋېدى ، ئارىدا ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن كارۋانلار باشقىچە روھلىنىشتى ، بەزىلىرى ھەسرەتلىك ئۇھ تارتاتتى . سىيىت نوچىنىڭ ناخشىسى داۋام ئەتمەكتە :

سادىرمەنۇ - سادىرمەن ،
سادىر بولماي كىمدۇرمەن .
تاغ يولىنى سورىساڭ ،
ھەممە جاينى بىلۇرمەن .

سادىر دەپ ئېتىم يامان ،
15 ياشتا ئاتالغان .
دەسلەپكى تۇتۇلغاندا ،
قۇمۇلخانغا پالانغان .

كۆرە يولدا يۈرۈپ ،
مەپەڭ سۇندىمۇ شەنگەن ؟
سادىرنى تۇتۇپ بېرىپ ،
كۆڭلۈڭ تىندىمۇ شەنگەن ؟

يامۇلنىڭ ياغاچلارى ،
ئېگىز قارىغاي چەنزە .
يامۇلدىن قېچىپ چىققان ،
سادىر ئۆزى خوخەنزە .

ـــ خۇدا ئۆمۈرلىرىنى ئۇزاق قىلىپ ، مۇرادلىرىغا يەتكۈزسۇن ، سىيىت نوچى ! ـــ دېدى تۇراپ كارۋان بېشى ناخشا ئاخىرلاشقاندا تولىمۇ رازىمەنلىك بىلەن ئۇنلۇك ئاۋازدا ، ـــ ئۆزلىرىنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى ، چۈچۈك گەپلىرى ، قىزىقارلىق كەچۈرمىشلىرى بىزنى بۇ ئۇزۇن يولدىن زېرىكتۈرمەي ئاقسۇغا ئېلىپ كەلدى .

ـــ قېرىنداشلىرىم بىلەن قىلغان بۇ سەپىرىم مەڭگۈ ئۇنتۇلغۇسىز بولدى ، ـــ دېدى سىيىت نوچى دەرھال .

ـــ سەپىرىمىزغۇ كۆڭۈللۈك بولدى ، ـــ دېدى داۋۇت گەپنى ئاستا ـ ئاستا چاقچاققا ئايلاندۇرۇپ ۋە كىنايە ئارىلاش ئىلى تەرەپكە كېتىۋاتقان گەپ ـ سۆزگە ماسلاشتۇرۇپ ، ـــ ھەممىدىن ما بايۇەتچىگە « ئۇۋال » بولدى .

ـــ راست دەيسەن ، ـــ دەپ قوشۇمچە قىلدى تېخىچە گەپكە ئارىلاشماي كېلىۋاتقان بىرى ، ـــ ئۇ بىچارىنىڭ تۇغۇلۇپ ھازىرغىچە يېنى يەرگە تەگمىگەن ئىكەن ، بۇ نۆۋەت سىيىت نوچى ئۇنى ساماۋەرنىڭ ئالدىدا تازا ئوسال قىلدى .

ـــ ئۇ مۇتەھەم خۇمسىنى ئوبدان جايلىدى ، ـــ دېدى كارۋان بېشى مەغرۇر ھالدا ، ـــ ئەگەر شۇ كۈنلەردە ئۇنى ئاتقا غانجۇغلاپ ئىلى جياڭجۈنىگە سوۋغا قىلمىغان بولسا ، ئۇ يالاقچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرۈپ ئىلى ياشلىرىنى خېلىلا بوزەك ئەتكەن بولاتتى .

ـــ مېنىڭچە ، بۇ ئىشتا ئىلى جياڭجۈنى ھېچ رەنجىگەندەك قىلمايدۇ ، ـــ دېدى داۋۇت سىيىت نوچىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ ، ـــ ناۋادا رەنجىگەن بولسا مانا بۇ ئارغىماقتەك ئىككى ئاتنى سۈلتانباي ئارقىلىق سىيىت نوچىغا تارتۇق قىلىپ چىقارمىغان بولاتتى .

ـــ ياق ، ياق ، گەپ مۇنداق ، ـــ دەپ سۆز ئالدى كارۋان بېشى ، ـــ ما بايۇەچچە ۋە ئۇنىڭ سالۇكلىرىنىڭ ھالىنى كۆرگەن جياڭجۈن ، سىيىت نوچىنى قاماپ ، مويدۇ گۈزىدا سېستىۋەتمەكچى بولغان . بىراق ئۇ ، سۈلتانايدىن ئىلى پۇقرالىرى بولۇپمۇ كەڭ ياشلارنىڭ سىيىت نوچى بىلەن بولغان تولىمۇ يېقىن مۇناسىۋىتىنى ئاڭلاپ قالغان ؛ ئەگەر سىيىت نوچىنى قامايدىغان بولسا ، شۇ سەۋەبلىك ئىلى پۇقرالىرىنىڭ قوزغىلىپ جياڭجۈن مەھكىمىسىنى تىرىپەرەن قىلىۋېتىشىدىن ئەنسىرىگەن . شۇنداقمۇ دەيمىز ، لېكىن سۈلتانبايمۇ ئىلىدىكى مۇھىم ئادەم . يەنە بىر تەرەپتىن ۋاڭنىڭ تىلى ، جىق ئىستىلارنى شۇ ئادەم تۇزەپ كېتىدۇ . ئۇنداق بولمىغاندا ... سىيىت نوچى ئىلى ياشلىرىنىڭ قەددىنى بىر رۇسلاپ

قويدى . هەر نەمدىگەنىلەن بۇ ئىشتا ما جەمەتىنىڭ يۈرىكى بىر قېتىم مۇجۇلدى . مانا ئەمدى ئىلى پۇقرالىرىنى بۇرۇنقىدەك دەپسەندە قىلالمايدۇ .

كارۋانلار ئەنە شۇنداق ھەر خىل پاراڭلار بىلەن شۇنچە ئۇزۇن مۇساپىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ئاقسۇغا كېلىپ سارايغا چۈشۈشتى . بۇ يەردە بىر قانچە كۈن ھاردۇق ئالغاچ يارەنلەر ھەم سەپەرداشلار ئۆزئارا ھال - مۇڭ بولۇشتى . بۇ كۈنلەردە سىيىت نوچى ھەدىگەندە كارۋانلارنى ئۆچتۇرپان يولى ئارقىلىق قەشقەرگە كېتىشكە ئۇندەيتتى . كارۋان بېشى تۇران : « تۇز يول بىلەن بىرگە كەتسەك ، ئۇچتۇرپان بىلەن ماڭساق قاقشالىنىڭ مۇشكۈل يوللىرىغا دۇچ كېلىمىز . داۋان كۆپ ، يۇك ئېغىر ، ئاتلارغا ئۇۋال بولىدۇ » دەيتتى .

شۇنداق قىلىپ ، سەپەرداشلار ئاقسۇدا ئايرىلىشتى . سىيىت نوچى ئاتا - ئانىسى ، ئاكا - ئىنى - سىڭىللىرىغا ئاز - تولىدىن سوۋغا - سالام تەييارلاپ كارۋان بېشىغا تۇتتى . ھەمدە : « مەن ئۇچتۇرپانغا چىقىپ ، پات پۇرسەتتە قەشقەرگە بارىمەن ، ئۆيدىكىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشىمەن ، سەپەرلىرىگە ئاق يول بولسۇن » دەپ خوشلاشتى .

شۇ يىل باش باھاردا سىيىت نوچى ئۇچتۇرپانغا سالامەت يېتىپ كەلدى . ئۇنى ، تۆت ئەتراپى ئانچە ئېگىز بولمىغان تاغلار بىلەن تەبىئىي قورغانغا ئايلانغان ئۇچتۇرپان ئۆزىنىڭ يېشىل بوستانلىقىغا ئايلانغان گۈزەل ھۆسنى بىلەن قارشى ئالدى .

ئۇ ئاقيار بازىرىدىن ئۆتۈپ ، ئاچىتاغ بازىرى ئىچىدىكى بىر دۆگلۈكتە ئاتىنى ئوت چالدۇرۇۋېلىپ شەھەر تەرەپكە جۆنىدى . بىر يېرى تار ، بىر يېرى كەڭ ، ئەگرى - توقاي ، ئېگىز - پەس بۇ

يوللاردا سيىت نوچى گاھ ئاتلىق ، ئېشەكلىك ، پىيادە كېتىۋاتقان ئادەملەر ؛ گاھى ئوتۇن - سامان ئارتقان ئېشەكلەر توپى ، ھەر خىل يۈك باسقان يارىيار ھارۋىلارنىڭ چاقلىرىنى غىچىرلىتىپ شەھەر تەرەپكە كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرەتتى . يولنىڭ تارلىقىدىن ئىككى تەرەپتىن دوقۇرۇشۇپ كەلگەن ھارۋىلار بىر - بىرىگە سوقۇشۇپ ، ھارۋىكەشلەر ئۆزئارا ۋارقىرىشىپ ، تاپا - تەنە قىلىشىپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى . ئۇزۇن توپلىق يوللاردا تولا مېڭىپ ياغىسىراپ كەتكەن يارىيار ھارۋىلارنىڭ قىزغىل - تاغىل غىچىلداشلىرى ئەتراپنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ تۇراتتى .

سىيىت نوچى يولۇچىلارنى ئارىلاپ قەدەمنى تېزلەتكەنسېرى ئىككى قاسنىقى بۈك - باراقسان تېرەكلەر بىلەن قاپلانغان بۇ يىلانباغرى يولدا ھەر خىل ئۇلاغ كارۋىنىڭ ئۇزۇلمەي كېتىپ بارغىنىغا قاراپ ، « بازارمىكىن دېسەم تېخى ، ئەمەس دېسەم ئادەم كۆپ ، تۇگىمەيدۇ » دەپ ئويلاپ ، يولۇچىلارنىڭ بىرەرسىدىن گەپ سوراپ باققۇسى كەلدى - يۇ ، لېكىن ھېچ كىشىگە گەپ قىلىشقا پېتىنالمىدى . ئۇ يار كۆۋرۈككە كېلىپلا ، بۇ ئۇزۇلمەس ئادەم ، ئۇلاغ دېگىزى ئارىسىدا قوللىرىغا قامچا تۇتقان يەرلىك بەگ ، دوغا ، يايلارغا . چاپىنىنىڭ پېشىنى يۇغىشتۇرالماي ئاتقا ئاران ئولتۇرۇپ ، كېلەكسىز قىلىچلىرىنى تەڭلىگىنىچە ، كىشىلەرگە : « ماڭ ، تېز ماڭ ، چاپسان ماڭ » دەپ ھەيۋە قىلىپ كېتىپ بارغان قارا چاپانلىق چىرىكلەرگە ئۇچرىدى . « ھە ... بۇ ھۆكۈمەتكە ئالۋاڭ ئېلىپ كېتىپ بارغان بىچارىلەر ئىكەن - دە » دېگەن ئويغا كەلدى ، سيىت نوچى .

سيىت نوچى يار كۆۋرۈكىنىڭ « ئىلغىش دۆڭ » دېگەن يېرىدە كېتىۋېتىپ ، 60 ياشلاردىن ئاشقان ، جۇل - جۇل

كىيىملىك بىر ئاقساقال ئادەمنىڭ ياۋۇز تەلەت بىرسى تەرىپىدىن زەھەرلىك تىللار بىلەن ھاقارەتلىنىپ ، يولنىڭ بىر چېتىدە باش ئېگىپ تۇرغىنىچە سوراق قىلىنۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە ، غەزىپىگە پايلىماي ئارىلاشتى :

ـــ سىلەر گە نېمە بولدى ؟

ـــ يولۇڭغا ماڭ ، ـــ دېدى ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتكەن ياۋۇز تەلەت كىشى سىيىت نوچىغا قارايمۇ قويماستىن .

ـــ ساڭا ئېسىلغىنىم يوق ، ـــ دەپ ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى سىيىت نوچى .

ـــ خوش بېگىم ، مەن كۆرمەپتىمەن ، ئەيۋە قىلسىلا ، ـــ دېدى ھېلىقى كىشى ، دەرھال ئارقىسىغا قاراپ قاتتىق غەزەپلەنگەن بولسىمۇ ، ياتلا بىر ئادەمنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆزىنى ئوڭشاپ .

ـــ مەن بەگ ئەمەس ، بەگلىك سەنلەر بىلەن تۇگىسۇن ! زادى نېمە بولدى ، نېمانچە قىلسەن ؟ ـــ يېنىشلاپ سورىدى سىيىت نوچى .

ـــ خوش تەقسىر ، بۇ قېرى قاقباشنىڭ كالىسى ھېرىپ قاپتىمىش ، « ماڭالمايمەن ، ئەتە بارىمەن » دەيدۇ . ئۆزلىرىمۇ ھۆكۈمەت كىشىسى ئوخشايلا ، بۇگۈن بارسا ياخشى بولاتتى ، ياڭ دارىن جانابلىرىنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈش لازىم ئىدى ، ـــ دېدى بايىقى يامۇلنىڭ دورغىسى .

ـــ ياڭ دارىنىڭ ئاچ قالمايدۇ . كالىسى ھېرىپ قالسا ، بۇ بىچارىنىڭ ئۆزى سۆرەمدۇ ؟ بېدە قۇرۇق بولسىمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن ، ماڭ كېتىۋەر ، ئەتە بارسۇن ! ـــ دېدى سىيىت نوچى ئاچچىقلاپ .

ـــ خوش ... ـــ دېگىنىچە ئارقىغا بىر چامدام ياندى دورغا .

بىراق ئۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمەيتتى ، بۇ ئادەمنىمۇ تونۇمايتتى . لېكىن سىيىت نوچىنىڭ قامىتى ، كېلىشكەن ئاق قاشقا قارا ئېتى دورغىدا بۆلەكچە تەسىر پەيدا قىلدى . دورغا دورداي كالپۇكىنى يىغىشتۇرۇشقا ئۇلگۈرمەي ھېيلىگەر پىت كۆزلىرىنى غەلىتە قىلىپ ، ئېتىغا مىندى ـ دە ، غىڭ قىلماي شەھەر تەرەپكە يول ئالدى .

سىيىت نوچى بوۋايدىن بىرەر قۇر ھال ـ ئەھۋال سوراپ ، كالا ھارۋىسىنى تېخىمۇ يولىنىڭ چېتىگىرەك تارتىشىپ بېرىپ ، « خوش » دېگىنىچە ئۆز يولىغا راۋان بولدى . بوۋاي بۇ سالاپەتلىك كىشىنىڭ رەھىمدىللىقىغا ئاپىرىن ئوقۇغىنىچە ئارقىسىدىن قاراپ قالدى .

سىيىت نوچى شەھەرگە يېقىنلىغانسېرى ، ئۇنىڭ كۆزى ئۇچتۇرپان شەھىرىنىڭ كۈن چىقىش قورغىنى بولغان « تۇمشۇقتاغ » ، مەشھۇر قولتۇق ھەدىگەرلىكىنىڭ ئېگىز چوققىسى ھەمدە گۈزەل باغ ــ توققۇز بۇلاقنى ئوڭ يېنىغا بېسىپ ياتقان قارلىغاچ تاغ (مۆلجەرتاغ) قەلئەسىگە چۈشتى ...

ئۇ ، مۇندىن 25 يىل مۇقەددەم ، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن ئۇچتۇرپاندىن قەشقەرگە كۆچۈپ كېتىش ئالدىدا ، دوستلىرى بىلەن قەلئە ئۈستىگە چىقىپ ئوينىغانلىقىنى ، ئۇچتۇرپاننىڭ كۈمۈشتەك يالتىراپ تۇرغان سۈزۈك سۇلىرىغا تويماي چۆمۈلگەنلىكىنى ، كېيىن قەشقەرگە كەلگەنلىكىنى بىر ـ بىرلەپ ئەسلەشكە باشلىدى ... ھازىر نوچىنىڭ قۇلىقىغا نە ئادەم ، نە ھارۋىلارنىڭ تاۋۇشلىرى كىرمەيتتى .

سىيىت نوچى ئاخىر گۇگۇم ۋاقتى بىلەن ، ئالدى ئېگىز ـ پەس چەللە ، لاپاس ۋە ئىسلىشىپ كەتكەن كونا قومۇش بورىلار بىلەن سايۇەن قىلىنغان ، ئۇششاق تىجارەت دۇكانلىرى

بىلەن قاپلىنىپ گويا خارابىلارغا ئوخشاپ قالغان، تار رەستە كوچىسىنى بويلاپ، ئۇچتۇرپاندىكى مەشھۇر ئاتچى كارۋان جۇرنىشى ھاجىنىڭ ساراينىغا بېرىپ چۈشتى.

ئارىدىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا ئۇچتۇرپانىنىڭ ھەممىلا يېرىگە: «سىيىت نوچى كەپتۇ، سىيىت نوچى ئىلىدىن كەلگەنمىش» دېگەن گەپلەر تاراپ، سىيىت نوچىنىڭ كىچىك ۋاقتىدا بۇ يەردە بىر گە ئويناپ ئۆسكەن دوستلىرى، ئۇنىڭ نام - شەرىپىنى ئاڭلىغان يۇرتداشلار ھەتتا شۇ زامانىدا، ئۇچتۇرپاندا «سەن ئەمەس مەن» دەپ يۈرگەن نوچىلار، چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلارمۇ ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ كۆرۈشتى، ئۆيلىرىگە تەكلىپ ئېتىشتى. كىچىك پىئىل گاڭگۇڭ ھەممىگە لايىقىدا مۇئامىلە قىلاتتى. ئەمەلدارلارنىڭ، لوزۇڭ - بەگلەرنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ كېلىش مۇددىئاسىنى ئوبدان بىلگەچكە، ئۇلارغا ھەرگىزمۇ چىشىنىڭ ئېقىنى كۆرسەتمەيتتى. ئارىدىن ھەپتە ئۆتۈپ بىر كۈنى سىيىت نوچى ئۆزى چۈشكەن سارايدا بىر يولۇچى بىلەن چاي ئىچكەچ مۇڭدىشىپ ئولتۇرغاندا، چېرىك كىيىمى كىيگەن بىر ئۇيغۇر يىگىت سالام بىلەن ھوجرىغا كىرىپ، ئوڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تۇرۇپ، سىيىت نوچىدىن سۆزلەشكە ئىجازەت سورىدى. نوچى ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن بېشىنى لىڭشىتىپ سالامنى قوبۇل قىلدى ۋە يىگىتكە سوئال نەزىرىدە قارىدى.

— سىيىت نوچى دېگەن كىشى ئۆزلىرى بولاملىكىن؟ — دېدى يىگىت چېرىك كىيىمىگە مۇناسىپ كەلمەس تۆۋەنچىلىك بىلەن.

— خوش، سىيىت ئاخۇن مەن بولىمەن، — دېدى نوچى

جاۋابەن .

ـــ جانابلىرىنى ۋاقتا غوجام ھەزرەتلىرى « ئۆيگە كېلىپ مېھمان بولۇپ كەتكەي » دەپ پېقىرنى چىقارغان ، ـــ دېدى چېرىك تۆۋەن ئاۋازدا .

ـــ ۋاقتا جانابىگىزغا ئېيتىپ قويۇڭ ، ـــ دېدى سىيىت نوچى ئېرەنسزلىك بىلەن ، ـــ مەن بارالمايمەن . مېنىڭ ۋاقىلار ، دارىنلار بىلەن ئىشىم يوق ، ئۇلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولغۇمۇ يوق .

ئەتىسى ئەتىگەندە ، سىيىت نوچى بامدات نامىزىدىن يېنىپ ساراي ھويلىسىدا كىشىلەر بىلەن پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇراتتى . شۇ ئەسنادا سۆھبەتداشلارنىڭ دىققىتى دەرۋازا تەرەپكە بۇرالدى . سىيىت نوچىمۇ ئۇ تەرەپكە بۇرۇلۇپ قارىدى ـ دە ، كىرىپ كېلىۋاتقان ئۇچ ، تۆت چېرىككە كۆزى چۈشتى . چېرىكلەرنىڭ ئالدىدا ئوتتۇرا بوي ، كەڭ گەۋدىلىك ، قاپقارا كەڭ قاشلىق ، قاراكۆتەكتەك يوغان قورساق ؛ شۇ زامانىنىڭ ئۇيغۇر بايۋەچچىلىرىدەك كىيىنگەن ، قارچۇغىنىڭ تۈمشۇقىدەك بۇرنىنىڭ ئاستىدىكى يالتىراق قويۇق بۇرۇتلىرى ئەپچىل ياسالغان سالاپەتلىك بىر ئادەم ئۇدۇللا كېلىپ سىيىت نوچىغا سالام بەردى ۋە ئىككى قولىنى كۆرۈشۈشكە سۇندى . سىيىت نوچىمۇ بۇ يوچۇن ئادەمنىڭ مېھرىبانلارچە سالىمىنى لايىقىدا ئىلىك ئالدى . چېرىكلەر نېرى تۇرۇپ ، ئاۋۋال ،سىيىت نوچىغا ، ئاندىن باشقىلارغا سالام بەجا كەلتۈردى .

ـــ شىتەي ① ۋاقتا جانابلىرىنىڭ غېرىبانە كەپىمزگە قەدىمى يەتكەنگە ھەيرانمەن ، ھەي باللار ياغاچ ئېلىپ كېلىڭلار ،

---

① شتەي ـــ يىڭ دەرىجىلىك ھەربىي ئەمەلدار .

ئۆز قولۇم بىلەن ئۇشتۇپ قويماي ، ـــ دېدى ساراي خوجايىنى جۇربېشى ئالدىراشچىلىقتا كەشىنىڭ سوڭغا دەسسىگىنىچە يۈگۈرۈپ كېلىپ .

ـــ ياق ، ياق . دائىم يوقلاپ تۇراي دەيمەن ، پۇرسەت يوق ، رەھمەت ، ياغاچ ئۇشتۇش ھاجەتسىز ، ـــ دېدى شتەي ۋاڭ .

ساراي خوجايىنى بۇ يېڭى مېھمانلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى . باش مېھمان رازى بولدى ـ يۇ ، لېكىن سىيىت نوچىنىڭ ئالدىدا مېڭىشنى شەرت قىلىپ تۇرۇۋالدى . سىيىت نوچى تەستە كۆندى . ساھىبخان داستىخان ئۈستىدە مېھمانلارنى بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى :

ـــ بۇيىاق ھەمىگە تونۇش سىيىت نوچى دېگەن شۇ ، ـــ ۋاڭ غوجام چاچراپ ئورنىدىن قوپۇپ سىيىت نوچى بىلەن قايتا كۆرۈشتى .

ـــ بۇ كىشى مەھەممەت ئىمىن ۋاڭ غوجام ، كۇچالىق . ئۇنىڭ يۇرتىمىزغا شتەي بولۇپ كەلگىنىگە ئالتە ئاي بولدى . ئۇ كۇچادىكى ۋاڭ ئەۋلادلىرىدىن ، ـــ دەپ تەپسىلىي تونۇشتۇردى ساراي خوجايىنى .

سىيىت نوچىمۇ مەھەممەت ئىمىن شتەي ۋاڭ بىلەن قايتا كۆرۈشتى . ئۇلار بىردەم قىسقىچە ئەھۋاللاشتى . ئاندىن سىيىت نوچى شتەي ۋاڭنىڭ ئوردىغا قىلغان تەكلىپىنى قوبۇل كۆرۈپ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە سارايدىن چىقتى .

ئارىدىن بىرمەر ئاي ۋاقىت ئۆتتى . شتەي سىيىت نوچىغا ئارقا ـ ئارقىدىن تەلەپ قويۇپ ، سىيىت نوچىنىڭ رەت قىلىشىغا پەرۋا قىلماي ، ئوردىدا ئۆز پاناھىدا بولۇۋاتقان چېرىكلەرگە قىلىچۇازلىق مەشقىدە ئۇستاز بولۇپ بېرىشكە تەسلىكتە كۆندۈردى .

لېكىن نوچى چېرىكلەر كىيىمنى كىيمەيدىغانلىقىنى ، لەگزىدە تۇرمايدىغانلىقىنى ، شتەيدىن بۆلەك ھەرقانداق ئەمەلدار بىلەن ھەمسۆھبەت بولمايدىغانلىقىنى شەرت قىلىپ تۇرۇۋالدى . مەھەممەت ئىمىن شتەي ۋاك ئەقىللىق ، ئېغىر - بېسىق ئادەم بولغىنى ئۈچۈن ، نوچىنىك شەرتىگە كۆندى . شۇ كۈندىن باشلاپ سىيىت نوچى مەھەممەت ئىمىن شتەي ۋاگىنىك لەشكەرلىرىگە قىلىچۋازلىق تەلىمى بېرىدىغان ئۇستازغا ئايلاندى .

يېگىتلەر يېڭى ئۇستازدىن ئۆگەنگەن ئۆزگىچە ماھارەتلەرگە شۇنداق رازى ئىدىكى ، ناۋادا سىيىت نوچى « ئاسمانغا چىق » دەپ بۇيرۇق بەرسە « قاناتىنى قانداق قىلىمىز ؟ » دېمەيدىغاندەك قىلاتتى . بۇ چاغلاردا ئۈچتۇرپانغا ياك دارىن ھاكىم ئىدى . گەرچە ياك دارىن سىيىت نوچىنىك قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى تەپسىلىي ئۇققان بولسىمۇ ، پوزىتسىيىسىنى قىلچە ئۆزگەرتمىدى ، ئۇنىك ھەربىكەتلىرىنى چەكلىمىدى ، قوللىدى . ھەتتا ئۇنى ماختاپ كۆككە كۆتۈردى .

شۇنىڭدىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي ، تالا - تۈزدە « ياك دارىن كېتىپ ، يېڭى دارىن كېلەرمىش » دېگەن گەپلەر ئاۋۇپ قالغان ئىدى .

8 - ئاينىك ئوتتۇرىلىرىدا يېڭى دارىنىك كېلىۋاتقانلىق خەۋىرى پەيدا بولۇپ ، ئۇنىك ئالدىغا « چاجاك » قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ناھىيىدىكى چوك - كىچىك ئەمەلدارلار چاپراقشىپ قالدى . بەلگىلەنگەن كۈنى پۈتۈن يۇرت تۇمشۇق تاغنىك ئايغىغا يېڭى دارىننى قارشى ئېلىش ئۈچۈن چىقتى . ئەتىگەندىن چۈشكىچە ساقلىغاندىن كېيىن دارىنىك ئاران دېگەندە مەپىسى كۆرۈندى . ئۇنىك ياسداق مەپىسى ئاسمان - پەلەك كۆتۈرۈلگەن

چاك - توزان ئىچىده كېلىۋاتاتتى . داقا - دۇمباقلار چېلىنىدى . شىتەي لەگزە چېرىكلىرىمۇ قىلىچ ئويۇنى باشلىۋەتتى . لەشكەر سېپىنىك بېشىدا ياك دارىن . شتەي ۋاك ، سىيت نوچىلار تۇراتتى . باشقا ئەمەلدارلار بولسا ، ھەربىي قىسمغا ئارىلاشماي يىراقتا تۇرۇپ ، ئالدىراق بېرىپ دارىننى مەپىدىن يۆلەپ چۇشۇرۇشنى ئويلاشماقتا ئىدى .

سىيت نوچى يەگنى شمايلاپ ، يىگىتلىرى بىلەن قىلىچ ئويۇنى ئويىنىماقتا ئىدى . ئۇلارنىك ھەرىكتى شۇنچە چاققان ئىدىكى ، يېگى كەلگەن دارىن مەپىدىن چۇشمەيلا ياك دارىن ۋە شىتەي بىلەن چالا - پۇلا كۆرۇشۇپلا باشقىلارغا ئىرەن قىلماي قىلىچ ئويناۋاتقان لەشكەرلەرگە نەزەر سېلىشقا باشلىدى . ئويۇن بىردەم داۋام قىلدى . قائىدە بويىچە چاجاك قۇرۇپ چىققان خالايىققا سۆزلەشكە توغرا كېلەتتى ، كەچ كىرىۋاتقانلىقنى سەزگەن دارىن قول ئىشارىسى بىلەن لەشكەرلەرگە « توختا » بۇيرۇقى بەردى . قىلىچلار قىنىغا چۇشكەندە بولسا يېگى دارىننىك نەزىرى لەشكەرلەردىن يۆتكىلىپ بىر خىل جىددىيلىك بىلەن سىيت نوچىغا مەركەزلەشتى . سىيت نوچىمۇ يېگى دارىننى تونۇپ قالدى . ئۇ يېگى دارىننىك كۆزىگە مختەك قادىلىپ تۇراتتى . يېگى دارىننىك ئۆگى ئۆچۇپ ، ئەسلىدىكى قارا چىرايى تېخىمۇ قارىداشقا ، بۇتىنىگكىگە ئوخشاش يۇمۇق كۆزلىرىنىك قارىقى يۇقىرىغا تارتىلىپ ، ئانچە ئېگىز بولمىغان كەك چاناقلىق بۇرنىنىك ئۇستىدە تەرتامچىلىرى تەپچىرەشكە باشلىدى . ئۇ سىيت نوچىنىك ئالدىغا كەلگەندە ، ئۆزىنى تولىمۇ ئوڭايسىز ھېس قىلىپ ، تۇلكىدەك ھىيلىگەرلىك بىلەن ھىجىيىپ ، ئەيىۋن چېكىپ سارغىيىپ كەتكەن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ، سۆزگە كىرىشتى :

ـــ هه ... مەن ، مەن تونۇدىمۇ - تونۇمىدى ، سىز سىيىت گاڭگۇڭما ؟

ـــ مەنمۇ سىزنى تونۇدۇم ، خاتا دېمىدىڭىز دارىن ، سىز مادارىن ؟

ـــ شۇ ، هه ، شۇنداق ، بىز تونۇش ئەمەسما گاڭگۇڭ ، ـــ دېگىنىچە نوچىنىڭ باش - ئايىغىغا بىر قاراپ ، گەپ - سۆز قىلماي كەينىگە ياندى دارىن .

ئۇچتۇرپانغا دارىن بولۇپ كەلگەن ماشاۋۇ چالا تۇڭچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن خالايىققا ۋەز ئېيتماقتا ، سىيىت نوچى ئۇنىڭ نېمىدەۋاتقانلىقىغا پىسەنت قىلماي ، بوش ، غەزەپلىك ئاۋازدا ئۆزىگە ئۆزى سۆزلىمەكته : « هەي ياۋا توڭگۇز ، مۇناپىق . سەن قەشقەر كونىشەھەرگە دارىن بولغاندا ، ئەمەلدارلار (ماراپ چىشلەيدىغان ئىت) دەپ نام قويغان ؟ ! سېنىڭ ئىسمىڭ ماشاۋۇ ئەمەس ، ماشورۋا ئىدىغۇ . قەشقەرلىق سېنى ماشورۋىچى دەپ ئاتىغان ئەمەسمۇ ؟ ! ماتىتەينىڭ زىياپىتىدە خوتۇنۇڭنى تىتەي تارتىۋېلىپ ، ئەتىسى ئەكىرىپ قويسا ، تىتەيگە قېيىداپ دارىنلىقنى تاشلاپ ، ئۇرۇمچىگە ياڭ جاڭجۇڭنى ھىمايە تىكلەپ كەتتىڭ . يەنە شۇ خوتۇنۇڭنى نومۇس قىلماي بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىڭ . بۇرۇن قەشقەر خەلقىنىڭ يىلىكىدە سۇ ئىچتىڭ ، ئەمدى ئۇچتۇرپانلىقنىڭ قېنىنى شورىغىلى كەپسەن ! ھۇ ! ... ئىپلاس خۇمسى ! خۇدا ھەققى ، سەن ئىپلاس بىلەن بۇ ماكاندا ئۇچرىشىپ قالارمەن دەپ ئويلىمىغان ئىدىم ... »

ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتكەندە ، ياڭ دارىن ئىشنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ ئاقسۇ تەرەپكە قايتتى . مادارىن كېلىپ بىر ئاي ئۆتە - ئۆتمەي مەھەممەت ئىمىن شتەي بىلەن پۇت تېپىشىشكە

باشلىدى . ئۆزى باشقۇرغان چېرىكلەرنى كۆشكۈرتۈپ ، شتەي لەگزىنىڭ چېرىكلىرى بىلەن جېدەل چىقاردى . شتەي بىۋاستە ئۆزىرە ئېيتسىمۇ بۇ مۇتەھەملەر پەيلىدىن يانمىدى . پەردە كەينىدە مادارىن ئوت پۈۋلەپ ، كۆسەي تۇتۇپ تۇراتتى . بۇ ئىشتىن غەزەپلەنگەن سىيت نوچى دارىن چېرىكلىرىنى پەشۋا ، كالتەك بىلەن سۇرتوقاي قىلىپ يامۇلغا كىرگۈزۈپ جىمقتۇردى . مادارىن بۇ ۋەقەدىن قاتتىق چۆچۈپ ، ھېيلە ئىشلىتىش نىيىتىگە كەلدى .

شۇ يىلى 10 - ئايدا ، سىيت نوچى ئۇچتۇرپان تاقىچىلىق كوچىسىدا تۆمۈرچىلىك قىلىدىغان ، بەشكېرەملىك كەنجى تاقىچى دېگەن كىشىنىڭ سىڭلىسى ھۆسنارخان ئاتلىق چوكانغا ئۆيلەندى . ئۇ ۋاپادار ، مېھرىبان ، خۇددى چۆچەكلەردە تەسۋىرلەنگەن پەرىزاتلاردەك چىرايلىق ، چېچەن ئايال ئىدى . سىيت نوچى بۇ ئايال بىلەن مېھرىبان قەدىرداناردىن بولۇپ ئۆتتى .

سىيت نوچى ئاق سېرىق ، مەگزى ئالمىدەك قىزىل ، ساقال - سۇمباتى سېرىققا مايىل كەلگەن ، قارچۇغىنىڭكىدەك كېلىشكەن كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرىدىغان كەمتەر كىشى بولۇپ ، مۇڭداشقاق ، چىقىشقاق ئىدى . شۇڭا ئۇ قەيەرگە بارسا خەلق ھىمايە قىلاتتى . ئەجدادلار ھەققىدىكى رىۋايەتلەرگە قىزىقاتتى . بىر كۈنى ئۇ مېھماندارچىلىق سورۇنلىرىنىڭ بىرىدە 1765 - يىلدىكى ئۇچتۇرپان قوزغىلىڭىنىڭ سەركەردىسى قاسىم باتۇرنىڭ نەۋرىسى توختىنىياز باتۇرنىڭ ھايات ئىكەنلىكى ، ئۇنىڭ ھازىر ئۇچتۇرپاننىڭ توخسۇن دېگەن يېرىدە تۇرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى . سىيت نوچى مېھماندارچىلىقتىن قايتىپلا توختىنىياز باتۇرنى ئىزدەپ ماڭدى . سىيت نوچى توخسۇنغا بېرىپ ، ئېتىزلارنى ئارىلاپ كېلىۋېتىپ ،

خامان تەپىش بىلەن بەنت بولۇۋاتقان 80 ياشلاردىكى بىر بوۋايغا يولۇقتى - دە ئېھتىرام بىلەن :

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئاتا ! ـــ دېدى .

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، ـــ دېدى ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارىغان بوۋاي قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تۇرۇپ .

ـــ توختىنىياز باتۇرنىڭ ئۆيىنى كۆرسىتىپ قويغان بولسىلا .

ـــ خوپ يېگىت ، ـــ دېدى باتۇر يەرگە ئېگىلىپ ، خامان تەپپۇاتقان تۇلۇق تاشنى ئوڭ قولى بىلەن كۆتۈرگىنىچە ، ـــ مەن توختىنىياز باتۇرنىڭ لاپقۇتچىسى بولىمەن ، باتۇرنىڭ ئۆيى ئاشۇ كۆرۈنگەن تام .

ھەيران بولغان سىيىت نوچى تەئەججۇپ ئىچىدە ئۆز - ئۆزىگە : « توختىنىياز باتۇرنىڭ لاپقۇتچىسى بۇنچە بولسا ، ئۆزى قانچىلىك كۈچلۈك ئادەمدۇ ؟ » دېدى - دە ، نىشانغا يۈزلەندى . ئۇ كېتىۋېتىپ چوڭقۇر خىيال بىلەن ئارقىغا ئىككى - ئۈچ قېتىم قاراپ قويۇپ يەنە : « باتۇرلار ئوردىسىغا كېلىپ قالدىمۇ - نېمە ؟ » دېگەن سوئالنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزدى .

توختىنىياز باتۇر تۇلۇق تاشنى ئالدىراپ بوشاتتى - دە ، مېھماننىڭ كەينىدىن يېتىپ باردى . ئىشىك ئالدىدا يوغان ئۇجمە ، ئۈزۈملۈك باغ بولۇپ ، ئۇجمە ئاستىدىكى ئېرىقتا لىققىدا سۈزۈك سۇ ئېقىۋاتاتتى . باتۇر سىيىت نوچىنى قەشقەرچە پىشايۋانلىق ھويلىغا باشلىدى . ئۇلار تال بارىگىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ سالقىن مېھمانخانىغا كىردى . باتۇر مېھمان يېگىتنىن ھاردۇق سورىغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ نام - شەرىپىنى بىلدى ھەمدە ئۆزىنىڭ توختىنىياز باتۇر ئىكەنلىكىدىن بىشارەت بەردى ، نوچى ئورنىدىن دەس

تۇرۇپ ، باتۇر بىلەن باشقىدىن كۆرۈشتى . ئۇلار داستىخان ئۈستىدە خېلى خوپ ھال - مۇڭ بولۇشتى .

باتۇر سىيىت نوچىنى بەش كۈنگىچە كەتكىلى قويماي كاتتا مېھمان قىلدى . بۇ جەريانىدا ئاتا - بوۋىسىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى — 90 يېشىدا مۇشۇ خانىدا ئالەمدىن ئۆتكەن چوڭ دادىسىنىڭ قوزغىلاڭىدا كۆرسەتكەن باتۇرلۇقىنى ، ئەينى چاغدىكى ئۇچتۇرپان قوزغىلىڭى مەغلۇپ بولغاندا لەشكەرلەر ۋە يولباشچىلارنى مانجۇ باسمىچىلىرىنىڭ قانداق قىرغىنلىقىنى ، ئەسمىتۇللانىڭ ، رەھمىتۇللانىڭ قاتارلىق قوزغىلاڭ باشچىلىرىنى رەھىمسىز قىيناپ ، ئاخىر دارغا ئاسقانلىقىنى ، چوڭ دادىسى — قاسىم باتۇرنى قەپەسكە سولاپ بېيجىڭغا خان ئالدىغا ئېلىپ كەتكەندە ، دادىسىنىڭ تاغۇ - دەشتىلەردە سەرسان بولۇپ يۈرۈپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى ، چوڭ دادىسىنىڭ ئۇچ يىلدىن كېيىن بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەن بولسىمۇ ، كۈندىن كۈنگە زەئىپلىشىپ ، نەزەربەنتلىكتىن قۇتۇلالماي ئۇ ئالەمگە كەتكەنلىكىنى ھېكايە قىلىپ بەردى . ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ كۆپىنچىسىنى دادىسىدىن ئاڭلىغان ئىدى . ئەجدادلار كەچمىشى توغرىسىدا ھېكايە سۆزلەنگەن بۇ بەش كۈن سىيىت نوچىدا ئاجايىپ تەسىر قالدۇردى ، ئۇنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتى .

1917 - يىل 9 - ئايىنىڭ بىر كۈنى ، مەھەممەت ئىمىن شىتەي ۋاڭ چېرىكلىرىنىڭ ھەربىي مەشقىنى داۋاملاشتۇرۇش ، شۇنداقلا رىقابەتچىسى مادارىنغا ھەيۋە كۆرسىتىش مەقسىتىدە توققۇز بۇلاقتا سورۇن تۈزۈپ ، ئۇچتۇرپان ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك تەكلىپ قىلدى . تاماشىبىنلار ئىچىدە ئاۋام حەلق خېلى كۆپ ئىدى . ماشاۋۇنىڭ قول ئاستىدىكى چېرىكلەر

ئۆزئارا غۇدۇرىشىپ ، ھەسەت تۇسىنى ئالغان چىرايلىرىنى پۇرۇشۇپ كۇسۇرلىشاتتى . شتەي ۋاڭنىڭ چېرىكلىرى سىيت نوچىدىن ئۆگەنگەن ھۇنىرىنى تولمۇ ئەپچىل ئورۇنلاپ ، خالايىقنى جەلپ قىلدى . ئەتراپىنى بورداق قوي گۆشى كاۋىپىنىڭ مەززىلىك پۇراقلىرى قاپلىغان ئىدى . شتەي ۋاڭ يەڭلىرىنى شىمايلاپ ، باداڭ قورسقىنى دومبايتىپ مەغرۇر يۈرەتتى . مادارىن كاۋاپ يېگىنىچە تۇلكىدەك ھىجىيىپ ئولتۇراتتى ، ئۇنىڭ چىرايى پۇرۇلۇپ ، پىت كۆزلىرى تېخىمۇ كىچىكلەپ ، ئىچىدە زەھەر قاينىۋاتقانلىقى مانامەن دەپ تۇراتتى . شۇ ئەسنادا ، كۆرەڭلىكى ھەسسىلەپ ئېشىۋاتقان شتەي ۋاڭ سىيت نوچىنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىشقىمۇ كۆيمەي ئوتتۇرىغا چىقىپ ئېلان قىلىۋەتتى :

ـــ ئەمدى سىيت نوچى جاناۋلىرىنىڭ ئويۇن كۆرسىتىپ بېرىشىنى ئۆتۈنىمىز .

سىيت نوچى « ياق » دېيىشكە ئامالسىز قالدى ـ دە ، ئاخىر راسلىنىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ ، ئۆزرە ئېيتىپ :

ـــ ھۆرمەتلىك تەقسىرلەر ، ئەھلى جامائەتلەر ، ھەرقايسىلىرى ئالدىدا ھۆرمەتسىزلىككە ياتىدىغان قىلمىشلار سادىر بولۇپ قېلىشى ئېھتىمال ، ئەپۇ قىلىشلىرىنى سورايمەن ، ـــ دېدى ـ دە ، ئالدى ئوچۇق كۆڭلىكىنىڭ يەڭلىرىنى بوشتىپ بەلبېغىنىڭ ئىككى تەرىپىگە قىستۇرۇپ ، ئاق دوپپىسىنى قىرلاپ كىيدى ، قىلىچىنى قىنىدىن سۇغاردى . بۇ چاغدا شتەي ۋاڭ توختاش ئىشارىسىنى قىلىپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ قۇلىقىغا : « بۇگۈن چايانىڭ ئالدىدا ئاجايىپ باتۇرلۇقلىرىنى كۆرىمىز ، ئۇنىڭ يۈرىكىنى مىجۇبتىش كېرەك » دېدى پىچىرلاپ . سىيت نوچى پىسكىدە كۈلۈپ قويدى . شۇ

ئارىدا ، ياش بىر بەۋكەر بىر تۇتام كۆتمەك چىغ ئېلىپ كېلىپ ، سىيىت نوچىغا ئۇزاتتى . بۇ ھالەتتىن بىر نەرسىنى چۈشەنگەن نوچى كۆڭلەكىنى سېلىپ تاشلىدى - دە ، بەلباغىنى مەھكەم باغلاپ ، چىغنى قورساق ئۇستىگە ئايلاندۇرۇپ تىزىپ تېڭىشقا باشلىدى . تاماشىبىنلار بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمەي ھەيران بولۇپ قېلىشتى . بۇ سىرنى پەقەت سىيىت نوچىدىن تەلىم ئالغان لەشكەرلەر بىلەن شىتەي چۈشىنەتتى . نوچىنىڭ قوللىرى ھەرىكەتكە كېلىشكە باشلىدى . ئۇنىڭ قولىدىكى قىلىچ گاھ ئاسمانغا چىقسا ، گاھ يەرگە چۈشەتتى ، گاھ ئوڭ قول ، گاھ سول قولىغا ئۆتۈپ تىنىمسىز ھەرىكەت قىلاتتى . كېتىپ - كېتىپ يەرگە تىرىگىلاپ چۈشكەن تىغ ، پۇتنىڭ باش بارمىقى بىلەن ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەندە ، ھەر ئىككى قول ، قاۋۇل گەۋدە مەجنۇنتالدەك ئېگىلىپ ھەرىكەت قىلاتتى . ئوڭ قولىغا چۈشۈپ ، ئايلىنىپ كېلىپ قورساقتا تىزىلغان دانىمۇ دانە چىغلار ئۆتكۈر بىس بىلەن بىر - بىرلەپ قىرقىلىپ يەرگە چۈشۈرۈلەتتى . ئۆتكۈر قىلىچ نوچىنىڭ ئوڭ قول بارماقلىرى ئارىسىدا ئايلىنىپ ھەر خىل ھەرىكەت قىلاتتى ، خالايىق چاۋاكنى ئۈزۈلدۈرمەي چېلىپ ، چۈقان - كۈلكە كۆتۈرۈشەتتى . مەھەممەت ئىمىن شتەي ۋاڭ مەغرۇرلىنىپ ئاسمانغا چىقاي دەپلا قالدى . مادارىن ئەل قاتارى چاۋاك چېلىشقا ئۇرۇنسىمۇ ، قولى ئىختىيارسىز توختاپ قالاتتى ، ئۆزىنى كۈلكىگە شۇنچە زورلىسىمۇ ، تۇرۇپلا قىسىق كۆزلىرى تېخىمۇ كىچىكلەپ ، غورا قاپاقلىرى ساڭگىلاپ ، پېشانىسىدا ئىختىيارسىز تەر تامچىلىرى پەيدا بولۇپ قالاتتى .

سىيىت نوچى قورساق ئۇستىگە تىزىلغان چىغلارنى ئالاھىدە چەبدەسلىك بىلەن قىرقىپ چۈشۈرۈپ بولدى . توققۇز

بۇلاق ئەتراپىنى چاۋاك ساداسى قاپلىدى ، مۆلجەر تاغ ئېتىكىدىن كۆتۈرۈلگەن ئەكس سادا ئالەمنى بىر ئالغاندەك قىلاتتى . خالايىق بۇ ماھارەتتىن ھەيران بولۇپ غۇلغۇلا قىلىشتى . لېكىن ما دارىن ئۆزىنى ھەدەپ ئوڭايسىز ھېس قىلاتتى . قىلىچنىڭ ھەر بىر ئايلىنىشىدا بىر - بىرلەپ يەرگە چۈشكەن چىغ تاللىرى دارىننىڭ كۆزىگە گويا قىلىچ بىلەن بوينى كېسىلىپ ، قانغا مىلىنىپ ياتقان چېرىكلىرى بولۇپ كۆرۈندى ، ئۇ دەرھال ئاچچىق تولغاندى . دەل شۇ چاغدا ، شىتەي ۋاڭ سىيىت نوچىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، كۆڭلىكىنى كىيدۈرۈپ ، لىغىرلاپ تۇرغان ئاق تاۋار رومالدا باش - كۆزلىرىنى سۈرتۈۋاتاتتى . دارىننىڭ ئەمەلدارلىرى ئۇنىڭ ئاچچىق ئىچىدە ئارابلىنىۋاتقانلىقىنى بىلگەن بولسىمۇ ، ئۆزلىرىنى قەستەن كۈلكىگە زورلاپ ئولتۇرۇشاتتى . شتەي ۋاڭ سىيىت نوچىنىڭ ئالدىدىن قايتىپ كېلىپ ، يېنىدىن بىر ئاتار تاپانچىسىنى چىقىرىپ ، ئاسمانغا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئۇزۇۋېدى ، سىيىت نوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن 20 دىن 40 يىگىت تەڭلا كېلىپ ، ئۇنىڭغا خۇددى يولۋاستەك ئېتىلدى . ئىشىنىڭ تېگىنى پەملىگەن نوچى ھەش - پەش دېگۈچە راسلاندى - دە ، ئۆتكۈر كۆزلىرىنى ئەتراپقا تىكتى .

— تۇت ، باغلا ! — بۇيرۇق بەردى شتەي ۋاڭ . لېكىن ، ئۆزىنى ئوخشىتىپ نوچىغا تاشلانغان ھەرقانداقى ئۆزلىرىنى كۆل ئوتتۇرىسىدا — چىرمىشىپ كەتكەن لەشلەر ئارىسىدا كۆرۈشتى . كۆل ئەتراپىنى كۈلكە ۋە جىددىيلىك قاپلىدى ، خالايىقنىڭ كۆزى دەم كۆل ئىچىدە پالاقلاپ يۈرگەن چېرىكلەردە ، دەم نوچىنىڭ چەبدەسلىكىدە دەۋر قىلاتتى . شتەي بولسا گۈمبەز قورسقىنى تۇتۇپ پىخىلداپ ، يېرىلىپ كەتكۈدەك كۈلەتتى . ئاخىرقى ھېسابتا

30 چە يىگىت بىر دەمنىڭ ئىچىدە ئۆزىنى كۆلنىڭ ئىچىدە كۆردى ، 10 دەك يىگىت نوچىغا يېقىن كېلەلمەي ، قېچىپ قۇتۇلدى . بۇ ئىشنى پىلانلىغان شتەي ۋاڭ مۇشۇنداق نەتىجىلىنىشنى پەرەز قىلغان ـ يۇ ، ھېچ بولمىغاندا 40 چېرىكنىڭ كۈچى يېتەر دەپ قالغان . ئەمۋال بۇ دەرىجىگە يەتكەندە ، لەشكەرلىرىنىڭ ئالدىدا مەمنۇن بولغان ۋاڭ ، سىياسىي رىقابەتچىسىنىڭ ئالدىدا نېمە قىلارىنى تېخىمۇ بىلمەيتتى .

مەھەممەت ئىمىن شتەي ۋاڭ كۈچادىن بۇ يەرگە يۆتكىلىپ كەلگەندە ، ھازىر قول ئاستىدا بار 500 دىن ئارتۇق چېرىكنى ئالاھىدە شاللاپ قوبۇل قىلغان بولۇپ ، ئۇلارنىڭ كۆپى ئۇيغۇر ئىدى . ئۇلار قىرغىز ، خەنزۇلاردىن بولغان چېرىكلەر بىلەن ئىناق ئۆتەتتى ۋە شتەينى بەكمۇ ھۆرمەت قىلاتتى . شتەينىڭ ئۇچ نەپەر مۇھاپىزەتچىسىنىڭ بىرى بولغان گوخەي ئىسىملىك كىشى شتەيگە تۈكچىلىق ھەم مىرزىلىق قىلاتتى .

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن مادارىن يامۇلغا قايتىپ كېلىپ ، ئۆيىگە تولىمۇ خاپا كىردى .

ـــ خوش ، نېمە بولدى دارىن ؟ بۈگۈن توققۇز بۇلاقتىكى زىيارەت ياقمىدىمۇ ؟ ـــ سورىدى ماتەتەي قوپالغىنا .

ـــ خەپ ! ... ـــ دېدى مادارىن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ ، ـــ سەن ئوتياشچى مۇناپىق جاڭ مىڭسەينىڭ بۇ سىيىت گاڭگۇڭ دېگەن ئىسيانچى ئوغرىنى ئاغىنەم دەپ يۈرۈپ ، شۇنچە ئىشلارنى ئۆگەتكەنلىكىڭنى بىلگەن بولسام ، قەشقەردىكى ۋاقتىمدىلا ئۆز قولۇم بىلەن ئەدىبىنى بېرىدىكەنمەن . مانا ئەمدى ، بۇ ئوغرى ماڭا بىر بالايىئاپەت بولۇپ يېتىشىپتۇ ئەمەسمۇ ؟ ! بىر ئادەمگە 40 ئادەم تەڭ كېلەلمىدى دېگەن قانداق گەپ ؟

مادارىنىڭ خوي - پەيلنى ئالغان ماشۇيجەي ئىشكاپنىڭ بىر يەرلىرىدىن ئەپيۇن ھارىقىنى تېپىپ پىيالىگە توشقۇزۇپ قۇيۇپ ئۇنىڭ قولىغا تۇتقازدى . مادارىن گۇپۇلدىتىپ ئىچىۋەتتى - دە ، « يەنە قۇي ! » دەپ ۋارقىرىدى . ئۇ ئىككىنچى پىيالىدىكىنى ئىچىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىغىنىچە كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ، ئاللىقاندىقتۇر چوتلارنى سوقۇشقا باشلىدى . ئۇ ھەر بىر مىدىرلىغىنىدا « خەپ سىيىت ، خەپ سىيىت ... » دەپ قوياتتى . شۇ كېچىدىن باشلاپ مادارىنىڭ قورسىقىغا جىن كىردى . ئۇ سىيىت نوچىغا قانداقتۇ ھىيلە - مىكىر بىلەن قاپقان قۇرۇش ، ئۇنى تۇيدۇرماي چىشلىۋېلىش ، چىشلىگەندىمۇ ساقايماس قىلىۋېتىش نىيىتىگە كەلدى . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ، يامۇلنىڭ ئىچىدە كىملەرنىڭ ئۆزىگە سادىق ، كىملەرنىڭ سادىق ئەمەسلىكىنى كۆڭۈل دەپتىرىنىڭ قارا بەتلىرىگە بىر - بىرلەپ تۇرغۇزۇپ چىقتى .

* * *

ئارىدىن بىر قانچە ئاي ئۆتتى . بىر كۈنى مەھەممەت ئىمىن شىتەي ۋاڭ باشقىچە بىر قىياپەتتە ، سىيىت نوچىغا ئالاھىدە پەخەس بولۇپ يۇرۇشنى ، بىر يەرلەرگە يالغۇز ماڭماسلىقنى ، گەپ - سۆزلەرگە دىققەت قىلىشنى ، بۇرۇنقى ۋەدىگە بىنائەن ھازىرمۇ ھۆكۈمەتنىڭ چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلىرىغا ئارىلاشماسلىقنى ئەسكەرتتى ، سىيىت نوچى ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن ئەجەبلەندى .

1917 - يىلى ئوتتۇرا ئاسىيا ئەللىرى ئۇچۇن تېخىمۇ ئېغىر

يـل بولدى . يامغۇر - يېغىن ئاز بولدى ، قارا بوران قۇرغاقچىلىق ئاپىتى ئېلىپ كەلدى ، ئاچارچىلىق ئېغىرلاشتى ، يۇقۇملۇق كېسەللىك يامرىدى ، پۇل پاخاللاشتى ، مال باھاسى ئۆرلەپ ، يوقسۇل بىچارىلەرگە ئۆۋال بولدى . بۇ ئەھۋال شىنجاڭغىمۇ ، جۇملىدىن تارىختىن بۇيان سۇيى كەڭرى ، يەرلىرى مۇنبەت ، ئاشلىق ۋادىسى بولۇپ كەلگەن ئۇچتۇرپانغىمۇ قاتمۇ قات ئېغىرچىلىقلارنى ئېلىپ كەلدى . كۇز پەسلى دېھقانلار بەكلا ئالدىراش ئىدى ، مانجۇ باسمىچىلىرىنىڭ تويماس قارىنىنى كۆتۈرە ئالغان دېھقانلارنىڭ ئۇستىدىكى ئالۋاڭ - ياساق كۇندىن كۇنگە ئېغىرلىشىۋاتقان بولسىمۇ ، بىچارە دېھقانلار يەنىلا بەرداشلىق بېرىۋاتاتتى .

ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ بوران - چاپقۇنلىرىدىن خەۋەر تاپقان ماشاۋۇ ھەر تەرەپتىن خەۋپىسىرەپ ئاران تۇرغاندا ، « قورقۇنغا قوش كۆرۈنەر » دېگەندەك سىيىت نوچىنىڭ ئاسماندىن چۈشكەندەك ئۇچتۇرپانغا كېلىپ تۇرۇپ قېلىشى ، ئۇنى ئازدەپ ، بۇ يەردىكى قورالىق قوشۇنى بار شىتەيىنىڭ سىيىت نوچىنى قاتات ئاستىغا ئېلىشى ۋە قوشۇنغا سەركەردە - ئۇستاز قىلىپ تۇتۇپ تۇرۇۋالغىنى — ماشاۋۇغا بەكمۇ ئەلەم قىلغان ئىدى . ئۆزىنى ئەجەل ھودۇقۇشىدا سەزگەن ماشاۋۇ مۇشۇ كۈنلەردە پادىشاھ چىيەنلۇڭ زامانىسىدىن ئىزنا بولۇپ قالغان ئۇچتۇرپان قوزغىلىڭى ھەققىدىكى خاتىرەنامىنى پات - پات ۋاراقلايدىغان بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ قارلىغاچ تاغ قەلئەسىگە كۆزى چۈشكەندە ، يۈرەكلىرى قالايمىقان دۈپۈرلەپ ، تولىمۇ ئارامسىزلىق ھېس قىلاتتى .

ماشاۋۇ بۇگۈن كېچىچە ئۇخلىماي ، ئۇچتۇرپاننىڭ يېقىنقى

ئەھۋالى ھەققىدە ياڭ زېڭشىڭغا بىۋاستە خەت يازدى . ئۇ خېتىنى : سىيىت گاڭگۇڭ دېگەن قەشقەرلىقنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكى ، ئۇنى مەھەممەت ئىمىن شتەي ۋاڭنىڭ قوللاۋاتقانلىقى ، ناۋادا ئېپىنى تاپسا توپىلاڭ كۆتۈرۈپ ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇشقا ئاران تۇرۇۋاتقانلىقى ، ئۇنىڭ بۇرۇن قەشقەردە گېلاۋخۇيغا قاتناشقانلىقى قاتارلىق مەزمۇنلارنى شكايەت قىلىپ ، ئاخىرىدا ، قەشقەردىكى گېلاۋخۇيىنىڭ باشچىلىرىدىن بولغان جاڭ مڭسەي بىلەن سىيىتنىڭ ئۇزاق يىللىق ئاغىنە ئىكەنلىكى ، سىيىتنىڭ ئۇنىڭدىن ھەربىي ماھارەت ئۆگىنىپ ، ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇش قەستىدە يۈرگەنلىكى ، جاڭ مڭسەي ئۆلتۈرۈلگەن بولسىمۇ ، سىيىتنىڭ بۇ نىيىتىدىن يانمىغانلىقى ؛ ئۇنىڭ 1915 ــ ، 1916 ـ يىللىرى ئىچىدە چەت ئەللەرنى ئايلىنىپ كېلىپ ، مۇشۇ يىلنىڭ بېشىدا ئىلى تەرەپتىن بۇ ياقتا ئۆتكەنلىكى ؛ روسىيەدىكى لېنىن توپىلىڭى تۇغرىسىدا بۇ يەرلەردە سۆزلەپ يۈرگەنلىكى ... ھەققىدە تولىمۇ قورقۇنچلۇق توختالدى .

شۇنىڭدىن كېيىن ، ما دارىن سىيىت نوچىنىڭ كەينىگە پايلاقچى قويۇپ ، ئۇنىڭ ھەددى ـ ھەرىكەتلىرىنى كۆزىتىشكە باشلىدى . لېكىن بۇ ئىشتا ئۇنىڭ بىلەن يۈز يوپۇر بولۇپ قېلىشتىن بەكلا ھەزەر ئەيلىدى . ياڭ زېڭشىڭدىن قانداق جاۋاب كەلگىنى بىزگە قاراڭغۇ . ئەمما شۇ كۈنلەردە ماشاۋۇ سىيىت نوچىغا ئەلچى قويۇپ ، ئۇنىڭ ئۇچتۇرپاندىن كېتىپ قېلىشىنى ئۆتۈندى .شتەي ۋاڭ بىلەن ئاشكارا زىتلىشىپ ، ھۆكۈمەتنىڭ ئۇنى بىرلا بۇيرۇق بىلەن ئېلىپ كېتىپ ، يوق قىلىشنى تىلىدى . مادارىننىڭ قارا نىيىتىنى سەزگەن سىيىت نوچى ئۇنىڭدىن نېرىراق تۇرۇش تەلىپىنى شتەيگە دېگەن بولسىمۇ ، شتەي : « كېلەر يىلى ئەتىيازدا

يولغا چىقىڭ » دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى .

1918 ـ يىل 4 ـ ئايىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى سىيىت نوچى ئۇچىتۇرپاندىكى ئەھلى بۇرادەرلىرىگە ، قەشقەرگە جابدۇغانلىقىنى ئېيىتتى . ئۇلارنىڭ رازى ـ رىزالىقىنى ئېلىپ خوشلاشتى . بۇ خەۋەر ماشاۋۇۋۇنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندە ئۇ ئۆزىنى تولىمۇ ئازادە سېزىپ قاتتىق بىر سىلكىندى ـ دە ، يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان يۇغان تاغنىڭ چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى . ئۇ دەرھال ھېيلىگەرلىك نىقابىنى كىيىپ ، بىر كۈنى قول چوماقچىلىرى بىلەن شتەي لەگزىگە كېلىپ ، سىيىت نوچى بىلەن شتەينىڭ ئوردىسىدا كۆرۈشۈشنى ئىلتىماس قىلدى . شتەي نوچىنى چاقىرتتى ۋە ئەترapىقا مەخپىي قاراۋۇل قويدى . ماشاۋۇۋ نوچىنى كۆرگەن ھامان ئورنىدىن قوپۇپ ، ئۇيغۇر رەسىم ـ قائىدىسى بويىچە ئىككى قوللاپ كۆرۈشتى ، تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى . سىيىت نوچىمۇ چاندۇرماي جاۋاب بەردى .

ـــ ئۆزلىرىنى كېتەرمىش دەپ ئاڭلاپ كۆڭلۈم تولىمۇ مالال بولۇپ كېلىشىم ، ـــ دېدى مادارىن تۇلكىدەك ھىجىيىپ .

ـــ شۇنداق ! سەپەرگە جابدۇپ قالدىم ، ـــ دېدى سىيىت نوچى ئىرەنسىز ، ـــ قەشقەرنى كۆرگۈم كېلىۋاتىدۇ ، ئەل ـ يۇرتىنى سېغىنىدىم ، ئاتا ـ ئانا ، قان ـ قېرىنداشلارنى كۆرگۈم كەلدى .

ـــ شۇنداق ، شۇنداق ، ئەلۋەتتە شۇنداق ، ئۇلارنى ھەم كۆرمەي بولمايدۇ . لېكىن ئۆزلىرىدەك بىر « دانىشمەن » نىڭ يېنىمىزدا تۇرماقلىقى زۆرۈر ئىدى ، مېنىڭچە ئۇلارنى ئۇچتۇرپانغا كۆچۈرۈپ چىقساق ياخشى بولار ئىدى ، ـــ دېدى مادارىن مەيۈس قىياپەتتە .

ـــ ئىلتىپاتلىرىغا رەھمەت دارىن ! ئۇچتۇرپان بىزدەك مۇساپىرغا تارلىق قىلمۇاتىدۇ ، كەتمەيمۇ بولمىغۇدەك ، ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار خالىسا كېيىنچە بىر گەپ بولار ، ـــ دېدى سىيىت نوچى قوپالغىنا .

ـــ ھەببەللى ! بۇ گەپلىرى جايىدا ، ئەلۋەتتە شۇنداق بولسۇن ، ئۆزلىرى بىزدىن زېرىكمىسىلە بىز زادى ئۆزلىرىنى دەيمىز ـــ دېدى دارىن .

ـــ « كىملەرنىڭ ئەزىزلىرى كىملەرنىڭ ئالدىدا خار بولماپتۇ » دېگەن گەپ بار . ئۇچتۇرپاندىكى كۆپ كىشىلەر بىزنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈۋاتىدۇ . بىراق ئايرىلار قېتىغۇرلۇق قىلىپ ئۇچتۇرپاننى بىزگە تار قىلىپ قويۇۋاتىدۇ . ئەلۋەتتە پاتراق يولغا چىقاي ، « تۇرمىغان مېھماننىڭ كەتكىنى ياخشى » دەپتىكەن ، ـــ دېدى نوچى .

ـــ مېنىڭچە كەتمەي بىز بىلەن بىرگە ئىشلىسىلە ياخشى ئىدى ، ـــ دېدى مادارىن كۆزى قىيمىغان بولۇپ ، ـــ لېكىن ـ زە ، ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى مېھرىبانلىقنىڭ يېپىنى ئۈزگىلى بولمايدۇ ـ دە ! بولمىغاندا ، خىزمەتلىرىنى يۆتكەپ بەرسەك ، قەشقەرگە بارغاندا ، جۇدوتەي جانابلىرىنىڭ ھۆزۈرىدا بولسىلا ياخشىمىكىن دەپ ئويلايمەن .

ـــ رەھمەت ! خىزمەتنىڭ لازىمى يوق ، بۇ يەردە پەقەت ھاجەت بىلەن ئىشلەپ قويدۇق . پۇقرا بولغىنىم مىڭ ئەۋزەل ، ـــ دەپ رەت قىلدى نوچى .

ـــ شۇنداقتىمۇ مەن دوتەي جانابلىرىغا سالام خەت بولسىمۇ يېزىپ بېرەي ، ئۆزلىرىدەك ئىشەنچلىك ئادەم ئاز تېپىلدۇ ، يولغا چىقىش ئالدىدا خوشلاشقىلى كېلەرمەن ، ھازىرچە خەير ، ـــ دېدى

مادارىن ئارقىسىغا يېنىپ .

سىيىت نوچى مېڭىشقا تەييارلاندى . بىر ئاتقا يۈك - تاق ئارتتى ، بىر ئاتقا ھۆسنارخاننى مىندۈردى ، يەنە بىرىگە ئۆزى مىندى ھەمدە مادارىنىنىڭ يېزىپ بەرگەن خېتىنى ئالدى - دە ، مەھەممەت ئىمىن شتەي ۋاڭ غوجام ۋە ئۇنىڭ لەشكەرلىرى ، ئۆز يار - بۇرادەرلىرى جۈملىدىن ئەل يۇرت بىلەن ۋىدالىشىپ ، قاقشالنىڭ يولىنى بويلاپ قەشقەرگە ئاتلاندى .

ئەر - خوتۇن ئىككىيلەن ئۇچتۇرپاندىن چىقىپ ئىككى كۈن قاتتىق يول يۈردى ، يۈرگەندىمۇ تېز يۈردى ، ئاتلار ئۇزۇڭ ، يول جاپالىق ، ھەقىقىي « قاقشال » ئىدى . ئۇلار « قاراگو » دېگەن يەردە قونۇپ قالدى . ئەتىسى ناماز ۋاقتى بىلەن يولغا چىقىپ ئۇچىنچى قونالغۇغا بارغاندا يېنىغا قارىغۇدەك بولسا ، مادارىنىنىڭ جۇدوتەيگە يېزىپ بەرگەن خېتىنى چۈشۈرۈپ قويغانلىقى مەلۇم بولدى (ئۇ خەتتە نېمىلەر يېزىلغانلىقى بىزگە قاراڭغۇ) . خوتۇنى بۇ ئىشقا پىسەنت قىلماي ، « چۈشۈپ قالسا مەيلى ئەمەسمۇ ؟ ئاۋارە بولۇش ھاجەتسىز » دېدى . بىراق سىيىت نوچى :

ـــ ياق ، مۇسۇلمانىنىڭ ئىشى ـــ ئامانەتكە خىيانەت قىلماسلىق ، مەن تېپىپ كېلەي ، ـــ دېدى - دە ، ئايالىنى بىر قىرغىزنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ ، ئارقىسىغا يېنىپ ئىككىنچى قونالغۇغا ناماز ۋاقتى بىلەن يېتىپ باردى . قامچا دەستىسى بىلەن توپىلارنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ يۈرۈپ ئاخىر خەتنى بوران ئۇچۇرۇپ كۆمۈپ تاشلىغان يەردىن تېپىۋالدى . ئۇ شۇ يەردە ئاتنى ئوت چالدۇرۇپ ، يەنە يولغا راۋان بولدى . تۆتىنچى قونالغۇدا ، نوچى چۈشىدە بىر پاي ئۆتۈكىنىڭ سۈغا چۈشۈپ ئېقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەچكە قايتا

ئۇخلىيالماي تاڭنى ئاتقۇزدى . ئەتىسى يولغا چىققاندا ، نوچىنىڭ باشقىچىرەك كەيپىياتتا بولۇپ قالغانلىقىنى سەزگەن ئايالى ئۇنىڭدىن سورىدى :

ـــ مىجەزلىرى يوقمۇ نېمە ؟

ـــ ياق ، ئۇنداق ئەمەس .

ـــ مەندىن رەنجىپ قالدىلىمۇ ـ يە ؟

ـــ ئۇچتۇرپاندىن ئايرىلىش ئالدىدىكى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، چۈشۈمدە ئۆزۈمنى بېشىم تېنىمدىن باشقا كۆردۈم . بۇگۈن كېچە ، بىر پاي ئۆتۈكۈم سۈدا ئېقىپ كېتىپ چۈشەپ قاپتىمەن . قارا باستىمۇ نېمە ، بىلەلمىدىم ، ـــ دېدى سىيىت نوچى جاۋابەن .

ـــ خۇدا ئۆزى ئامان قىلسۇن ! قارا باسقان ئوخشايدۇ ، بىرەر كىشى ئۇچرىسىمۇ سادىغا بەرسەك ، ـــ دېدى ئايالى .

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار گەپ ـ سۆز قىلىشماي يولغا راۋان بولدى . سىيىت نوچى ئۆزىنىڭ ئۆلۈم خېتىنى كۆتۈرۈپ ماڭغان ئىدى .

1981 ـ يىل 10 ـ ئاي

شەپقەتلىك ئامبال

1942 - يىل يانۋار ئايلىرى ، قەدىمىي دىيار ئۇچتۇرپان شەۋىرغان ئىلكىدە مۇڭ بىلەن ئىگرايتتى . قارا بۇلۇتلار كېچە - كۈندۈز توختىماي لەپلەپ قار تاشلاپ يېزا - قىشلاق ، تاغ - دەريالارنى ئاپئاق لىباس ئىچىگە چۈمكىگەن ئىدى . بۇ شەھەرنىڭ ئالتۇن تاجسى سۈپىتىدە مەغرۇر قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان مۆلجەر تاغ قەلئەسىمۇ ئۇچسىغا خالات كىيىۋالغان بولۇپ ، ئاقباش تەگرىتاغ تىزمىلىرىغا مەيۇس كۆزى بىلەن قاراپ سۈكۈتتە تۇراتتى . ئۇچتۇرپان يامۇلى سېپىلىنىڭ شەرقىي دەرۋازىسى كېچە - كۈندۈز قىيا ئوچۇق تۇراتتى . ھەر كۈنى نەچچە يۈز ھارۋا ھەم ئېشەك كارۋانلىرى ئوتۇن ، بېدە ، سامانلارنى ئارتىپ يامۇل بەگلىرى ۋە دورغىلارنىڭ ئات تۇستىدە غادىيىپ ئولتۇرۇپ قامچىلىرىنى پۇلاڭلىتىپ كېلىشى ئاستىدا قارا دەرۋازىدىن كىرىپلا غايىب بولۇپ كېتەتتى . ئاچ - يالىڭاچلىق ئازابى ئىچىدە قاتتىق سوغۇقتا توڭۇپ كەتكەن بۇ بىچارىلەر ئاشۇ قارا دەرۋازىدىن يانغاندا ، ئەسكى لاپاس ، چەللىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن رەستە - كوچىلاردا ئېشەكلىرىنى ئالدىغا سېلىپ ، مايسىراپ كەتكەن ھارۋىلىرىنى ھەيدەپ ، كوچىغا پاتمىغان ھالدا ئالدىراپ چىقىپ كېتىشەتتى . كەچ كىرىشى بىلەن ئەجدىھادەك ئاغزىنى ئېچىپ تۇرغان قارا دەرۋازا سەل بوشىغاندەك قىلسىمۇ ، ئالاقزادىلىك ۋە ئەجەل ۋەھىمىسىدە تىنمىسز تىپىرلاپ يۇرگەن دۇبەن چېرىكلىرى كوچىلارغا يامىراپ كېتىشەتتى ، بۇ چېرىكلەرنىڭ بەزىلىرى

جسه‌كچى ، به‌زىلرى كېچه قاراقچىلرى ئىدى .

يانۇارنىڭ بېشىدا يامۇل ئىچىده : « يېڭى هاكىم كېلىدىكەن »دېگەن گەپلەر پەيدا بولۇپ ، بىر - ئىككى كۈن ئىچىدىلا كوچىغا تارقالدى . هەممىلا ئادەم : « يېڭى هاكىم كېلەرمىش » دېگەن گەپلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بولۇشۇپ كەتتى .

دېگەندەك ، يانۇارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۈنلىرىده يېڭى هاكىم كېلىپ ، ئىش ناپىشۇرۇپ ئالدى . يامۇلنىڭ ئىچى ئۆزىچىلا زىلزىلىگه كېلىپ ، بەگلەر ، ئەسكەر باشلىقلىرى ئارقا - ئارقىدىن سالامغا كىرىشتى ، دوغا ، پاشپاپ ، شاگىيۇلارمۇ ئارقا - ئارقىدىن سۆزغا - سالاملارنى قىلىپ كېلىشتى . لېكىن يېڭى كەلگەن ئامبال بۇ نەرسىلەرگە نەزەر سالماي يۈرت ئەهۋالىدىن سوئال - سوراقلارنى باغدۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ جاۋابلىرىنى ئاڭلاپلا ئۆزىتىپ قويياتتى .

يېڭى هاكىم كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسىدىن باشلاپ سەھەر تۇرۇپ ، گۈزەل سەيلىگاھ توققۇزبۇلاقنى ئايلىنىپ ، ئاندىن سېپىل ئۈستىگە چىقىپ ، شەهەر مەنزىرىسىنى كۆزدىن كەچۈرىدىغان بولدى . ئۇ ، ئۆزىدىن بۇرۇنقى ئامبالالارغا ئوخشاش كەينىگە مۇهاپىزەتچى سېلىپ هەشەم كۆرسىتىپ يۈرمەيتتى . ئارىدىن هەپتە ئۆتكەندە يېڭى هاكىم شەهەر ئىچىنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن يامۇلنىڭ تۈگىچىسى ئىمىن بەگنى ئېلىپ يامۇلدىن چىقتى . ئۇ سېپىل دەرۋازىسىدىن چىقىپلا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ دەرۋازا ئۈستىدىكى چاسا رامكا ئىچىگه ئېلىنغان ، ئاجايىپ پاسون چىقىرىپ ئوبۇپ يېزىلغان خەنزۇچه هۆسن خەتكەكۆزى چۈشتى - ده ، باشتىن ئاخىر - ئوقۇپ چىقىپ ، سول يېنىدا

هاڭۇبقىپ تۇرغان نۇڭچىدىن سوراىدى :

ـــ ئاۋۇ خەت نېمىدەپ يېزىلغان ، بىلەمسىز بەگ ؟

ـــ ياق تەقسىر ، مەن ئۇ خەتنى بىلىدىغان بولسام ، دوتەي ياموللىغا تۇڭچى بولاتتىم ھى ... ھى ...

ـــ ھە ، مۇنداق دەڭ ... بىلمىگىنىڭىز ئۈچۈن ماڭا قالغان ئىكەنسىز ـ دە ؟ ، ياش ئىكەنسىز ، ياخشى ئۆگىنىڭ ، ـــ دېدى ھاكىم مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ ، ـــ بۇ سېپىلگە قانچە يىل بولغان بىلەمسىز ؟

ـــ ياق بىلمەيمەن ، ـــ دېدى تۇڭچى دۈدۈقلاپ . ھاكىم ئۇچتۇرپان سېپىلىنىڭ ياسىلىشقا باشلىنىشى ۋە پۈتكەن يىلنامە خاتىرىسى پۈتۈلگەن بۇ خەتلەرنى ئوقۇۋاتقاندا ، تۇڭچى ئۆزىنىڭ ھاكىم ئالدىرىماي ئوقۇۋاتقان خەتلەرنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمىگىنىنى ئېپادىلەپ ، سوئال نەزىرىدە قاراپ تۇرۇۋەردى . ھاكىم بىر ـ بىرلەپ چۈشەندۈرگەن بولسىمۇ ، ئۇ ئەڭ ئاخىرىدا « گۇاڭشۇينىڭ 18 ـ يىلى پۈتكەن » دېگەن ئىبارىنىلا ئېسىگە ئالالىغاندەك ئېپادە قىلدى ـ دە ، ھاكىمنىڭ « تېخى بۇ سېپىل سىلىنغىنى ئانچە ئۇزاق بولماپتۇ » دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئەگەشكىنىچە شەھەر كوچىسىغا كېتىپ قېلىشتى . يېڭى ھاكىم قاز ـ مۇزلارنى دەسسەپ ئاشپەز ، ناۋاي ، قاسساپ . سودىگەر ھەم كۆزى كۆرگەنلا تىجارەت ئەھلى بىلەن سالاملاشتى . بەزىلىرىدىن ھال سورىغاچ ، ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىغىمۇ بېرىپ تونۇشۇش ، دوكلات ئېلىش بىلەن بىر كۈننى ئۆتكۈزدى .

يېڭى كەلگەن ھاكىمنى ئىككى ھەپتە بولمايلا شەھەردىكى ھەممە كىشى تونۇپ كەتتى . بولۇپمۇ ئۇنىڭ پەن ـ بىلىمنى ياقتۇرىدىغان ، تەرەققىياتنى ياقلايدىغان كىشى ئىكەنلىكىنى يېڭىچە

مائارىپقا ئەمدىلا قەدەم قويغان ياش ئوقۇتقۇچىلار ۋە يېڭى مەكتەپنىڭ غۇنچە - پورەكلىرى ئوڭايلا تونۇۋالغان ئىدى . يېڭى ھاكىم ئىشقا كىرىشكەندىن باشلاپلا مائارىپ ، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تۇتۇپ ئىشلەشكە باشلىغانلىقتىن مەكتەپلەر كۆپىيىپ ، سانايى نەپىسىگە ئۇل ھازىرلىنىشقا باشلىغان ئىدى . يېڭى ھاكىم مارت ئېيىنىڭ ئاخىرىغىچە پۈتۈن ناھىيىنى تولۇق ئارىلاپ چىقتى . ئۇ ئاچىتاغ رايونىغا بارغاندا ، دېھقانلارنىڭ « جايتاغ » دا بولىدىغان نوروز بايرىمىدىكى چاقپىلەك ئويۇنى ، ئوغلاق تارتىش ، چېلىشىش قاتارلىق ئويۇنلىرىنى قىزىقىپ كۆردى ۋە ئەنئەنىۋى بايرام ئويۇنلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش لازىملىقىنى تاپىلاپ قايتتى .

1 - ئاپرىل كۈنى ئۇچتۇرپان بايرام تۈسىگە كىرگەن بولۇپ ، شەھەرنىڭ جەنۇبىي تېمى سۈپىتىدە تۇرغان قولتۇق تېغىنىڭ شىمالىي ئېتىكىدىكى تۈپتۈز كەتكەن ۋەخپە يەر « بېدىلىك » دېگەن جايدا ھەشمەتلىك سەھنە تۈزۈلۈپ ، پۈتۈن شەھەر ئەھلى ، ئوقەتچىلەر ، سودىگەرلەر كۆچۈپ چىققانەكلا مەيدان ئەتراپىنى باياشات بازارغا ئايلاندۇرۇۋەتكەن ئىدى . يېڭى ھاكىم سەھنىگە چىقىپ نۇتۇق سۆزلىدى . ئۇ بېشىغا يازلىق شىلەپە ، ئۇچىسىغا قارا چەكمەندىن تۆت يانچۇقلۇق كالتە پەشمەت ، قارا شىم ؛ پۇتىغا سەل نېمكەش بولسىمۇ مايلاپ پارقىرىتىۋالغان قىزىل شىبلىت كېبىۋالغان ئىدى . يىگىتلەردەك ياسىنىۋالغان بۇ تېتىك ، روھلۇق كىشى ئاقسۇ مائارىپ ئىدارىسىدىن ئۇچتۇرپانغا ھاكىم بولۇپ كەلگەن يولداش لىن جىلۇ ئىدى . ئۇ ، ئوتتۇرا بويلۇق، قارامتۇل، ئورۇق، ۋىجىكرەك كەلگەن ؛ زېھنى ئۆتكۈر ، جۇشقۇن ، روھلۇق ، لېكىن چىرايىدىكى يوشۇرۇن كېسەلچانلىقىنى غەيرەت - شىجائىتى بېسىپ چۈشۈپ تۇرغان ؛

قارىماققا 40 ياشلاردىن ئۆتكەن كىشىدەك كۆرۈنىدىغان خىيالچان ، تەمكىن ئادەم ئىدى . مەيدان جىمجىتلىققا چۆمۈپ كەتكەن بولۇپ ، لىن جىلۇ ھەممە كىشىنىڭ يېڭىچە مائارىپقا يۈزلىنىپ ئىلىم - پەن ، مەدەنىيەت ئىگىلەپ ، ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىشى كېرەكلىكى ھەققىدە سۆزلەپ ، داقا - دۇمباقلار يېگىرىغان ئالقش سادالىرى ئىچىدە نۇتقىنى تاماملىدى ... ئاپرېل بايرىمى ئۈچ كۈن داۋام قىلىپ ، كىشىلەر قەلبىدە ئۇنتۇلغۇسىز يادنامە بولۇپ قالدى .

ئاپرېلنىڭ ئاخىرىدا ، ئاقيار بازار مەكتەپتىن كەلگەن بىر پارچە خەت لىن جىلۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى . بۇ خەتتە بىرمۇنچە قۇرۇق گەپلەردىن كېيىن ، چوڭ ھەرپلەر بىلەن : « مەكتەپ مۇدىرى ئابدۇراخمان غوجەش ‹ئالتە بۇيۇك سىياسەت › نى قارىلايدىغان ئىغۋالارنى تارقاتتى ، دۇبەن جانابلىرىنى ھاقارەتلىدى ... » دېگەن شىكايەتلەر يېزىلغان ئىدى . يولداش لىن جىلۇ ماي ئېيىنىڭ ئالدىنقى كۈنلىرى خىزمەت تەكشۈرۈش ئۈچۈن يامۇلنىڭ ئادەتتىكى تۈگىچسى ئىسمائىل بەگ بىلەن ئىككى نەپەر دورغىنى ئەگەشتۈرۈپ ئاقيارغا چىقتى ... ئۇلار ئاقيارغا يېتىپ بېرىپ ، بازار ئىچىدىكى ماموت گەيجاڭ دېگەن ئادەمنىڭ ھويلىسىغا چۈشتى . ئەتىسى ئەتىگەندە ماموت گەيجاڭنىڭ ھويلىسى ئادەملەر بىلەن تولۇشقا باشلىدى . بەزىلەرنىڭ ئەرز - ھالى بار ئىدى ، بەزىلەر يېڭى ھاكىمنى كۆرۈش ئۈچۈن ، يەنە بەزىلەر ئۆز مەنسەپلىرى بىلەن « ئامبال » غا تونۇلۇش مەقسىتىدە كەلگەن ئىدى . لىن جىلۇ ھەر قايسىسىنى ئۆز لايىقىدا كۈتۈپ ئالدى . لىن جىلۇ پېشايۋان سۇپىسىغا سېلىنغان گىلەم ئۈستىدە پۈتىنى پەسكە سالغىلىتىپ ئولتۇراتتى . ئاش

ۋاقتى بولغاندا ، مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى كىرىپ كەلدى ، لىن جىلۇ ئورنىدىن قوپۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ كۆرۈشتى . مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش ئەھۋالى ، خىراجىتى ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مائاشى قاتارلىق ئىشلارنى بىر - بىرلەپ سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن سورىدى :

— مەكتەپ مۇدىرى ئابدۇراخمان قايسىلار ؟

— خوش ، مەن بولىمەن ، — 30 ياشلار چامىسىدىكى بىر يىگىت ئوتتۇرىغا چىقتى .

لىن جىلۇ يەنە بىرەيلەننىڭ ئىسمىنى چاقىرغان ئىدى ، 37 ياشلار چامىسىدىكى بىر ئەپەندى مەغرۇرلۇق بىلەن توپتىن چىقىپ ئالدىغىراق ئۆتۈپ ، قول باغلاپ تۇرۇپ :

— مانا مەن ، ھاكىم جانابلىرى ، — دېدى .

— مەكتەپ مۇدىرى ئابدۇراخمانىنىڭ ئۇستىدىن ماڭا ئەرز يازغان سەنمۇ ؟

— خوش ، خوش ، مە ... مەن .

— ھە ، ئابدۇراخمان ، « ئالتە بۇيۇك سىياسەت » كە تىل تەگكۈزگىنىڭ ، دۇبەنگە تىل تەگكۈزگىنىڭ راستمۇ ؟

— مۇنداق غەلىتە گەپلەردىن خەۋىرىم يوق ، — دېدى مۇدىر .

— ھە ئەپەندى ، گۇۋاھچىڭ بارمۇ ؟

— يوق تەقسىر ، ئۆزۈم گۇۋاھ .

— قەيەردە ، نېمە ئۈچۈن دېدى ؟

— ھە ، ئۇ ماڭا شۇنداق دېگەن .

ھويلىدىن مەسخىرىلىك كۈلكە ئاۋازلىرى كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى ، شۇ ئەسنادا 20 ياشلاردىكى بىر مۇئەللىم رۇخسەتسىزلا

ئوتتۇرغا چىقىپ ، ئەدەب بىلەن :

ـــ ھاكىم جانابلىرى ، ئۇنىڭ گۇۋاھچىسى يوق ، پۈتۈنلەي يوقلاڭ گەپ ، تۆھمەت ، ـــ دېدى .

ـــ دەلىل ـ ئىسپات سۆزلەڭ ، ـــ دېدى ھاكىم .

ـــ يېڭى كەلگەن مۇدىر بالىلارنى قاتتىق ئۇرۇشنى چەكلىدى . بۇ « جاناب » كۆندىلا كەم دېگەندە ئون بالىنى ئۇرىدۇ . مۇدىر ئۇنى قاتتىق تەنقىد قىلىپ ئاگاھلاندۇرغان . مېنىڭچە شۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى ، بىز بالا ئوقۇتۇشتىن باشقا غەيرىي گەپلەرنى قىلىپ يۈرمىدۇق ، ـــ دېدى ھېلىقى ياش ئوقۇتقۇچى .

ـــ ئەرز بەرگۈچى ئەپەندى ، ئەمدى نېمىدەيسىز ؟

ئۇ يەرگە قاراپ گۆشىيىپ تۇراتتى .

ـــ يالغان ئەرز بەرگىنىڭ ئىلىك ئالامسەن ؟

ـــ ...

ـــ ئۇنداق بولسا ئابدۇراخمانىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىگە سەن قايىلمۇ ؟

ـــ خوش ، بىلمەپتىمەن ھاكىم جانابلىرى ، ـــ دېدى ھېلىقى ئوقۇتقۇچى لىن جىلۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، ئۇنىڭدىن يېنىش ـ يېنىش كەچۈرۈم سوراپ .

ـــ باشقىلارغا قارا چاپلىغان گۇناھىڭ ئۈچۈن سېنى يامۇلغا قامايمەن ، ـــ دېدى ھاكىم كەسكىن ھالدا . ئۇنىڭ ئالدىدا يەرگە ئۇسسۇۋاتقان مەلئۇننى شۇ ھامان دورغىلار ھەيدەپ يامۇلغا يۈرۈپ كەتتى .

* * *

ئۇچتۇرپان خەلقىنىڭ بەش ئايغا يەتمىگەن خۇشاللىقى ، خاتىرجەملىكى قاينىغان قازانغا سۇ قۇيغاندەك لەسسىدە پەسلەپ

كەتتى . ەلاي ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى دۈبەن مەھكىمىسى يولداش لىن جىلۈنى چاقىرىپ كەتتى . مۆلجەر تاغ ئۈستىدە يەنە قارا بۇلۇت ئەگىشكە باشلىدى . بەگلەرنىڭ قانلىق قامچىسى ئارام تاپماي كەمبەغەللەرنىڭ شىللىسىدە ئويناپدىغان بولدى . قورچاق ساقچى ئىدارىسىنىڭ مائارىپچىلار ئىچىگە قويغان جاسۇسلىرى ئاقىيار مەكتەپتىكى ھېلىقى جاسۇسنىڭ قامىلىشى بىلەن شۈمشىيىپ قېلىشقان ئىدى . ئەمدى ئۇلار قايتىدىن باش كۆتۈرۈپ چىقىپ يايراپ ، زىيالىيلارنىڭ شىللىسىگە پۇت ئالدىغان بولۇپ كېتىشتى . ئۇچتۇرپان خەلقى مۆلجەر تاغ ئاسمىنىدا پەرۋاز قىلغان شۇڭقارنىڭ قاباھەت قەپىسىگە چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى . كېيىنرەك ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق پاجىئەسىنى ئاڭلىغانلار يۈرىكىدە ماتەم مۇزىكىسى چالدى . ئۇچتۇرپان خەلقى ھازىرغا قەدەر يولداش لىن جىلۈنىڭ نامىنى ئېغىزدىن چۈشۈرمەي : « بەش ئاي ئىچىدە 500 پاتمان ياخشى ئىش قىلغان شەپقەتلىك ئامبال ئىدى » دەپ ئەسكە ئېلىشىدۇ .

1984 - يىل 10 - ئاي ، ئۇچتۇرپان

« بالداق سوپى »

1

يېقىنىدىن بېرى بىزنىڭ مەھەللىدىكى ئەكرەم ئۇستىغا كىشىلەر « بالداق سوپى » دېگەن لەقەمنى قويۇشۇۋاپتۇ . بۇ ئاز كەلگەندەك ، مەھەللىنىڭ كەپسىز ياشلىرى تېخى ئۇنى « ئەكرەم بالداق » دەپمۇ ئاتىشىدىكەن . بىزمۇ ئەمدى ئەل قاتارى ئەكرەم ئۇستىنى « بالداق سوپى » دەۋېرەيلى . بالداق سوپى 55 ياشلاردىن ئاشقان ، ئوتتۇرا بوي ، ئاق سېرىق ، چېقىر كۆز بىر ئادەم بولۇپ ، يېقىندىن بېرى ئۇ « تەقۇادارلىقى » نى نامايان قىلىش ئۈچۈن ئالا بالداق ئۇزۇن تون ، ئىسكالاچ مەسە كىيىپ ، بېشىغا كىرلىشىپ كەتكەن سارغۇچ داكىدىن سەللە ئوراپ ، « ئەدەب ـ ئەركان » بىلەن ئۆزىچە دۇمچىيىپ مېڭىشنى ئادەت قىلىۋالغان ئىدى . ئۇنىڭچە يەرگە قاتتىقراق دەسسىۋەتسە « يامان » بولارمىش . ئۇ ئەيۋاشقا كەلمەيدىغان شالاڭ ساقاللىرىنى مەيلىگە تاشلاپ يۇرۇۋېرىدىغان پەجمۇدە ئادەملىكىگە قارىماي ، ئادەتتە ئالدىراپ باشقىلارنى يارىتمايتتى . قارىغاندا ، ئۇنىڭغا قويۇلغان لەقەملەر ھەمىشە دېگۈدەك دەل جايىغا چۈشىدىكەن . مەن ئەقلىمگە كەلسەم ، مەھەللىدىكىلەر بۇ ئادەمنى « ئەكرەم شوپاڭ » دەپ ئاتىشىدىكەن . ئۇمۇ نامىغا مۇناسىپ كۆندە دېگۈدەك غەرق مەست يۈرەتتى . قولىدىن تۇنىكىسازلىق ، تۆمۈرچىلىك ھۈنەرلىرى قېچىپ

قۇتۇلالمايدىغان بۇ ئادەم بىر ھۇنەرنى بېسىپ قىلماي ، باشقىلار ئالدىدا چاكىنلىشىپ يۈرەتتى . ناۋادا ئۇ ، ھەپتە ئارىلىقىدا بىرەر كۈن ئىچەلمەي قالسا ، بۇ پۈرسەتتە مەھەللىدىكى باللارنى ئەتراپىغا ئولاشتۇرۇۋېلىپ ، ئەينى چاغلاردا مەدداھلاردىن ئاڭلىۋالغان « ھەزرىتى ئېلى ھەققىدە جەڭنامە » ، « يۈسۈپ ئەھمەد ھەققىدە قىسسە » لەرنى قاملاشتۇرۇپ سۆزلەپ بېرەتتى . ئۇ قىسسەلەردە ئۇچرايدىغان مەشھۇر زاتلارنىڭ نامىنى ئاتاشقىنىغا ئاجىز بولۇپ ، « ھەزرىتى ئېلى » دېگەن نامنى « ھەزىتىلىم » ، مۇھەممەت پەيغەمبەر » دېگەن نامنى « مەخەممەت پەيغەمبىرىم » دەپ بۇزۇپ سۆزلەيتتى .

2

ياشلىق باھارىنى ئەنە شۇنداق بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋەتكەن بالداق سوپى بىر كۈنى چوڭ ئوغلى ئەنۋەرنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قالدى . ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قۇدىسىنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كەتكەن ئىدى . ئۇ ، ھۇجرىغا كىرىش بىلەن چوڭ ئىشكاپنىڭ ئەينەكلىدىن ئۆزىنى كۆرۈپ قالدى . يۈزى قازان يۇغۇچتەك قورۇلۇپ كەتكەن ، چاچ ـ ساقاللىرى خېلىلا ئاقارغان ، ياشلىقىدا چەككەن سانا قسىز بەڭ بىلەن ھەددى ـ ھېسابسىز ئىچىلگەن ھاراقنىڭ يالدامىسى ـــ خۇمدان چالمىسىدەك سارغىيىپ كەتكەن شالاڭ كۆتىمەك چىشلىرىنى كۆرۈپ چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتتى .. دە ، روھى ئاسماندىن يەرگە چۈشۈپ كەتتى . « ھەي ، ئەمدى بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى ... ھەي ئەجەل ، بىر پۇتۇڭ گۆرگە ... » دېدى ئۆز ـ ئۆزىگە . شۇنىڭدىن كېيىن ئىچىگە قورقۇنچ

كىرىۋېلىپ خوُنى ئۆچۈۋاتقان چېقىر كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى ، شۇ كۈندىن ئېتىبارەن شەرىئەت يولىنى تۇتماقچى بولدى . ئەتىسىدىن باشلاپ ئايالىغا بىر تاغار ۋەز ئېيتىپ ، بۇنىڭدىن كېيىن سەدىرە بولۇشى لازىملىقىنى جىكىلىدى . « شەرىئەت ئەھكاملىرى » دىن بىر تاغار چۈشەندۈردى .

ـــ قىزىڭغىمۇ نەسىھەت قىل ! ـــ دېدى ئۇ يەنە ، ـــ ئەمدى مەكتەپكە بارمىسۇن ، قىز بالا دېگەن كۆلۈڭ بىلەن بۇلۇڭنىڭ بەندىسى بولسا ساۋاب بولىدىكەن ، ئۇلار يەتتە ياشتىلا بالاغەتكە يېتىدىكەن ئەمەسمۇ ؟ ! مەن بۇرۇن ئىشلارنى بىلمەي يۈرگەن ئىكەنمەن ، قىز بالا دېگەننى تالا ـ تۈزگە چىقىرىپ قويسا « نامەھرەم » ئىكەن . قاراڭلا خوتۇن ، ئۆزىكەنكى ... « بۇ گەپلەر نەدىن چىقىدىكەن » دېسەك ، كىتابىي رەسۇلدىن چىقىدىكەن . بۇ گەپلەرنى سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇرغان خاسىيەتخان ئاچىنىڭ قوشۇمىسى بىراقلا تۇرۇلدى .

ـــ « قېرىغاندا قېرى تاتۇق ، قىلىقلىرى ئاندىن ئارتۇق » دېگەن گەپ بىزنىڭ ئۆيدە راست بولىدىكەن ـ دە ؟ ! ـــ دېدى خاسىيەتخان ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ، ـــ مېنى بۇ شەھەردە كىم بىلىمەيدۇ ، ياش ۋاقتىمدا سوراق قىلماي نەگە بارغان ئىدىلە ؟ ئەمدى بۇ دېمەتلىك بولغاندا كىملەرگە نامەھرەم بولاتتىم ؟ ـــ دېدى ـ يۇ ، قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى . ئۇ يەنە نېمە گەپلەر چىقىرىدىكىن دېگەندەك ئېرىنىڭ كۆزىگە قاراپ ئولتۇراتتى .

ـــ ھەي چېچى ئۇزۇن ، ئەقلى قىسقا دوزىخى ! ھېلىزە مېنىڭ لەۋزىمنى ئاڭلىماس بولۇپ كەتتىڭمۇ ؟ ـــ سورىدى ئايالىنىڭ جاۋابى ۋە مەسخىرىسىدىن قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپ سەپراسى ئۆرلىگەن بالداق سوپى .

ـــ بىر ئۆمۈر قاۋاقتىن چىقمىغان ئادەم « دوزىخى » بولماي ، مەن ... ؟

ـــ ئاغزىڭنى يۇم !

ـــ « قېرىغاندا ئىتنىڭ تېزىنى كۆردۈم » دېگەندەك ، مەن يۈزۈمنى يېپىپ كوچىغا چىقسام كىشىلەر نېمىدېيىشەر ؟ ! خەير بوپتۇ ، بۇمىغۇ بىر گەپ . ئەمما دۇنيالىقتا ئاران چوڭ قىلىۋاتقان يالغۇز قىزىم ئايجامالنى مەكتەپتىن زادى قالدۇرمايمەن ، ـــ دېدى خاسىيەتخان زەردە بىلەن .

ـــ بىلەمسەن ؟ « ئەر كىشى خوتۇن خەقنىڭ يېرىم خۇداسى » دېگەن گەپ بار ، ـــ دەپ ۋاراقىراپ كەتتى بالداق سوپى كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ ، ـــ مەن ھازىر مەسچىتى شىرىپىگە بېرىپ بەش ۋاخ نامازنى ئوقۇۋاتىمەن ، بىلدىڭمۇ ؟ ئەگەر ئۆزىكەنىكى ، قولۇمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئايى بەنت قىلىۋەتسەم ، قىيامەت كۈنى چەپ يېنىمدىن سۈرىتى مۇبەددەل بولۇپ قوپسەن ، ئۇ چاغدا ئۆزى ، تەرىگىگە قاراپمۇ قويماي جەننەتتىكى ھۇر - پەرىلەرنىڭ ئوڭ قولىدىن تۇتۇپ جەننەتكە ئۆزۈملا كىرىپ كېتىمەن .

ـــ مەرھەمەت ! ـــ دېدى خاسىيەتخان ئۆزىنى ئېچىۋەتكۈدەك ئاۋازدا تىلىقىپ كۈلۈپ ، ـــ پىيەنچۇكلەرگە خېرىدار بولىدىغان ھۇر - پەرىلەر بولسا سىلىنى ئىككى قوللاپ تۇتتۇم .

ـــ ئەستاغپۇرۇللا ! ... ھېلى بىكار چىشلىرىڭنى يەردىن تىرىۋالسەن جۇمۇ ؟ ئىمانسىزلىق قىلما دەيمەن !

ـــ ئىمانسىزلىقنى سەن قىلىۋاتسەن ! ...

غەزىپى ئۆرلەپ كەتكەن سوپى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ

ئوچاق ئالدىدىن بىر تال يېرىندىنى ئېلىپ خاسىيەتخانىنى راسا بىر ئەدەبلىمەكچى بولۇۋېدى ، « هاي ! بەس ئەمدى ! » دېگەن جاراڭلىق بىر سادا ئۇنى ھەرىكەتلىنىشتىن توختاتتى . ئورا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئارقىغا قارىغان بالداق سوپى چوڭ ئوغلى ئەنۋەرنى كۆردى .

ــ دادا ! ــ دېدى ئەنۋەر غەزەپ ئارىلاش تىترەڭگۈ ئاۋازدا ، ــ مەن كىرىپ قالمىسام ئانامنى مۇشۇ ئوتۇن بىلەن ئۇرامتىڭ ؟ ــ ئوتۇننى دادىسىدىن ئېلىۋالدى ، ــ دادا ، ئەمدى ئانام تاياق كۆتۈرەلمەيدۇ . كېلىنلەرنىڭ ، قوشنا ـ قولۇملارنىڭ ئالدىدا نومۇس قىل !

ــ ھەي تۇزكور بەتبەخىلەر ! ــ دېدى بالداق سوپى بۇلارغا ئەمدى تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى پەملەپ ۋە ساقاللىرىنى تۇتاملاپ « خەپ ! » دېگىنىچە تالاغا قاراپ يول ئېلىپ .

3

ئۆيدىن « يامانلاپ » چىققان بالداق سوپى « ئېتىكاپتا » ئولتۇرۇش باھانىسى بىلەن مەسچىتتە يېتىۋالىدىغان ، باللىرى ئىزدەپ بارسا « كاپىر ! » دەپ ھەيدىۋېتىدىغان ، تاماق كۆتۈرۈپ بارسا قوبۇل قىلمايدىغان بولۇۋالدى . ياز كۈنلىرى ئاخىرلىشىپ ، گەجگىنى قورۇيدىغان كەچكۈزمۇ يېتىپ كەلدى . بىر ـ ئىككى ئايدىن بېرى ئۇچىنچى ئوغلى بەختىنىڭ ھەر ھەپتىسى بېرىدىغان پۇللىرىمۇ بالداق سومپىنىڭ شىللىسىنىڭ قورۇلۇشىنى پاناھداپ قالالمىدى . ئۇ ئۆيگە قايتاي دېگەن نىيەتكە كەلگەن بولسىمۇ ، ئاران بىر ئاتاغاندا جامائەتنىڭ ئۆزىنى « ئىمانى سۇس ئىكەن »

دېيىشىدىن ھەزەر قىلدى . يەنە بىر تەرەپتىن مۇشۇ مەسچىتكە مەزىن بولۇش خىيالى كاللىسىغا كىرىۋېلىپ كۆچلۈك ۋەسۋەسىگە سېلىپ قويغان ئىدى . شۇ ئارىدا پۈرسەتنى كەلتۈرۈپ مەزىن ئاخۇنۇمنى ئىمام ئاخۇنۇمغا بىر قانچە قېتىم چېقىشتۇرۇپمۇ ئۇلگۈردى . « ئەگەر مەزىن بولۇۋالسام ، ئانچە ـ مۇنچە تاپاۋەتمۇ بولۇپ تۇرىدۇ . بەزى چۇشى بۇزۇلۇپ قالغان ھاماقەت ئادەملەرنىڭ گېپىنى شەيتان بوغۇپ پوشكال ، قۇيماق ، ئانچە كۆپ بولمىسمۇ پۇل دېگەن ... ھە ، يەنە مەسىلەن : ‹ ئاللاھۇ ئەكبەر ! › دەپ بەش ۋاخ ۋارقىراپ قويۇش نېمە تەس » دېگەنلەرنى بىر ـ بىرلەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ كۈلۈپ قويدى . بالداق سوپىنىڭ مۇنداق ئىخلاسى بىلەن « ئېتىكاپتا ئولتۇرۇشى » ئىمام ئاخۇنۇمنىمۇ سەل ئېرىتىپ قايىل قىلىۋالغان چېغى ، بىر قانچە كۈنلەردىن كېيىن ئۇنى تەرەتكە سۇ ئىسىتىدىغان ۋەزىپىگە تەيىنلەپ قويدى . بۇ ئىشقىمۇ جامائەت ئازدۇر ـ كۆپتۇر ئاتىغانلىرىنى بېرەتتى . ئەمدى ئۇ كېچە ـ كۈندۈز ئايرىلمايدىغان ئىسسىق ئۆيگە ئېرىشىۋالغان ئىدى .

« ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، دېدى ئۇ ئۆزىچە ، ـــ ئىمام ئاخۇنۇمغا ئىنساپ ـ تەۋپىق بەرگەيسەن ، مەزىن بولۇشمۇ نېسىپ بولار » . بالداق سوپى شۇ كۈندىن باشلاپ مەزىناخۇنۇمدىن قۇسۇر ئىزدەشكە نىيەت باغلىدى . ئارىدىن مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ، خۇپتەن نامىزىغا كەلگەن جامائەتنىڭ يېڭى ـ يېڭى مەسە كالاچلىرى غايىب بولۇپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى . مويسېپتلار يالاڭ مەسە بىلەن قار ـ مۇزلارنى دەسسەپ ئۆيلىرىگە قايتىدىغان بولۇشتى . ئۇنىڭ ھەر كۈنكى ناسازدا ئارقا سەپتە « مىسكىنلىك بىلەن جىم ئولتۇرۇش » نى كۆپ كىشىلەر كەم سۈپەتلىك دەپ

بىلەتتى . پات - پاتلا قارىيلار قۇرئان تىلاۋەت قىلغاندا بالداق سوپى « ھۇ » تارتىپ بۇقۇلداپ يىغلاپمۇ كېتەتتى . ئىمام ئاخۇنۇمدىن ئۆزگە ھېچ كىشى بۇ ئادەمدىن ھەزەرمۇ قىلىشمايتتى .

يانۇارنىڭ سوغۇقى جاندىن ئۆتمەكتە ئىدى . كىشىلەر نامازنى تېزراق ئوقۇپ ئۆيلىرىگە قايتىشنى ئويلايتتى . ئىمام ئاخۇنۇمۇ ياشىنىپ قالغاچقا ئانچە ئۇزاق ئەمر - مەرۇپ قىلمايلا سوغۇقتىن شۇمشەيگىنىچە ئۆيگە قايتتى . ئۇچ كېچە - كۈندۈز توختىماي يىغقان قار يەر - زېمىنىنى قاپلىدى . بالداق سوپى كۈندىكى ئادىتى بويىچە بۇگۈنمۇ مېھرابتىن تۆت قەدەم يىراق ئولتۇرۇپ تەسۈى سىيرىماقتا ئىدى . ئۇنىڭ كىرلىشىپ كەتكەن سەللىسىنىڭ پەتتىسى يەلكىسىدە ئىككى تەرەپكە نازغىپ ، بېشىغا ماسلاشقان ھالدا توختاۋسىز ھەرىكەت قىلاتتى . ئەل ئايىغى بېسىققان پەيتنى كۈتۈپ تۇرغان بالداق سوپى جامە تۈڭۈرۈكىدىكى بىر تال مىخقا ئېسىقلىق ، سۇس پىلىلداپ يېنىۋاتقان جىن چىراغقا قارىغان بولۇپ ئەتراپىنى ئوبدان كۆزەت قىلىۋالدى . ئەتراپ جىمجىت ئىدى . ئۇ ئەمدى ئۆمىلىگەن پېتى مېھراب تەرەپنى كۆزلەپ ئىلگىرىلىدى - دە ، ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ ئايىغىدىن ئۆزگە ھېچقانداق ئاياغ ئىزى چۈشمىگەن ئىككى گەزلىك گىلەمگە ئاچكۆزلۈك بىلەن تەلمۈرۈپ قارىدى . « مەندىن كۆرەمتى » دېدى ئىچىدە ، « يامىنى كەلسە مەزىنگە ... » ئۇ گىلەمنى يىغىپ تۆت پۈكلەپ قاتلىدى . گىلەم دەسلاتى قاتلاشقا تازا ئەپلىشىپ بەرمىدى . شۇڭا بويىغا يۆمىلىتىپ يۆگەشكە باشلىدى . ئەمدى بۇ گىلەم بالداق سوپىنىڭ قولتۇقىدا بىر ئەپچىل ياۋاشلاپ قالغان ئىدى . بالداق سوپى جامە ئىشكىدىن بىرىنچى قەدەم ئىلىشى بىلەن تەڭ پېشىنى دەسسۈپلىپ تاشقىرىقى پېشايۋان ئۈستىگە سېلىنغان

مىسىلغا دۇم چۈشتى - دە ، گىلەم قولتۇقىدىن ئاجراپ قاتلاق بۇزۇلۇپ كەتتى . بالداق سوپى ئۆزىنى ئاران ئوڭشۇالدى . ئۇنىڭ ئاجىز ، زەئىپ يۈرىكى دۈپۈلدەشكە باشلىدى . بۇ قېتىم گىلەمنى تېخىمۇ ئوبدان يۆگىدى - دە ، چاتىرقىغا قىسىپ تۇرۇپ بېشىدىكى سەللىسىنى چۈۋۈپ ئوتتۇرىسىدىن باغلىدى . ئۆشىنسىگە ئارتىپ دەرۋازا تەرەپكە قەدەم تاشلىدى . ئۇ ئەسەبىيلىك بىلەن سەينادا كېتىۋاتقاندا پۈتىدىكى ئەسلىدە خوپ كەلمىگەن نىمكەش كالىچى « كىشوت ... كىشوت ... كىشوت » سادا تارقاتماقتا ئىدى . بالداق سوپىنىڭ « ھۇجرىسى » سۇ ئىسسىتىش ئۈچىدە بولغىنى ئۈچۈن ، مەزىن ئاخۇنۇم دەرۋازا تېشىدىن قۇلۇپ سېلىۋېتىپ چىقىپ كەتكەن ئىدى . بۇ ھال بالداق سوپىغا ئۆلگۈدەك ئەلەم قىلدى . كۆپ ئويلىنىشقا پۇرسەت يار بەرمەيتتى . « ھە ... تاپتىم ... ، تامدىن ئارتىلدۇرۇپ ئەپلىمەمدىم ، ئاستا كېلىپ يېتىۋالسام ئاچقۇچ ئۇنىڭدا تۇرسا ، « جاينامار يوق » دېگۈچىلەرگە ئاچقۇچ ئۆزى جاۋاب بەرمەمدۇ ؟ ! » دېگەنلەرنى دىلىدىن ئۆتكۈزۈۋالدى . ئۇ قاشا تامنى كۆزلەپ ئىلگىرىلىدى . بالداق سوپى تام بىلەن تەڭ كېلەلمەسلىكنى پەم ئەتتى - دە ، گىلەمنى تامدىن ھالقىتىپ تاشلىۋەتمەكچى بولۇپ كۈچەپ باقتى . ئۇ ئىككى مېتر ئېگىزلىكتىكى تام ئالدىدا ئاجىز ۋە پاكار كەلدى . بويىنىڭ ئېگىز بولمىغانلىقى سەۋەبىدىن ياراتقۇچىغا ئاچچىقلاپ ئىچىدە غۇدۇرىۋالدى - دە ، گىلەمنى تامغا يۆلەپ ، باغلاق ئۇستىگە پۈت قويۇپ ئاران تەستە تام ئۇستىگە چىقىۋالدى . سەللىسىنىڭ بىر ئۇچى قولىدا ئىدى . ئۇ تامغا مىنىۋېلىپ ئەتراپىنى يەنە بىر قېتىم كۆزەتتى . ئەل - جامائەت شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى . ئۇنىڭ ماجالسىز ئەگرى پاقالچاقلىرى دىرىلداپ تىترەيتتى . شۇنداق

بولسىمۇ غەيرەت قىلىپ كۆچەپ تارتىپ بېقىۋېدى ، گىلەم سەل مىدىرلىدى - يۇ تام ئۈستىگە چىقمىدى . ئۆزە بولۇپ تارتىۋالماقچى بولۇپ قەددىنى رۇسلىدى - دە ، جان - جەھلى بىلەن كۆچەپ بىر تارتىۋېدى ، تەڭپۇڭلۇقى يوقىلىپ « ۋايجان ! » دەپ تۇۋلىغىنىچە كوچا تەرەپكە يىقىلىپ چۈشتى . شۇ كېچىدە مەشرەپتىن تارقاپ كېلىۋاتقان بىر قانچە ياش ئۇنىڭغا پۈتلاشتى . ئۇلار بالداق سوپىنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارغاندىلا چىراغ يورۇقىدا تونۇۋېلىشتى . خالىس يىگىتلەر دوختۇرلارنىڭ تەكشۈرۈش خۇلاسىسىنى ئاڭلاپ ، چۆچۈگەن ھالدا بالداق سوپىنىڭ ئائىلىسىگە خەۋەر بېرىش ئۈچۈن يۈگۈرۈشتى .

— ئەھۋال خەتەرلىك ، — دېدى باش دوختۇر ، ھېلىلا يېتىپ كەلگەن بالداق سوپىنىڭ چوڭ ئوغلى ئەنۋەرگە قاراپ ، — بەل ئومۇرتقىسى ئاجراپ كەتكەن ، مېڭىدە ئېغىر زەخمە بار . ھاياتىدىن ئۈمىد چوڭ ئەمەس . بالداق سوپى تامدەك تاتىرىپ مىدىر قىلماي ياتاتتى . قەدىناس ئايالى ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمرىدە قىلغان ئەسكى ئىشلىرىنى ئۇنتۇعان ھالدا ئېسەدەپ يىغلاۋاتاتتى . بامدات نامىزىدىن يانغان جامائەت ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ باشلىشى بىلەن دوختۇرخانىغا كەلدى . ئۇلارمۇ نەقمەيداندىن ھەممە ئەھۋالىنى ئېنىق چۈشەنگەن ئىدى . راست دېگەندەك ، دوختۇرلارنىڭ ئۇنىڭغا كۆرگەن تەدبىرلىرىدىن نەتىجە چىقمىدى . ئۇنىڭ جىنازىسى جۈمە نامازغا ئۇلگۈرۈپ جامائەت ئالدىغا يېتىپ كەلدى . بۇ مۇرىدىنى كۆرگەن بەزىلەر :

— خېلى جەننىتى بەندە ئىكەن ، خۇدا ئۇنىڭغا ئۇلۇغ بىر كۈننى بەرگىنىنى قارىمامدىغان ، — دېيىشتى .

— شۇنداق ، — دېدى ئوتتۇرا بويلۇق بىر ياش ، — جۈمە

كـۇنـى ئېشەكمۇ ئۆلىدۇ . بىراق ئۇنى « ئۇلۇغ » دېيىشكە بولمايدۇ . بالداق سوپىمۇ ... ـــ دېگىنىچە جامائەتتىن يىراقلاشتى .

1987 - يىل . ئۈچتۇرپان

سادىغاڭ كېتىەي سادىقجان

سادىقجان ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە ، ھويلىدا چۈلدۈرلىشىپ نەمىلەرنىدۇ ئويۇنچۇق قىلىپ ئويناۋاتقان ئىككى ئوغلى يۈگۈرۈپ ئالدىغا چىقتى . سابىر ئالتە ياشقا كىرىپ قالغىنىغا قارىماي ئۇچ ياش كىچىك ئىنىسى ناسىردىن دادىسىنى قىزغىنىپ ئۇنىڭدىن بۇرۇن كىيىپ دادىسىغا ياماشتى . ناسىرمۇ بوش كەلمىدى . ئۇ پاپپاسلاپ كەلگىنىچە دادىسىنىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ :

ـــ سابىيجان ئۆيدى ھە ، ھىم ... ـــ دېدى ئاكىسىنى دادلاپ .

سادىقجان بالىلارنى بىر خىل يىلمان ئەركىلىتىپ قويۇپ ، ئاتىنى ھارۇندىن چىقىرىشقا باشلىدى . بالىلار شۇ دەم يۈگۈرۈپ ئۆيگە كىرىشتى ـ دە ، دادىسىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئانىسىغا بەس ـ بەستە خەۋەر قىلىشتى .

ـــ داداڭلار كەلدىمۇ بالىلىرىم ؟ ـــ دېدى ھىلىلا ئېتىزلىقتىن قايتىپ كېلىپ تاماقتا تۇتۇنغان رابىيەم قولىدىكى ئىشىنى تاشلاپ ھويلا تەرەپكە مېڭىپ ، ـــ خېلى بۇرۇنلا قايتىپ كەپسىز .

ـــ ئادەم كۆپ ، ـــ دېدى سادىقجان غۇدۇراپ ، ـــ ئون تونۇشتۇرۇشتىن بىر تونۇش ئەلا دېگەن راست گەپ ئىكەن .

ـــ ھە ، تېخى مۇنداق دەڭ ، سىز جېنىگىزدا پاختا

زاۋۇتىنىڭ ئارقا ئىشىكىدىن كىرەلەپسىز ـ ھە ؟ ـــ دېدى رابىيەم نازلىنىپ .

ـــ كىرمىگەن كىم قالدى دەيسەن ، ـــ دېدى سادىقجان تەرىنى تۇرۇپىرەك ، ـــ خوتۇن خەق دېگەن ئۇنداق گەپلەرگە ئارىلاشمايدىغان .

ـــ شۇنى دەيمەن سادىقجان ، ئەتىدىن باشلاپ ئۇچ بالىنى بېقىپ ، تامىقىنى ئېتىپ ، كىرىگىنى يۇيۇپ ، ئۆيىگىنى تۈتۈپلا ئولتۇراي بولامدۇ ؟ ـــ دېدى رابىيەم تەنە ئارىلاش .

ـــ ياق ـ ياق ، ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن ، ـــ جىددىيلەشتى سادىقجان ،ـــ 20 مو يەرنى قانداق قىلىدىكەنمەن ؟! رابىيەگۈل ، ئەجەب گەپ قىلدىگىزغۇ ! ئازراق تېرىلى دېسەم ، ئىلمىي ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىپ باي بولمىز دېگەن كىم ؟

ـــ ئۇنىغۇ بىلىدىكەنسىز ، يەنە نېمە ئۈچۈن ئىككى گەپنىڭ بىرىدە « خوتۇن خەق ... » دەۋېرىسىز ؟

ـــ بولدى ـ بولدى ! رابىيەگۈلۈم ، ئاچچىقىگىزغا ھاي بېرىڭ ، ـــ دېدى سادىقجان رابىيەمنىڭ ئېگىكىدىن ئەركىلىتىپ ، ـــ سۈپۈرگە بىلەنمۇ بىرمۇنچە ئەدەبلىۋالدىگىز ، مەزلۇم خەق دېگەن ئەركىشىنى ئۇرمايدىغان .

ـــ قانچە ئۇرسام دەردىم چىقمايدۇ ، ـــ دېدى رابىيەم قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ ،مىيقىدا كۈلۈپ ئۆيگە مېڭىپ . سادىقجان ھارۋىنى ئۆز جايىغا ئىتتىرىپ قويۇپ ، ئاتنى باغلۇۋەتتى ـ دە ، ئۆيگە كىرىپ پۇت ـ قولىنى ئۇزۇن سۇندى .

سادىقجان 35 ياشلارغا كىرىپ قالغان ئېگىز بوي ، بۇغداي ئۆڭ ، قارىقاش ، قاڭشارلىق ، گەۋدىلىك يىگىت بولۇپ ، خۇش پېئىل ، چاقچاقچى ، لېكىن سەل شەيتانراق ئىدى . رابىيەم 33

ياشىنىڭ قارىسىنى ئالغان ئاق سېرىق ، قوي كۆزلىرىدىن ئۆت چاقناپ تۇرىدىغان ، قاڭشارلىق ، تېتىك جۈۋان ئىدى . سادىقجان بىلەن رابىيەم تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپ ئۆز يېزىسىغا قايتىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي توي قىلغان ئىدى . ئۇلار بىر بالىلىق بولغاندىن كېيىن ئاتا - ئانىسىدىن ئۆي ئايرىپ چىقتى . ھەر ئىككى تەرەپ ئاتا - ئانىلارنىڭ تۇرۇك قول ئىلكىدە بولمىغاچقا ئۇلارنى ئەپلەپ - سەپلەپ بۆلەك قىلىپ قويدى . سادىقجان بىلەن رابىيەم ئىشنى ئىككى جۈپ بىلەككە تاپىنىشتىن باشلاپ ، دەسلەپ مەھسۇلاتقا بىرلەشتۇرۇپ ھۆددىگە بېرىلگەن يەردىن ئون مو ئالدى - دە ، ئۆزگىچە ئش تۈتتى . ئەمما سادىقجان بىلەن رابىيەمنىڭ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىدا دېگۈدەك بىرلىكى يوق ئىدى . رابىيەم ھەدىگەندە ئىلمىي تېرىقچىلىقتىن گەپ ئۇراتتى . بۇنىڭ ئەكسىچە سادىقجان ئەتراپىدىكى بەزى دېھقانلارغا ئوخشاش « چېچىپ تېرىش » ، « كىم نېمە تېرىشنى ئىختىيار قىلسا شۇنى تېرىش » ، « يەرلىك ئوغۇتقا تايىنىش ... » قاتارلىق كونا ئۇسۇلغا ئېسىلىۋالغان ئىدى ، ھە دېسە ئىقتىسادىي ئاجىزلىقتىن گەپ ئۇراتتى . ئەمما رابىيەم بۇنىڭغا ھەرگىز قايىل ئەمەس ئىدى . ئايرىم پۇرسەتپەرەسلەر ئۇلارنى مازاق قىلىپ ، « بۇلار يېزا ئىگىلىك ئالىمى بولماقچى ... » دېيىشسە ، بۇ مەھەللىدىكى ماموت داقىغا ئوخشاش پوچىلار : « چۈجىنى كۆزدە سانايمىز ، 30 يىل كوپېراتسىيىدە شۇ ئۇسۇلدا يەر تېرىپ چاپىنىمىز تىزىمىزدىن ئاشمىدى ، مانا ئەمدى يەر قولىمىزغا ئۆتتى قانداق تېرىش ، نېمە تېرىش ئىختىيارىمىز! ...» دەپ باشقىلارنى قايمۇقتۇرۇپ يۈرەتتى . رابىيەم ھەر خىل پىتنە - پاسات ۋە تەنىلەرگە پىسەنت قىلماي ، ئېنىق نىشان بەلگىلەپ سادىقجانىنىمۇ قايىل قىلىپ ، ئون مو يەرنى سالالاشتۇرۇپ بۇغداي

تەبرىدى . سادىقجان ئىلمىي قائىدىلەردىن چىقماي باش چۆكۈرۈپ ئىش قىلىۋاتقان بولسىمۇ ، يەنىلا كۆزى قورقۇۋاتاتتى . ئۇ يازلىق يىغىمدا ، مامۇت داقنىڭ ئوخشاش قۇسۇرچىلارنىڭ ئالدىدا سۆز - چۆچەكلىرىنى قىلىشتىن ئەنسىرەپ پات - پات : « ھەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگار ! شۇ پوچى داقنىڭ ئالدىدا تىلىمىزنى قىسمىغايسەن » دەپ تۇراتتى . ئاخىر چۇجىنى سانايدىغان مەزگىلمۇ يېتىپ كەلدى . سادىقجان بىلەن رابىيەم بۇغدايدىن ئوبدانلا ھوسۇل ئالدى . « ئۇھ » دەپ ھۇزۇرلۇق تىندى سادىقجان خۇش قىلغان خامانغا قاراپ . مەھەللە ئاقساقاللىرى ، كەنت كادىرلىرىمۇ ئۇلارنى راسا ماختىدى . مامۇت داقلار بولسا ئاغزىغا تاڭگازا چىشلەپ قالدى . سادىقجان بىلەن رابىيەمنىڭ دادىلىرى « خۇداغا شۈكۈر ، ‹ بالا دېھقان ، چالا دېھقان › بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەن ئىدۇق ، يېڭى ئۇسۇلدا يەر تېرىشمۇ بولىدىكەن ، ئوقۇغان بالىلارنى بوش چاغلىمىساق بولغۇدەك ... » دېيىشتى .

سادىقجان بىلەن رابىيەم ئون مو يەرنى ئوبدان باشقۇرۇپ يۇقىرى ھوسۇل ئېلىش بىلەنلا قالماي يەنە كەنتنىڭ بەش مولۇق بىغىنىمۇ ھۆددىگە ئېلىپ ، باغ ئىچىنى سورتلۇق ئالما ۋە باشقا مېۋىلىك دەرەخلەرگە توشقۇزۇپ ، بەش - ئالتە يىلدىلا پۈتۈن يېزا دائىرىسىدە داڭ چىقاردى . بۇ ئارىلىقتا ئۇلار ئات ھارۋىسى ، موتسىكلىت ، تېلېۋىزور ، كىچىك تېپتكى ئۇن تارتىش ماشىنىسى ، بىر يۈرۈش دېھقانچىلىق سايمانلىرى قاتارلىقلارنى سېتىۋېلىپ ، توققۇزى تەل ئائىلىلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالدى .

ئەپسۇسكى ، ئاشۇ ئوبدان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، « ئارىسىغا قىل سىغمايدىغان » بۇ ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ ئارىسىغا ئار - نومۇسنى بىلمەيدىغان ئادەمىي ئالۋاستىلار شېرىن ناز -

كەرەشملىرى بىلەن سېپىل سوقتى . ئۇلار ئەتىگەن - ئاخشاملىرى سادىقجان ئېتىز - ئېرىقتىن يانغاندا ، دەرەجزارلىقلار ئارىسىدىن ئۇنىڭ يولىغا ئىشق داڭگاللىرىنى تاشلاشتى . سادىقجانمۇ تۇيۇپ - تۇيمايلا ئۇلارنىڭ ئەسىرىگە ئايلىنىپ قالدى . ئۇ بارا - بارا ئېتىز - ئېرىق ۋە ئۆي ئىشلىرى ، ھەتتا باللىرى بىلەن كارى بولمايدىغان ؛ ئەتىگەندىن كەچكىچە تالادىن كەرمەيدىغان ، ئىچىملىك ، كەيپ - ساپاغا بېرىلىدىغان ، پۇل - پۇچەكلەرنىڭ سانىنى رابىيەمدىن يوشۇرىدىغان ، يوقلاڭ ئىشلارنى دەپ باللارنى سىلكىيدىغان بولۇۋالدى .

بۇ غەلىتىلىكتىن رابىيەمۇ خەۋەر تاپقان ئىدى . كۈلكىلىكى ، سادىقجاندىكى بۇ ئۆزگىرىشلەرنى دەل سادىقجانىنى ئازدۇرۇپ ، رابىيەم بىلەن « تالىشىش جېڭى » ئېلىپ بارغان بايقى « ئالۋاستى » لار رابىيەمگە يەتكۈزگەن ئىدى . ھېلىمۇ ياخشى ، رابىيەم بۇ « كۈسۈر - كۇسۇر » لارغا پەرۋا قىلماي يۈرەتتى . رابىيەم سادىقجانىنى چىن دىلىدىن ياخشى كۆرگەچكە ، دۇشمەننىڭ راست - يالغان گەپلىرى بىلەنلا ئۆز ئەقىدىسىنى نابۇت قىلىشنى خالىمايتتى . شۇنداقتىمۇ ئايرىم چاغلاردا « زادى قانداقتۇ ؟ بۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولۇپ كېتەر ؟ » دېگەنگە ئوخشاش چىگىش خىياللار دەستىدىن پۈشقۇنۇپمۇ قالاتتى - يۇ ، لېكىن ھەممىنى ئىچىگە يۇتۇشقا تىرىشاتتى . بىراق يەنە بەزىدە ، كۈندەشلىك ئوتىدا پۈچۈلىنىپمۇ قالاتتى . بۇنداق چاغلاردا ئۆزىنى ئائىلە ۋە ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغا زورلاپ سەل ئۇنتۇپ كېتەتتى . ھېچ بولمىغاندا ، رابىيەم سادىقجانغا ئاجايىپ - غارايىپ چۆچەك سۆزلەپ بېرىش ، ئەجدادلارنىڭ ئەقلىيە سۆزلىرىنى نەقىل كەلتۈرۈش ، گاھىدا كىنايە قىلىش ئارقىلىق بىشارەت بېرەتتى .

بىراق ، « بېشىڭ باش بولسا ، پاقالچىقنىڭ تاش » دېگەن يولغا كىرىۋالغان ، ئىككى - ئۈچ يىلدىن بېرى ئالۋاستىلار بەزمىسىدە يۈرۈپ قاقاشلىشىپ كەتكەن سادىقجان ھېچ بىر پەرۋا قىلماي ، « يېڭى » يولنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى . رابىيەم يەنىلا سەۋر قىلىپ ، سادىقجاننىڭ ھوشىنى تېپىۋىلىشىنى ئۈلۈغ خۇدادىن تىلەيتتى .

بۇگۈنمۇ رابىيەم قازان - قومۇچلارنى يىغىشتۇرۇپ بولغۇچە بالىلار تېلېۋىزور ئالدىدا ئولتۇرۇشقىنىچە ئۇخلاپ قېلىشقان ئىدى . سادىقجان ئۆز ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ بىر تۇتام پۇلنى ھەدەپ ساناۋاتاتتى . شۇ ئەسنادا ئۇ :

— رابىيەم ، پۇل سانىشىپ بېرەيمۇ دېمەيسەنغۇ ؟ — دېدى پۇلدىن كۆزىنى ئۈزمەي ساناشنى داۋاملاشتۇرۇپ .

— مەن قولۇمغا ئۆتكەنگە ئىگە ، قانچە پۇل بولۇپتۇ ؟ قانچە كىلو كەلدى ؟ — يېنىشلاپ سوردى رابىيەم كۆڭلىدە ئالدىن ھېساب قىلىۋالغان بولغاچقا ئاتايىن.

— 700 كىلو كەلدى . 500 كىلوسى بىرىنچى دەرىجە ، قالغىنى ئىككىنچى دەرىجە .

— پۇلى قانچە بولۇپتۇ ؟

— خېلى كۆپ ، مانا ساناپ تۈگىتەلمەيۋاتىمەن .

— ھەر ھالدا ياخشى ، — دېدى رابىيەم چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، — ئۆتكەن ھەپتىدىكى پاختا 840 كىلو كېلىپ ھەنىۋاسى بىرىنچىگە ياراپ ، پۇلى 2100 قانچە يۈەن بولغان ، بۇگۈنكىسى ئارتۇق بولسا ئارتۇقكى ، ھەرگىز كەم ئەمەس ، تېخى بايىلا ئاساسى قىسمىنى بىرىنچىگە ئۆتكۈزگەن ئىدىڭىزغۇ ؟ پاختا زاۋۇتىنىڭ ئارقا ئىشكىدە ئېزىنتقۇغا ئۇچراپ قالمىغانسز - ھە ؟

ـــ بايا تـــن شۇنداقلا بىر دەپ قويدۇم ، غەلىتىلا گەپ قىلمىسەنغۇ رابىيەم ! پاختا زاۋۇتىدا ئۇنداق ئىشلار يوق . ئىشەنمىسەڭ لاپقۇت قىلغان ھارۋىكەشلەردىن سوراپ باق ، بولامدۇ ؟ ـــ دېدى سادىقجان بوشقىنا .

ـــ بولىدۇ سادىقجان ، سوراپمۇ باقارمەن ، ـــ دېدى رابىيەم ئورنىدىن قوپۇپ تېلېۋىزورنىڭ ئاۋازىنى پەسلىتىۋېتىپ سادىقجاننىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ ، ـــ ھېچ بولمىغاندا 2000 بولغاندۇ ؟

ـــ ھە ، ھىم ، ھەر ھالدا يېقىنلىشىدۇ ، ـــ دېدى سادىقجان دۇدۇقلاپ . نېمىلا دېگەنبىلەن سادىقجان گەپتە چاندۇرۇپ قويغاچقا ئامالسىز 2000يۇەندىن ئارتۇق پۇلنى رابىيەمگەتاپشۇردى ـدە ، خىجىللىقىنى يوشۇرۇش مەقسىتىدە ،ـــ ئەگەر ، مۇنداق قاتتىق قول بولساڭ ، مالىيە ۋەزىرلىكىدىن ئېلىپ تاشلايمەن ، ـــ دېدى ـ يۇ ، رابىيەمنى ئۆزىگە قايرىپ پۇراشقا باشلىدى . رابىيەمۇ ئۆزىنى بىرەر مىنۇتچە ئۇنىڭ ئىختىيارىغا تاشلىدى ـ دە ، دەرھال :

ـــ مالىيە ۋەزىرى كىم بولمىش ؟ ـــ سورىدى رابىيەم يېقىملىق ئەركىلەپ ، ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرغىنىچە . شۇ ئەسنادا سادىقجان تومۇز ئاپتېپىدا قالغان مومدەك ئىرىپ رابىيەمگە مەھكەم چاپلاشتى . مۇنداق پۇرسەتنى كەلتۈرەلمەي يۈرگەن رابىيەم ، ئۇزاقتىن بېرى تۇتۇق بەرمەي يۈرگەن سادىقجاننى دەل بۇگۈن ئاخشام تىرىك تۇتۇش مەقسىتىدە ئۆزگىچە ناز بىلەن گىرە سېلىپ ، ماموقتەك يۇمشاق مەگزىنى ئۇنىڭ تىكەندەك يىرىك ساقال ـ بۇرۇتلىرىغا دارتىپ چىقتى ۋە :

ـــ سادىقىم ، بۇگۈن ئاجايىپ خۇش خۇي تۇرىسەنغۇ ؟ ئىچىۋالمىغانسەن ؟ بىرسى چەكتۇرۇپ قويدىمۇ ـ يا ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ ياق رابىيەگۈل ، ئىچسەم ھىدى بولمامدۇ ؟ مەن چەكمەيمەن ئەمەسمۇ !

ـــ پۇلىڭ ھەممىنى ماڭا بېرىۋەتتىڭمۇ ؟

ـــ بەرمەي نېمە بولۇپتۇ ؟

ـــ شۇنى دەيمەن ، ئۆزۈڭگە ئازراقمۇ ئېلىپ قالمىدىڭمۇ ؟

ـــ يا ، ياق . لازىم بولسا سەندىن ئېلىپ ئىشلىتەرمەن .

ـــ مەن چاغلاپ بېرىمەن ، يەتكۈزمەلمەي قالارسەنمىكىن !

ـــ نېمىلەرنى دەيدىغانسەن ، غەلىتە گەپلەرنى قىلىۋاتىسىنا رابىيەم ، غەرىزىڭنى چۈشەنمىدىم ، كۆڭلۈڭنى غەش قىلىدىغان گەپلەرنى دېمىسەڭچۇ ؟ ـــ دېدى سادىقجان گاڭگىراپ .

ـــ مەن سېنىڭ ئەمرىڭگە ئۆتكەن 14 يىل ئىچىدە تولۇن ئايدەك بىر قىز ، بىر ـ بىرىدىن ئوماق ، قاپلاندەك ئىككى ئوغۇل تۇغۇپ بەردىم ، ـــ دېدى رابىيەم سادىقجانغا تىكىلىپ قاتتىق گىرە سېلىپ ، ئۇنىڭ بەدىنىنى پۈراپ ، ـــ ئائىلىمىزگە سىڭدۈرگەن ئەجرىم ساڭا بەش قولدەك ئايان ، بۇ جەريانداا سېنىڭ دىلىڭنى چىگىدىغان بىرەر ئىش قىلىپ قويمىدىمغۇ دەيمەن ؟ قېنى جېنىم سادىقىم ، بىر دەپ باقە !

ـــ ياق ، ياق جېنىم رابىيەگۈلۈم ، ھەرگىز ئۇنداق قىلمىدىڭ ، ئۇ جەھەتتە سەندىن تولىمۇ رازىمەن ، ـــ دەپ باشقىچە پەيلەشكە باشلىدى سادىقجان ئامراقلىقى تۇتقاندا ئىشلىتىدىغان « رابىيەگۈلۈم » دېگەن ئەتىۋارلىق سۆزى بىلەن ئۆزىنى تۇتالماي . سادىقجان شۇ تاپتا مۇشۇ بىر ھەپتىدىن بېرى قولىغا كىرگەن 4000 قانچە يۈز يۈەننىڭ كۆچى بىلەن رابىيەمگە يېگىباشتىن مۇھەببەت ئىزھارلاپ ، ئۇنىڭ گۇمانلىرىنى توزىتىپ خاتىرجەم قىلىۋېتىپ ، پۈرسەت بولسىلا شايانۇنلار بەزمىسىدە بولۇۋېرىشنى كۆڭلىگە

پۇككەن بولسا ؛ رابىيەم بۇنىڭ تەتۇرىسچە ، سادىقجاننى مۇشۇ پۇرسەتتە تىرىك تۇتۇپ ، ئۇنىڭ ۋۇجۇد ھەم قەلبىنى ئۆزىنىڭ پاك مۇھەببەت قەسرىگە قايتۇرۇپ كېلىش نىيىتىدە ئىدى . شۇڭلاشقا ئۇ مۇشۇ دەقىقىنى پۇرسەت دەپ بىلىپ سۆز ئاچتى :

ـــ مەن ئەمدى ئۇخلايمەن ، ئەتە يەنە قوشنىلارنىڭ ھەممىسى كېۋەز يىغىشىپ بەرگىلى چىقماقچى ، سەنمۇ چارچىدىڭ ... ئورنىڭنى سېلىپ بېرەي ، ئۇخلىغىن . 15 مو يەرنىڭ كېۋىزى ئاز ئەمەسكەن ، مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە يىغىۋالمسام ، شەنبەم چۈشكەندە پاختىنىڭ سۈپىتى بۇزۇلۇپ ، دەرىجىسى تۆۋەنلەپ كېتىدۇ . شۇنداققۇ دەيمەن ؟

ـــ كاللاڭ ئىشلەيدۇ جۇمۇ رابىيە ، ئۇلۇم ، لېكىن بۇگۈن مەن سېنى ئۇخلاتمايمەن ، ھى ، ھى ، ھى ، ـــ ھىجايدى سادىقجان .

ـــ ياق ، مەن ئۇخلايمەن ، ـــ دېدى رابىيەم گەپ ئەگىتىپ ، ـــ 15 مو كېۋەزنىڭ مو بېشى كىرىمىنى 500 يۈەندىن توغرا كەلتۇرۇش توختامنامىسغا مەن قول قويغان ، سەھەر قوپۇش كېرەك سادىقم ، بۇگۈن سەۋر قىلارسەن ، ھە ؟

ـــ ياق دېدىم ، ياق ، ـــ دېگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ رابىيەم تەرەپكە سىلجىپ ، ئۇنى يېنىككىنە كۆتۇرۇپ ئالدى سادىق بىرئاز يېلىنىپ .

ـــ دېگىنىڭچە بولسۇن سادىقجېنىم ، ـــ دېدى رابىيەم تېخىمۇ خۇلق چىقىرىپ ، ـــ بىر شەرتىم بار ، ماقۇل دەمسەن ؟

ـــ ئىككىمىز توي قىلىدىغان چاغدىمۇ شەرت قويمىغان ئىدىڭ ، ئۇ چاغدا كەمبەغەل دەپ ئىچ ئاغرىتىپتىكەنسەن ـ دە ! ئەمدى ھەر قانداق شەرتىڭ بولسا ئورۇندايمەن . جېنىم ، قېنى نېمە

شەرت ؟ ــ دېدى سادىقجان خاتىرجەملىك بىلەن .
ــ راست ئۇنامسەن ؟
ــ يولۇاس ئىزدىسىن ، يىگىت سۆزىدىن يانمايدۇ ، ھەرگىز ...
ــ گېپىڭدىن يېنىۋالساڭچۇ ؟
ــ ئەر بولماي كېتەي ، ئەمدىغۇ بولغاندۇ ؟
ــ « ئەر بولماي كېتەي » دەپمۇ گەپ بولامدۇ ؟
ــ ئۇنداق بولسا سەن ئەر ، مەن ئايال بولۇپ كېتەي ، نېمە كەتسە ...
ــ زىيان تارتمايسەن ، ھەر ئىككىمىزدىن چىقىم يوق .
ــ قۇلىقىم سەندە ، تېزراق بولغىن ...
ــ مېنى بۇرۇنقىدەك ياخشى كۆرەمسەن ؟
ــ جېنىمدىن ئەزىز كۆرىمەن .
ــ باللارنىچۇ ؟
ــ كۆز قارىچۇقلىرىم دەپ بىلىمەن .
ــ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ .
ــ نېمە سەۋەبتىن ؟ ئايال كىشى ئەركىشىگە چوقۇم ئىشىنىشى كېرەك . چۈنكى ، « ئەركىشى خوتۇن خەقنىڭ يېرىم خۇداسى » دېگەن گەپ بار .
ــ ۋاي قوۋۇرغام ! ئېگىلىپ سۇناي دەپلا قالدى! ھا ـ ھا ـ ھا ... ــ ئاچچىق كۈلدى رابىيەم ، ــ ھە سادىقىم ، مۇنداق پەتۋانى نەدىن تاپتىڭ ؟ بىلىپ قويغىنكى ، ئۇلۇغ تەڭرىمىز ھېچ بەندىسىگە پۈتۈن ياكى يېرىم خۇدالىق ئاتا قىلمىغان .
ــ بولدى ـ بولدى ! بوشراق مازاق قىل رابىيەگۈل ، ھە ؟

ـــ بولىدۇ سادىقىم ، توقام قارىنىڭغا چۈشەي دەمدۇ ، نېمە ؟
ـــ ھە ، ياق ـ ياق !
ـــ 14 يىلدىن بېرى مەندىن رەنجىمىدىڭ ، شۇنداقمۇ ؟
ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق !
ـــ نېمە ئۈچۈن مەندىن ئاشۇنداق سوراپمۇ قويمايسەن ؟
ـــ مەنمۇ سېنى رەنجىتمىدىمغۇ دەيمەن ؟
ـــ توۋا قىلدىم خۇدا ! ... راست شۇنداق ئويلامسەن ؟
ـــ ناۋادا مەندىن رەنجىگەن بېرىڭ بولسا دەپ باققىن ، پاكىت سۆزلە ، ـــ دېدى سادىقجان رابىيەمنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلاپ .
ـــ سادىغاڭ كېتەي سادىقجان ، پاكىت ئۆزۈڭدە ، ـــ دېدى رابىيەم سادىقجاننى سەل سەگىتمەكچى بولۇپ .
ـــ قانداقچە مەندە بولىدۇ ؟ ـــ دېدى سادىقجان قاپقانغا چۈشۈپ قالغىنىنى چالا ـ پۇلا سېزىپ .
ـــ مېنىڭ كۆڭلۈم دەريادا ئوخشاش كەڭ ، شۇڭا مەن ساڭا ھەرۋاقىت ، ھەر جايدا غەمگۇزار بولۇشقا رازى ، بۇنىڭغا ئىشىنىدىغانسەن ؟
ـــ مېنىڭ مەرتىۋە ئىشىنىمەن . سەن دېگەن قىيامەتلىك ھالال جۈپتۈم . مېنى بۇنچە تەشنا قىلماي ، شەرتىڭنى دېگىن ، تۇن تەڭ بولاي دېدى .
ـــ تاڭمۇ يورۇيدۇ ، ئالدىراپ كەتمە ، يەنە بىر سوراپ باقاي ، مەن راستتىنلا قىيامەتلىك ھالال جۈپتىڭمۇ ؟
ـــ شۇنداق بولمايچۇ ، ئىككىمىزنىڭ نىكاھىنى قىلغان موللام : « ئىككىڭلار ھالال جۈپلەردىن بولۇپ ئۆتۈڭلار ... » دېگەن ئىدىغۇ ؟ ـــ دەپ رابىيەمنىڭ چېكىسىنى سىيلاپ تۇرۇپ بىرنى

سۆيۈۋالدى سادىقجان .

ـــ ئۇنداق بولسا نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ ھالال ئىشىمىزغا ھارام ئارىلىشىدۇ ؟ ـــ سورىدى رابىيەم يەنە نازلىنىپ .

ـــ قايسى ھارام ئارىلىشىپتۇ ؟ نېمانداق غەلىتە گەپلەرنى قىلىدىغانسەن ، ـــ دېدى سادىقجان ھېچ نەرسە ئۇقمىغان بولۇپ .

ـــ شەرتىم ئاددىي ، ـــ دەپ باشقىچە جانلاندى رابىيەم سادىقجاننىڭ سەل ئوڭايسىزلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ، ـــ بۇگۈن كېچە ھەر ئىككىمىز ئۇخلىماي تاڭ ئاتقۇچە « تۇرمۇش تەكشۈرۈش ئىقرارنامىسى » يازىمىز ، شۇنىڭدىن كېيىن مەن سېنى كەچۈرىمەن ، يول بېرىمەن .

ـــ ھېچ چۈشىنەلمەيۋاتىمەنغۇ ؟

ـــ چۈشەندۈرۈپ قويای سادىقىم ، ـــ دەپ ھەسرەتلىك تىندى رابىيەم ئورنىدىن تۇرۇپ ، ـــ سەن بۇرۇن ئىسمى - جىسمىڭغا لايىق يىگىتتىم ئىدىڭ ، بىراق مۇشۇ ئۇچ - تۆت يىلدىن بېرى ئۆزگىرىپ كەتتىڭ ، ئالۋاستىلار سېنى مەندىن تارتىۋالدى ، مېنى بىلمەيدۇ دەپ ئويلىدىڭ ، بۇنى ئاز دەپ ئاتا - ئانىلارنى ، ئەل - يۇرتنى نەزەرگە ئالمىدىڭلار ، غۇبارسىز بالىلار كۆزۈڭگە كۆرۈنمىدى ، مېنى كۆزۈڭگە ئىلمىدىڭ ، ئالۋاستىلارنىڭ كەينىگە كىرىپ ساياقلاشتىڭ . مەن سېنى ، ئەل - يۇرت ئىچىدىكى ئابرويىڭنى دەپ ، ئەلەمنى ئىچىمگە يۇتۇپ بۇگۈنگە كەلدىم ... ئېيتسام گەپ تولا ، قېنى دەپ باقە : ئىش شۇنچىلىك چاغدا ئائىلىگە قايتىپ كېلىشنى خالامسەن ؟

« ئىشتانغا چىققان كۆڭۈلگە تايىن » بولغاچقا ، سادىقجاننىڭ بايىقى شېرىن ھەۋەسلىرى توزغاقتەك توزۇپ ، ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن ئىدى . ئۇ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي

گاڭگىراپ تۇراتتى .

ـــ يەنىلا مەن يول ئېچىپ بېرەي سادىقىم ، ـــ دېدى رابىيەم ئارىدىكى جىمجىتلىققا خاتىمە بەرمەك بولۇپ ، ـــ سېنى مەندىن بەزدۇرۇپ ، ئىناق ئائىلىمىزگە كۆز ئالايتىۋاتقان ئالۋاستىلار زادى كىم ؟

ـــ جىـ ... جېنىم رابىيەگۇل ، ئىشەنمە ، ھەممىسى قۇرۇق گەپ . مە ... مەن ھەرگىز ... ـــ تىل چاينىدى سادىقجان .

ـــ سېنىڭ تىلىڭ كۆيسە ، مەن دەپ بېرەيمۇ ؟

ـــ يا ... ياق ، مە ، ھە ، مەن ئۆزۈم ...

ـــ خوش ، قۇلىقىم سەندە .

ـــ رابىيە ، مەن ـ مەن تۇۋا قىلدىم ، ھەممىنى قىلغان ھاراق ، مەن شۇ « ئېشەكنىڭ سۈيدۈكى » نى ئىچمىگەن بولسام ، ئۇنداق بولمايتتى ، مەن ئازدىم ، خىجىلچىلىقتا ئۆلەي دېدىم ...

رابىيەم سادىقجانغا تېخىمۇ يېقىن كېلىپ ، سوراشنى داۋام قىلدى :

ـــ مەن بىلەن بىر ياستۇققا باش قويۇپ ، ئۇچ بالىغا ئاتا بولۇش جەريانىدا قانچە ئالۋاستىغا يولۇقتۇڭ ؟

ـــ جېنىم رابىيەم ، شۇنى سورىماي قويغىن ، ئەمدى ...

ـــ قارىغاندا ئالدىڭغا بىر « قاپاق » تىكلىسەم دەپ بېرىدىغان ئوخشىمامسەن ؟

ـــ ياق ، ئۇنى ھەرگىز ئىچمەيمەن ، ھازىرلا ئېلىپ چىقىپ تاشلىۋېتەي .

ـــ سېنىڭ ، مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە 4000 يۇەندىن ئارتۇق پۇلغا پاختا ساتقىنىڭنى ھېلىقى ئالۋاستىلار ئاللىقاچان بىلىپ بولدى ، ئۇلار ۋىجدانىنى ھاراققا تېگىشىدىغان يۇمشاقباش ئەرلىرىنى

ساڭا ئەلچىلىككە ئەۋەتىشىدۇ . ئىشكاپتىكىنى تاشلۇەتسەڭ ئۇلارغا نېمە قۇيۇپ بېرىسەن ؟

ـــ ئەمدى ئۇلارنى يولاتمايمەن .

ـــ ئۆيۈڭگە كەلسە ، « كەت ! » دېيەلمەيسەن . « پەرىزات » لىرىڭنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى بېسىپ چۈشەر ھەقىچان ...

ـــ ...

ـــ ئۆيدىكى ھاراقنى ھازىر تاشلۇەتكىنىڭ بىلەن يەنە ئېلىشقا پۇل كېتىدۇ ، ـــ دېدى رابىيەم ئاچچىق ـ ئاچچىق كۈلۈۋەتكەندىن كېيىن ، ـــ ھاراقنى ئېلىۋەرسەڭ ، ئوغرىلىقچە ساقلاۋاتقان پۇلۇڭ ھېلىقى بۇيرۇتمىلارغا يەتمەيدۇ . چۈنكى ، « پەرىزات » لارنىڭ بەزىسى سارجا ، دۇخاۋا ؛ بەزىسى سوكنا ، مودا بەتىنكە كىيمەكچى . بانكىدىكىسى ساناقلىق ، سەندەك بىر قاۋۇل ، بېجىرىم ئەرنىڭ ئاشۇنداق بىرقانچە سېپىق شەرمەندىنىڭ ئالدىدا لەت بولۇپ قېلىشىڭ ئۈيات ئەمەسمۇ ! ؟

ـــ ...

ـــ قېنى سەنمۇ دەۋەتكىن ، مەنمۇ دەپ بېرىمەن ، « ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ » دېگەن گەپ بار سادىقىم . گەپ قىل !

بىرەر سائەتتىن بېرى ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن سادىقجان رابىيەمنىڭ « مەنمۇ دەپ بېرىمەن » دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ سەل سەگىدىگەندەك بولدى ـ دە ، خۇددىنى يىغدى .

تۇن نىسپى بولغان ئىدى . يېزا بازىرىنىڭ كۇن پېتىش تەرىپىدىكى ئۇلۇغ سۇلۇق دەريا بويىغا جايلاشقان بۇ گۈزەل بوستانلىق جىمجىتلىققا ئەسىر بولغان ئىدى . پەقەت سادىقجاننىڭ ئائىلىسى يېرىم ئويغاق ئىدى ، بالىلار شېرىن ئۇيقۇدا . كەچكۈزنىڭ سوغۇقىدىن قېچىپ ئۆيگە كىرىپ ئالغان بېزەڭ چۈشىلەر چىراغ

ئەتراپىدا غۇژۇلدىشىپ تىنىم تاپمايتتى . بىر مەھەللىك سۇكۇناتتىن كېيىن سادىقجان تىترەك ئارىلاش بىر خىل تەلەپپۇزدا ئېغىزئېچىپ:

ــ ئۇنداق بولسا ئاۋۇال سەن دەپ باق ، ــ دېدى .

ــ « ئاغزىمدىن چىقتى ، ياقامغا ياماشتى » بولمىسۇن يىگىت ، باشتىن كەلسۇن ، ــ دېدى رابىيەم جەزبىسى بىلەن ، ــ ئىقرارىمىز تۇگىگەندە ، ئەتىلا بىر لېگەن ئاش قىلىپ ، ئاخۇنۇمنى چاقىرىپ ، نىكاھ ئوقۇتۇپ ، سېنى « ئەمرىم » گە باشقىدىن ئالىمەن .

ــ خوش ! بۇ نۆۋەت ئالمىشىش بولىدىكەن ــ دە ! ھ ــ ھ ــ ھ ...

ــ خوش ، قېنى ، قۇلىقىم يەنىلا سەندە ، كىم ــ كىملەر ئۇ ؟

ــ دەسلەپكىسى ھېلىقى شەرۋانەك ، ئۇنى سەن تونۇيسەن .

ــ ھە ، ئۇ خېلى يامان ئەمەس ، ئۇنى ئېرىغ ئېتى بىلەن ئاتاپ شەرۋانگۇل دەۋېرىگىلار

ــ خوش ، يەنە ؟

ــ يەنە بايىقى بەشەك ، ئۇنى ... ؟

ــ ئۇنىمۇ تونۇيمەن ، بىراق ، ئۇ دورداي كالپۇك قوقلاق تولىمۇ ئەسكى نەرسە ، ئۇنى تاشلىۋەت . ئەركەك دېگەن ئۇنداق پەس كۆڭۈل بولمايدىغان ، كۆزدە ــ كۆڭۈلدە شۇنى ... ؟

ــ ...

ــ نېمە بولدى ؟ ــ سورىدى رابىيەم سەزگۈرلۈك بىلەن ، ــ شۇ مەينەتتىن دەپ كالتەك يېگەنلىرىڭ ئېسىڭگە كېلىۋاتامدۇ ؟

ــ ئۇ ئىشنى سەن نەدىن بىلىسەن ؟ ــ دېدى سادىقجان

چۆچۈپ .

ـــ « ئۆردەك گۆشى يېسەك غازنىڭ پېيىدە بول » دېگەننى بىلەمسەن ؟ كەك ـ كۇشادە قويۇۋەتسەم ـ زە ، بۇ كالۋا خوتۇن ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ ، ئۆيدىكى تۆت بۇلۇڭ ، بىر كۇلۇڭدىن ئۆزگە نەرسىنى كۆرمەيدۇ دەپ ئويلىغانمىدىڭ ؟ ـــ دېدى رابىيەم بەكرەك تەكىتلەپ .

ـــ ھەي ... ، ـــ دېدى سادىقجان ھەلەپكە تويۇپ كەتكەن بۇقىدەك پۇشۇلداپ .

ـــ ھە ، ئۇتتۇرۇۋەتكەن قىمارۋازدەك كۇشۇلداۋەرمەي ، گەپ قىل ، يەنە كىم ؟

ـــ يەنە ، ھە ... سۆگەتياردىكى مەخپىرەك كۆك كۆز ، ھىم ، يەنە بىرى ...

ـــ ھە مۇنداق ، ـــ دە ! مەخپىرەم خېلى سەتەڭ نېمە . ئۇ بولىدۇ ھە ... مۇنداق بىر غەزەلمۇ بار ئەمەسمۇ !

« قىزىلگۈلدە پۇراق بار ،
شاخىدا يوپۇرماق بار .
سۆيسەڭ ياخشىنى سۆيگىن ،
ئاخىرەتتە سوراق بار » .

سەن بۇ ناخشىنى ئوقۇپ يۇرگىلى بىر قانچە يىل بولسمۇ ، ئۇنى تۇزۇك چۈشەنمەپسەن .

ـــ ئەمدى تۇ ـ تۇگىدى ، ـــ دېيەلىدى سادىقجان مىك تەستە .

ـــ سادىقىم ، ـــ دېدى رابىيەم سادىقجاننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ ، ـــ « مەن كۆرمىگەن كۆتۈڭ بارمىدى سىڭايان تاتۇق »

دەپتىكەن . « ئەمدى تۇگىدى » دېگىنىڭ يالغان ، سەن ئۇلاردىن ئاللىقاچان زېرىكىپ تاشلىغان . « ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا » دېگەن نەقىلمۇ بىكار ئەمەس ، ئەمدى ھازىرقىلىرىنى دەپ بەر ، بەرىبىر سىرىڭ ئاشكارىلاندى . « چۆپىنى يېگەنمۇ ئوغرى ، سۆيىنى ئىچكەنمۇ ئوغرى » .

سادىقجاننىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى . ئۇ ئەمدى رابىيەم تاشلىغان تورىدىن بۇلجۇپ چىقالمايدىغانلىقىنى پەم ئەتتى - دە ، يەنە تۆت « ئالۋاستى » نى ئىقرار قىلدى . رابىيەمنىڭ بىلدىغانلىرىمۇ شۇلار ئىدى .

— ئۇھ . — دېدى سادىقجان خۇددى شىللىسىدىن تاغنى غۇلىتىۋەتكەندەك ، چېكىلىرىدىن تەپچىرىگەن تەر تامچىلىرىنى كۆڭلىكىنىڭ يېڭى بىلەن سۈرتۈپ .

شۇ ئەسنادا رابىيەم ئىشكاپ ئالدىغا بېرىپ « قېلىنلىق دورىسى » نىڭ ئاغزىنى ئېچىشقا ئۇلگۈردى - دە ، ئۇنىڭدىن بىر پىيالىگە يېرىم قۇيۇپ كۆلگىنىچە :

بېيت ئېيتىپ تۇتىمەن ھاراق ،
بۇنى ئىچىپ كۆلسەن پاراق - پاراق .
.....
ئاسماندىن ھاسا چۈشتى ،
تۆگىلۈكتىن پاشا چۈشتى .
سادىق ئاتلىق يىگىتكە ،
مېنىڭ مەيلىم راسا چۈشتى .

دەپ پىيالىنى تۇتتى .

سادىقجان پىيالىنى ئىندىمەي ئالدى - يۇ ، « غۇرت - غۇرت » ئاۋاز بىلەن بۇغدىيىكىنى ئىككى قىمرلىتىپلا يۇتۇۋەتتى -

دە :

ـــ چاي ! ـــ دېدى قاتتىق سەسكىنىپ . رابىيەم دەرھال ئورنىدىن قوپۇپ چاي قۇيدى ، چايمۇ ئىچىلىپ بولدى . گەرچە رابىيەم سادىقجاندىن بىرەر سادا كۆتكەن بولسىمۇ ، لېكىن سادىقجان زۇۋان سۆرەي ئولتۇرغىنىچە يەرگە پېتىپ كېتەيلا دەپ قالغان ئىدى . رابىيەمۇ ئىندىمەي ئولتۇراتتى . ئۆي ئىچىنى بىر مىنۇتچە جىمجىتلىق قاپلىدى . شۇ ئەسنادا ھاراق كۈچ كۆرسەتتىمۇ ياكى سادىقجان يىگىتلىكىگە ئالدىمۇ ، ئاردىكى تىمتاسلىققا خاتىمە بېرىپ سۆز ئالدى ـ دە :

ـــ ھىم ، ئەمدى سەن دەپ باقە ، ـــ دېدى بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا .

ـــ مەن ؟! ـــ دېدى رابىيەم ھېلىلا پارتلاپ كېتىدىغاندەك چىڭقىلىپ ، ـــ مەن سەن بىلەن توي قىلغاندا قانداق ئىدىم ئېسىڭدىمۇ ؟

ـــ بىر چىرايلىق ئوماق قىز ئىدىڭ ، ـــ دېدى سادىقجان ھەسرەتلىك تىنىپ ، ـــ ھەممىسى ئېسىمدە ، سەن بىر ئۇقۇمۇشلۇق ئائىلىنىڭ پەرزەنتى ، مەن بولسام ساۋاتسىز ئائىلىنىڭ بالىسى ئىدىم . ناۋادا شۇ كۈنلەردە داداڭ « سېپىق توقۇزىچى » ئاتىلىپ خورلانمىغان بولسا سەن ئۆزۈڭنى ئالىي مەكتەپتە كۆرەر ئىدىڭ . ئۇ ھالدا سېنىڭ ماڭا نېسىپ بولۇشۇڭنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئىدى . سەن مېنىڭ ھەر جەھەتتىكى ئېغىرىمنى كۆتۈرۈپ ، بولۇپمۇ بىلىمسىزلىكىمنى ھار ئالماي ئادەم قاتارىغا قوشتۇڭ . لېكىن مەن ئەقىدەڭگە ھۆرمەت قىلماي سېنى خورلىدىم ، يۈرەك پارىلىرىمىزنى ئويلاپ قويمىدىم . نامەھرەمگە قارىغان كۆزۈم كور بولۇپ ، گەپ قىلغان تىلىم تۇتۇلسۇن ... شۇنچە ئىشلىرىمنى بىلىپ

تۇرۇپمۇ دەردنى ئىچىڭگە يۇتۇپ يۇرۇيسەن . رابىيەم مەن ئەسكىنى كەچۈرگىن ! ...

ـــ بۇلار يۇرەك سۆزۈڭمۇ ياكى مېنى بەزلەشمۇ ؟ ـــ سوردى رابىيەم قۇچىقىغا باش قويۇپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان سادىقجاندىن .

ـــ ھەقىقىي يۇرەك سۆزۈم ، ـــ دېدى سادىقجان ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويغىنىچە قىبلىگە قاراپ ، ـــ بۇنىڭغا ئىشەنگىن ، ناۋادا ئىشەنمىسەڭ قۇرئان تۇتۇپ بېرىشكە تەييارمەن ، نان ئۈرسۇن ! بولدىمۇ ؟

ـــ ھاجەتسىز ، يۇرەك سۆزۈڭ بىلەن ئىرادەڭ بولسىلا كۇپايە . « قەسەمخورنىڭ يۈزىدە قېنى يوق » دېگەن گەپ ئېسىڭدە تۇرسۇن . ماڭا قەسەم ۋە قەسەمخور كېرەك ئەمەس ، ـــ دېدى رابىيەم .

ـــ لەۋزىمدىن يانسام ئەر بولماي كېنەي رابىيەم ، ـــ دېدى سادىقجان تولىمۇ خىجىلچىلىق ئىچىدە .

ـــ بولىدۇ ، بولىدۇ ! سادىغاڭ كېتەي سادىقجان ، ئەمەلىيەت ئەۋزەل . گەپلىرىڭ راست بولسا ، ئەمدى مەن دەپ بېرەيمۇ ؟ ـــ سوردى رابىيەم كۈلۈپ تۇرۇپ .

ـــ ياق ، ياق ... « سەن دەپباقە » دېگەن تىلىم تۇتۇلسۇن ، ـــ دەپ تېخىمۇ ئەزۈيلەپ يىغلاشقا باشلىدى سادىقجان ، ـــ سەن ئۇنداق شەقىقە حوتۇنلاردىن ئەمەس ، مەندەك شەرمەندە ئەمەس ، ئۇ يولدىكى ئالۋاستىلار ئۆز ئەرلىرىنى قۇتۇلدۇرۇشى ئويلىمايدۇ .

ـــ ئاۋۇ ئۇخلاۋاتقان يۇرەك پارىلىرىمىزغا قاراپ باقە ! ـــ دېدى رابىيەم ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا .

ـــ مەن قارا يۇز بولدۇم ، باللار ھەم سېنىڭ ئالدىڭدا يۇزۇم قارا بولدى . باللىرىم مېنى كەچۈرۈڭلار ، رابىيەم سەنمۇ كەچۈرگىن ... ـــ يەنە بىر قېتىم ئىلتىجا قىلدى سادىقجان .

سۇبھى ئەلچىسى ـــ جارچى خورازلار تەرەپ - تەرەپتە چىللاشقا باشلىغان ئىدى . سادىقجان يېتىپ ئارام ئېلىش ئۈچۈن يېشۈەتكەن كىيىملىرىنى كىيىشكە باشلىدى .

ـــ تېخى تولۇق تاڭ ئاتمىدى ، بىردەم كۆزۈڭنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىۋال ، ـــ دېدى رابىيەم سەل تەئەججۈپلىنىپ .

ـــ ماڭا سۇپۇن بىلەن لۆڭگە بەرگىن ، ـــ دېدى سادىقجان يەردىن ئۆرە باقماي . رابىيەم سەن مېنىڭ كاڭ ئوچاقنىڭ مورىسىدەك قارىداپ كەتكەن دىلمىنى ئاقارتىپ ، قىيامەتلىك بۇرچۇڭنى مەردانىلىق بىلەن ئادا قىلدىڭ ، ماڭا ۋىجدان شەرىتى بەردىڭ . ماڭا يەنە بىر قېتىم كەڭچىلىك قىلىپ مۇنچىغا بېرىپ يۇيۇنۇۋېلىش پۇرسىتى بەرگىن . مەرەزلىشىپ كەتكەن ۋۇجۇدۇمنى سۇزۇك سۇدا ئېرىتىپ ، پاكلىتىپ ، بۇگۈن ئەتىگەندە بوسۇغىدىن يۇزۇم يورۇق ئاتلاپ كىرىپ ، ساڭا ۋە باللارغا ھەقىقىي ئاتىلارچە سالام بېرەي ، ئائىلەمگە قايتىپ كېلەي .

1992 - يىل 5 - ئاي

قەبرە توپىسى

ساۋاقداشلار ئىچىدە بىر خىل جىددىيلىك كەيپىيات باش كۆتۈردى . ئايلىق ئىمتىھاندا نەتىجىسى تۆۋەن چىقىپ قالغانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئويۇن - تاماشىلارنى يېغىشتۇرۇپ قويۇپ ، كىتابتىن باش كۆتۈرمەيتتى . بەزى ساۋاقداشلار ھەدەپ ئالگىبرادىن يېشىپ شەرھىلىسە ، بەزىلىرى دۆلەت تىلى دەرسلىرىنى ئۆز ئارا تالاش - تارتىش قىلىشاتتى . ئەنە ئاۋۇ ساۋاقداش مەكتەپ سەيناسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گۈللۈكتە خۇددى نەچچە مىڭ لەشكەرگە جەڭ بۇيرۇقى ئېلان قىلىۋاتقان قوماندانغا ئوخشاش كۆكرەك كېرىپ ، سول قولىدىكى كىتابنى بىلىگە تاقىۋېلىپ ، ئوڭ قولىنى ئېگىز كۆتۈرگىنىچە ئاھاڭدارلىق بىلەن « بىزنىڭ مەممەت » دېگەن شېئىرنى يادقا ئوقۇماقتا .

ياللا ! ئەدناسى ، مۇشۇ گەپلەرنىڭ بىرەر جۈملىسى ئېسىمدە بولسىچۇ كاشكى ، شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ، تاڭەي ، مېنىڭ ئىختىيارىي پائالىيەت ، مۇزاكىرە ۋاقىتلىرىمنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك قۇرۇق گەپ ، مەيدان چۆگىلەش ، ئېپى كەلسىلا ئۆزۈمگە ئوخشاش ھۇرۇن ئۇلپەتلىرىمگە ئەگىشىپ بېشىمىز قايغان ، پۈتىمىز تايغان تەرەپلەرگە كېتىۋېرىش بىلەن ئۆتمەك . توۋا دېگۈم كېلىدۇ ، مەكتەپ دېگەندە ، ئۆزىنى بىلمەيدىغان ئەسەبىي بەڭباشلار ، ماڭا ئوخشاش غايە ، شىجائەت دېگەنلەرنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمەيدىغانلارمۇ چىقىپ قالىدىكەن . مەن تېخى ئاشۇ خىلدىكى

ئۇلىپەتلىرىم بىلەن پەخىرلىنەتتىم . ئاتا ـ ئانا ۋە ئۇستازلىرىمنىڭ مېنى ئوقۇتۇش مەقسىتىنى چۈشەنمەيتتىم . مانا ئەمدى باسقۇچلۇق ئىمتىھان پەيتى قىستاپ كەلمەكتە ، مەندە يەنە شۇ قۇرۇق خىيال : « كۆچۈرۈپ ئۆتەيمۇ ياكى يېنىمدىكى سادىق دەپ بېرەرمۇ ؟ » ، « ھە ، راست ، دادام بەرگەن ھېلىقى پۇلنى سادىق بىلەن كامىلغا خەجلەپ بەرسەم ، شۇنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى بولۇپ قالار ... » ھەي ، شۇ تاپتا بېشىمنىڭ ئىچىمۇ ـ تېشىمۇ قاتتى . ئەتىسى بۇ خىيالىمنى سادىققا ئېيتتىم .

ـــ مەن ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن ، ـــ دېدى سادىق دوق قىلىپ ، ـــ مېنىمۇ ئۆزۈڭدەك سۆرەلمە ، ھاماقەت قىلاي دەمسەن ؟ مېنىڭ دادام سەھرالىق بولسىمۇ ، ياخشى ئوقۇشۇمنى ، ساختىلىق ، ھىيلىگەرلىككە ئادەتلىنىپ قالماسلىقىمنى ھەمىشە ئۇمىد قىلىۋاتقان جىگەرلىك دېھقان ، پۇلۇڭنى ئۆزۈڭ خەجلەپ ، ئۆز كۈچۈڭگە تايىنىپ ئىمتىھان بەرگىن ئاغىنە .

ئەمدى كامىلنى ئىندەككە كەلتۈرۈشنىڭ چارىسىنى قىلمىسام ئىشىم چاتاق ، دېگەن قارارغا كەلدىم ـ دە ، ئۇنى مىڭ تەستە تېپىپ مەقسىتىمنى ئېيتتىم .

ـــ ھە ، جۇرئەت ، ئەمدى پاقالچاققا پىت چۈشتىمۇ ؟ ـــ دېدى ئۇ مازاق ئارىلاش ، ـــ ئۇياق ـ بۇياق قاتىراپلا يۈرگۈچە ئىسمىڭغا لايىق ئۆگىنىشكە جۇرئەت قىلساڭ بولمامدۇ ؟ ! راست ، ئىسمىڭنىڭ مەنىسىنى بىلەمسەن ؟

ـــ دادام شۇنداق ئىسىم قويۇپتىكەن ، ـــ دېدىم يەرگە قارىۋېلىپ .

ـــ قاراپ قويغىن ھۇرمەتلىك ساۋاقدىشىم ، ـــ دېدى ئۇ تۆش يانچۇقىدىن ئىككى كوي چىقىرىپ ماڭا كۆرسەتكىنىچە ، ـــ

مۇشۇ پۇل يېتىدۇ ، مەن ساڭا ئوخشاش بەتخەج ئەمەس . شۇنى دەپ قويماي : ئادەتتە ئۆگىنىشكگە يارىدىم بېرىشىم مۇمكىن ، ئەمما ئىمتىھانىنى مۇستەقىل بەرمەسلىك بولمايدۇ . قېنى قايسى مەسىلىلەرنى يېشىلمىدىڭ ؟ قايسى دەرسلەرنى چۈشەنمىدىڭ ؟ فىزىكىمۇ ياكى جۇغراپىيەمۇ ؟

ئۇ مېنى تازا ئوسال قىلىۋەتتى . سوراي دېسەم بىرەر سوئالىمۇ كاللامغا كەلمەيتتى . شۇ كۈنلەردە مېنىڭ كاللام گىياھسىز چۆلگە ئوخشاپ قالغان ئىدى . يەنە بىردەم بېزىرىپ تۇرسام گەپنىڭ تېخىمۇ سېسىقى چىقىدىغاندەك قىلاتتى . ئۆزۈمنى چەتكە ئېلىشقا مەجبۇر بولدۇم . شۇ ئەسنادا مەكتەپ بېغىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا بېرىپ زوكزىيىپ ئولتۇرۇپ ، تېخى ئەتىگەنىدىلا دادامنىڭ ئىشكاپىدىن كانتىلاپ چىققان تاماكىدىن قويۇق ئىس چىقىرىپ يەنە نېمىنىدۇر خىيال قىلاي دەۋاتقىنىمدا ، ئارقا تەرىپىمدىن ئاڭلانغان : « ھوي ئەخلاقسىز ، ئەمدى تۇتۇلدۇڭمۇ ؟ » دېگەن ئاۋازدىن چۆچۈپ كەتتىم . بۇ ئاۋازنىڭ بىر قىز بالىنىڭ ساداسى ئىكەنلىكىگە قارىماي قورقۇنچلۇقتا ئارقامغا قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدىم ، چېكىمدىن پۇر - پۇر تەر چىقاتتى ، قولۇمدىكى تاماكىنى بىر ئامالالاپ توپىغا كۆمۈۋېتىپ ئارقامغا قارىدىم - يۇ ، قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازىدەك زىل كۈلكە ساداسىنى ئاڭلاش بىلەنلا ھەممىنى ئۇنتۇدۇم . بۇ كۈلكە — كەچكۈزدە سارغايغان دەرەخ شاخلىرىدا ۋىچىرلىشىۋاتقان بىر توپ قۇشقاچلارنىمۇ ئۇركۈتۈپ تەزدۇرووۋەتتى .

— ھە ، خۇماردىن چىقمايدىغان بەگگى ، يەنە نېمە غەم ؟ — دېدى قىز . ئۇ ، ساۋاقدىشىم گۈلنۇر ئىدى . ئۇنىڭ دادىسى دادامنىڭ ئىدارىسىدا ئورۇن باسار باشلىق ئىدى . ئۇنىڭ

ئۇستىگە بۇ ئىككى ئائىلە يېقىن قوشنا ئىدۇق . گۈلنۇرنىڭ قىز بالىلىقىغا باقماي ئۇ ئىككىمىز مەكتەپ ۋە مەھەللىدە ھەمىشە دېگۈدەك بىرگە يۈرەتتۇق ، مېڭىش - تۇرۇشلىرىمىز ھەتتا ئۆگىنىشكە بولغان « ئامراق » لىقىمىزمۇ پەرقسىز ئىدى . مانا ئەمدى ئۇ ئىككىمىزنىڭ غېمى - قايغۇمىز بىر يەردىن چىقتى ، ھال ئېيتىپ يۈرۈپ ئاخىر يول تاپتۇق .

ـــ نېمە غەم قىلىسەن جۇرئەت ، ـــ دېدى گۈلنۇر تەمەننا بىلەن ، ـــ مەن ئانامدىن مۇنداق بىر گەپنى ئاڭلىغان ، بىزمۇ شۇنداق قىلىپ كۆرسەك قانداق ؟

ـــ قانداق گەپ ئىكەن ؟ ـــ گۈلنۇرنىڭ ئاغزىغا قارىدىم .

ـــ ئوغرىلىق قىلىدىغانلار چۇ ، ـــ دېدى ئۇ ئاستاغىنا ، ـــ ئۆي ئىگىسىنىڭ ئويغىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن قەبرە توپىسىدىن ئېلىپ كېلىپ ، تۆكۈلۈكتىن ئۆيگە چاچارمىش ، ئۆي ئىگىسى قەبرە توپىسىنىڭ چېكىدا بىخۇدلىشىپ خورەكنى بولۇشىغا تارتىپ ئۇخلاپ كەتكەندە ، ئوغرى ئۆيگە كىرىپ خالىغانىنى ئېلىپ چىقارمىش .

ـــ بىزمۇ بىرسىنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا چۈشەمدۇق ؟ ـــ سورىدىم ھەيران بولۇپ .

ـــ ھەي كالۋاش ، ـــ دېدى گۈلنۇر مەسخىرە ئارىلاش كۈلۈپ ، ـــ سەنمۇ ئوغۇل بالا بولغاندىن كېيىن ئەتە تۇيراق بېشىغا بارغىن - دە ، قەبرە توپىسىدىن بىرەر خالتىغا ئېلىپ كىر ، توپىنى پارتىغا يوشۇرۇپ قويىمىز . ئۆگۈنلۈككە ئەتىگەندە باسقۇچلۇق ئىمتىھان باشلىنىش ئالدىدا ـــ كومىسسىيەلەر سىنىپقا كىرگۈچە ، توپىنى سىنىپقا توزىتىپ چاچىمىز - دە ، بەخىرامان ئولتۇرىمىز. كومىسسىيە بولۇپ كىرگەن ئوقۇتقۇچى بىردەمدىلا

پۇشۇلداپ ئۇيقۇغا چۈشىدۇ ، مانا شۇ پەيتتە خالىغانچە كۆچۈرىمىز ، قانداق ؟

ـــ ئاغزىڭغا ياغ گۈلنۇر ، ياشاپ كەت ، ـــ دېدىممەن ، ماڭا خۇددى قېرى كالىغا پىچاق ياققاندەك ياققان ئۇ چاردىن رازى بولۇپ .

يۈرەكنى ئالدىغان ئىمتىهان كۈنىمۇ يېتىپ كەلدى . بىز ساۋاقداشلار تالادىكى پۇرسەتتە بايىقى توپنى سىنىپقا چاچتۇق . سىنىپ ئىچى خۇددى يۇز يىللىق كونا ئۆي چېقۇېتىلگەندەك ئاچچىق توزاڭ بىلەن تولدى . چىدىماي چۈشكۈرۈشكە باشلىدۇق . ئاخىر تالاغا قاچتۇق . گۈلنۇر نازۇك قىز بولغاچقا تولا چۈشكۈرۈۋېرىپ پوتلىسى چۈۋۈلۈپ مەڭزىگە چاپلىشىپ قالدى ، ئۇنىڭ بىلىقتا ئاران قاملاشتۇرغان ئەمەللىرى بۇزۇلۇپ ، سۇغا چۈشۈپ كەتكەن سېرىق ئاسلانغا ئوخشاپ قالدى . ئەتىگەندىلا بىئولوگىيە ئىمتىهان باشلاندى . بەش سوئال بىر ـ بىردىن مۇرەككەپ ئىدى . بىر ئەمەس ئىككى مۇئەللىم كومىسسىيە بولۇپ كىرىپ قالدى . مەكتەپ مۇدىرى بىلەن سىنىپ مۇدىرىمىزمۇ پات ـ پات كىرىپ ـ چىقىپ يۈردى . ئىمتىهان باشلىنىپ يېرىم سائەت ئۆتۈپ كەتتى ، بىر جۈملىمۇ خەت يازمىدىم . يەنە كۆتتۈم ، كومىسسىيەلەر ئۇخلاش تۇگۈل بىر يەردە ئولتۇرۇپمۇ قويمىدى ، بىر سائەت بىھۇدە ئۆتۈپ كەتتى . ئۇڭ تەرەپ ئىككىنچى رەتتە ئولتۇرغان گۈلنۇرمۇ يىڭنە ئىزدەۋاتقان مومايدەك يەردىن ئۇستۇن قارىماي ، سول قولىنى پارتا ئاستىدىن چىقىرالماي ئاۋارە ئىدى . يازاي دېسەم مېڭەم قۇرۇق ، لەشنى ئېلىۋەتكەن نوگايدىن پەرقسىز بولۇپ قالغان ئىدىم . شۇ ئارىدا « شاراق ـ شۇرۇق ... پاق » قىلغان ئاۋاز ھەممەيلەننى ئۆزىگە قاراتتى . كومىسسىيە دەرھال

گۈلنۇرنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ پۈتى ئاستىدىكى كىتابنى قولىغا ئېلىۋېدى ، نېمە قىلارىنى بىلمىگەن گۈلنۇر بەئەينى كىرپىدەك تۇگۈلۈپ پارتىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكىلى قىل قالدى .

ـــ كونا كېسىلگىز يەنە قوزغىلىپ قاپتۇ ـ دە ، ـــ دېدى مۇئەللىم . گۈلنۇرنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى . قارىسام ، سىنىپتىكى ھەممە گۈلنۇر تەرەپكە تىكىلگەندەك بىلىندى . شۇنىڭ بىلەن دەپتىرىمنى قوينۇمدىن ئاستا ئالدىم ـ يۇ ، زاماتلا يەنە بىر كومىسسىيىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىم . گۈلنۇر ئىككىمىزنىڭ بۇ ئەخمىقانە « ئويۇن » مىز بىزنى ساۋاقداشلار ۋە ئۇستازلار ئالدىدا تولىمۇ رەسۋا قىلدى . ئىمتىھان قەغىزىنىمۇ ئاق بېرىپ چىقتۇق . ئارىدىن ھەپتە ئۆتمەي ، ئارقىمىزدا قالغان ئىزىمىزغا قايتقانلىقىمىزنى بىلىپ قالدۇق . ئەسەبىي خۇراپىيلىققا چوقۇنۇپ تارتقان زىيانىنى ئەسلەپ پۇشايمان يېسەكمۇ ، پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تېپىلمىدى .

1989 ـ يىل 3 ـ ئاي ، ئۇچتۇربان

كىم ئەيىبلىك

1

قولىدىكى بىر قانچە بەت ماتېرىيالنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن شىرە تارتمىسىغا سېلىپ قويغان زەينۇللا كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىككىنىچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى.تېلېفونىنىڭ«جار ... » قىلغان ئاۋازى ئۇنىڭ خىيال يېپىنى چورتلا ئۈزۈپ تاشلىدى . ئۇ دەرھال ئورنىدىن قوپۇپ ، تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قولىغا ئالدى ـ دە :

ـــ ۋەي ... كىم ؟ ـــ دېدى بىر خىل گاراڭلىقتا ، ـــ هە ، هە ، مەن زەينۇللا ... هە ، هازىر ، مانا ماڭدىم .

زەينۇللا تۇرۇپكىنى هاپىلا ـ شاپىلا جايىغا قويدى . تۇگمىلىرىنى تولۇق ئېتىپ شەپكىسىنى كىيىپلا ئىشخانىدىن چىقتى .

زەينۇللا 40 ياشلار چامىسىدىكى ئوتتۇرا بوي ، بۇغداي ئۆڭ ، كەڭ گەۋدىلىك ، رۇخسارىدىن غەيرەت ـ شىجائەت ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئۇزۇن ئېڭەك ، قارا كۆز ئادەم بولۇپ ، ئىدارە بويىچە كۆزگە كۆرۈنگەن رازۇېدچىكلاردىن ئىدى .

ساقچى باشلىقى زەينۇللانى خىزمەت شىرەسى ئالدىدا كۇتۇۋالدى ، باشلىقنىڭ ئالدىدا قىسقىغىنە يېزىلغان بىر پارچە خەت تۇراتتى . باشلىق خەتنى زەينۇللاغا تەڭلىدى ، باشلىقنىڭ

بۇنداق جەددىي پەيتتە گەپنىڭ پوسكاللىسنى ئېيتقىنغان مەجەزنى ئوبدان بىلىدىغان زەينۇللا خەتنى ئۇن - تىنسز قولىغا ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى :

« ج . خ ئىدارىسىغا ئەرز : تۇنۇگۈن ئاخشام كىنودىن قايتىپ كەلسەك ، ئۆينىڭ ئىشىك قۇلۇپى چېقىپ تاشلىنىپ ، ئۆيدىن بىر قىزىل چامادان يوقالغان . ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسە ئورنىدىن مىدىرلىمىغان . ئىز - دېرىكىنى قىلالمىدىم ، ياردەم قىلىپ تېپىشىپ بەرسەڭلار .

ھۆرمەت بىلەن : 2 - ئاھالە كومىتېتى تەۋەسىدىن ئەدھەمجان » .

— بۇ ئىشنى سىز بىر تەرەپ قىلىڭ ، — دېدى باشلىق زەينۇللاغا تىكىلىپ ، — دەۋاگەرنىڭ ھېچقانداق گۇمانى ، يىپ ئۇچى يوق . يىپ ئۇچى قانچە بالدۇر تېپىلسا شۇنچە ياخشى . كېچىكتۇرۇشكە بولمايدۇ .

— خوپ ، — دېدى زەينۇللا ئىشەنچ بىلەن ۋە ئىشخانىسىغا قايتىپ كىرىپ دەرھال كېيىم ئالماشتۇردى . ئىشكاپىدىن قىزىل يېغلىقىغا ئورالغان بىر نەرسىنى ئېلىپ پورمىنىڭ يانچۇقىغاسالدى - دە ، ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى .

2

زەينۇللا خەتتىكى ئادرېس بويىچە شەھەرنىڭ كۇن پېتىش تەرىپىدىكى چوڭ كوچىنى بويلاپ مېڭىپ ، بۇ قەدىمىي شەھەرنىڭ كۆچىلىرىم مەھەللىسىگە كىرىپ كەلدى . ئۇ ئەتراپتىكى ھەممە نەرسىگە قىزىقىش بىلەن تىكىلىپ ، ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئىشك

بىشىغا ئەستايىدىل زەك سالاتتى . ھېلىغۇ بۇ ئىش ، خېلى ـ خېلى چوڭ ـ مۇرەككەپ ئەنزىلەردىمۇ ئۆزىنى ئاشكارىلىماي يىپ ئۈچى تاپالايدىغان زەينۇللا بۇ كوچىنى بويلاپ بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن « 27 ـــ 0 نومۇرلۇق » دەرۋازا ئالدىغا يېتىپ كەلدى ـ دە ، ھېچبىر ئىككىلەنمەستىنلا قوش قاناتلىق بۇ دەرۋازىنىڭ ھالقىسىغا قول ئۇزاتتى . ھايال ئۆتمەي ھويلا ئىچىدە يەڭگىل ئاڭلانغان ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلىغان زەينۇللا ئىككى قەدەم ئارقىغا چېكىندى . دەرۋازا ئاستا ئېچىلىش بىلەن تەڭ 20 ياشلار چامىسىدىكى بىر قىزنىڭ زىلۋا گەۋدىسى كۆرۈندى . قىز ئەدەب بىلەن سالام بەرگەندىن كېيىن دەرۋازىنىڭ ئوڭ قانىتىنى ئېچىۋېتىپ ، ئۆزىنى سول تەرەپكە ئالدى ـ دە ، ناتونۇش مېھمانىنى تەكلىپ ئەتمەك بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى .

ـــ ئەدھەم ئەپەندىم ئۆيدە بارمىدۇ ؟ ـــ سورىدى زەينۇللا قىز چاقتىن چاققان كېلىپ .

ـــ دادام بار ، ئۆيگە كىرسىلە ، ـــ دېدى قىز پۈتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ . مېھمانىمۇ ئىككىلەنمەيلا ھويلىغا كىردى . قىز مېھمانىنى ھويلىدا قالدۇرۇپلا ئۆيگە كىرىپ كەتتى . بۇ قەدىمي ئىمارەت شۇنچە زىچ بىر شەھەردە بولۇشىغا قارىماي ، ئىچكىرى ـ تاشقىر ھويلىلىق ئىدى . ئىچكىرىكى ھويلىغا چىرايلىق ئەگىملىك ئىشىك ئارقىلىق كىرگىلى بولاتتى . ئۇزۇن كەتكەن قەشقەرچە پېشايۋانىنى بويلاپ ئىچكىرىكى ھويلىغىچە تال بارىڭى بولۇپ ، ئالدى چېكىلىشكە باشلىغان ئۈزۈم ساپاقلىرى ساڭگىلاپ تۇراتتى . زەينۇللا بۇ گۈزەل مەنزىرىلەرگە نەزەر تاشلاۋاتقاندا ، ئىچكىرىكى ھويلىدىن مويسىپىت بىر ئادەم چىقىپ ، ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن سالاملاشتى .

ـــ ئۆزلىرى ئەدھەم ئەپەندىم بولامدىلا ؟ ـــ زەينۇللا مويسىپىتتىن ئەھۋال سوربغاچ خىزمەت كىنىشكىسىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى .

ـــ شۇنداق ئوغلۇم ، ـــ دېدى مويسىپىت مىيقىدا كۈلگىنىچە زەينۇللانىڭ كىنىشكىسىنى ياندۇرۇپ بېرىپ ، ـــ كېلىڭ ، ئۆيگە كىرىپ پاراڭلىشايلى .

ئەدھەم ئەپەندى 60 ياشلار چامىسىدىكى ئوتتۇرا بوي ، چاچ ـ ساقاللىرى ئاقىرىپ كەتكەن ، دۆمچەككىنە كەلگەن كىشى ئىدى . ئۇنىڭ گەپ ئاڭىسىدا ھاسراپ تۇرۇشىدىن يۈرىكى ياكى ئۆپكىسىدە دەرد بارلىقى « مانامەن » دەپ بىلىنىپ تۇراتتى . زەينۇللا تۇزىتىسىلا ساھىبخانىنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ياسداق مېھمانخانا ئۆيگە كىردى . ئاستى تاختايلىق بۇ مېھمانخانىنىڭ يەر ۋە تاملىرى خوتەننىڭ داڭلىق گىلەملىرى بىلەن قاپلانغان ئىدى . نەقىشدار ، پارقىراق ساندۇقلار ، سىم كارىۋاتلار ، ھەر خىل چوڭ ـ كىچىك پەتنۇسلار ، گۈل تىكىلگەن چۈچىلىق لۆڭگىلەر ئۆينىڭ كۆزگە چېلىقارلىق جايلىرى ، تەكچىلەر ئارىلىقىدىكى تاملاردا ئۆزگىچە جۈلالىنىپ تۇراتتى . قىسقىچە ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن ، زەينۇللا ئەسلى مەقسەتكە كۆچتى :

ـــ سىلەرنىڭ چامادان مۇشۇ مېھمانخانىدىن يىتكەنمۇ ؟

ـــ شۇنداق

ـــ بىرەر ئىز قالغاندەكمۇ ؟

ـــ دەھلىزنىڭ بوسوغىسىدا پەيدا بولۇپ قالغان بىر دانە ئامبۇردىن بۆلەك ھېچقانداق ئىز يوق .

ـــ گۇمان قىلغان باشقا تەرەپلىرىڭىز بارمۇ ؟

ـــ يوق

ـــ چامادانڈا نېمىلەر بار ئىدى ؟

ـــ قىزىم ئاپىتاپئاينىڭ كىيىم ـ كېچەك ، ئالتۇن جابدۇقلىرى بىلەن بىر ئاز پۇل بار ئىدى .

ـــ شۇ كۇنى ئائىلىدىكى ھەممىگلار كىنوغا بارغانمۇ ؟

ـــ شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ ، ـــ دېدى ئەدھەم ئەپەندىم سەل ئېسىنى يىغىۋېلىپ ، ـــ ئائىلىمىزدە بىر قىز ، بىر ئوغلۇم ۋە ئايالىم تۆتىمىز بار . ئۇچ ئاي بولدى ، ئوغلۇم بىلەن ئانىسى تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن شىمالغا كەتكەن ، قېيىن ئانامنىڭ كېسىلى ئېغىر بولغاچقا ، ئۇلار تېخى قايتىپ كەلمىدى . قىزىم ئانىسىنى سېغىنغان بولسا كېرەك ، شۇكلەپ قالغان ئىدى . شۇ كۇنى قىزىم قوشنىمىزنىڭ قىزلىرى بىلەن كىنو كۆرۈپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى . ئۆزۈم ئاپىرىپ كۆرسىتىپ كېلەي دەپ بىرگە باردىم . قايتىپ كېلىپ قارىغۇدەك بولساق ، دەھلىزنىڭ قۇلۇپى چېقىلىق تۇرىدۇ . ئۆيگە كىرىپ قارىسام ، ھەممە نەرسە جايى ـ جايىدا تۇرغاندەك قىلاتتى . بىراق ، قىزىم مېھمانخانا ئۆيگە كىرىپ قىزىل چامادانىنىڭ يوقلۇقىنى سېزىپتۇ .

ـــ قىزىڭىز زىيانغا چىدىماي تازا ئالىچۇقان كۆتۈرگەندۇ ھەقچان ؟

ـــ ياق ، يىغا بىلەن نېمە ئىش پۈتىدۇ دەيسىز ؟ بىچارە بالا تامدەك تاتىرىپ ، ياتاق ئۆيگە كىرىپ ئىشكىنى بىر تاقىۋالغانچە ، ئەتىسى ئەتىگەندە مەن چاقىرغاندا ئاران قېشىمغا چىقتى . مەن ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ تۇنىنى بىدار ئۆتكۈزگەن ئىدىم . ئۇنى ساق ـ سالامەت ھالەتتە كۆرۈپ ، ھېلىقى خەتنى يېزىپ ، سىلەرگە پوچتىدىن ...

چامادانىدىكى نەرسىلەرنىڭ قانچىلىك قىممەتكە

يارايدىغانلىقىنى بىلەمسىز ؟

ـــ قىزىم بىلمىدىغۇ دەيمەن ؟

ـــ قىزىڭىز ياتلىق بولغانمۇ ؟

ـــ ياتلىق بولغان ، لېكىن ئىبرالىشىپ كەتكىنىگە بىر يىل بولدى .

ـــ قىزچاق بىرەر ئورۇندا ئىشلەمدۇ ؟

ـــ نەپىس سەنئەت بۇيۇملىرى شىركىتىدە ئىشلەيدۇ .

ـــ ھە .... ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ باقسام بولامدۇ ؟

ـــ ئەلۋەتتە بولىدۇ .

ـــ چېقىلغان قۇلۇپنى كۆرۈپ باقسام بوپتىكەن .

ـــ مانا ھازىرلا ... ئەدھەم ئەنەپدىم ئورنىدىن دەس قوپۇپ ، يېشىل دېرىزە پەردىسىنىڭ ئىچىگە قول ئۇزىتىپلا ، دېرىزە تەكچىسىدىن چوڭ سېرىق تۇچ قۇلۇپنى ئېلىپ ، ئاچقۇچى بىلەن زەينۇللانىڭ ئالدىغا قويۇپ نېرىقى ئۆيگە چېقىپ كەتتى . زەينۇللا قۇلۇپقا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى : قۇلۇپ راستتىن چېقىلغان بولۇپ ، ئالدى ئۈستۈنكى قىرغاق سەل يىمىرىلگەن ئىدى . ئىلغۇچ ئوق ، ئىچكى ئىلىنغۇچ ئوق غىجىلانغاندەك قىلاتتى . زەينۇللا ئورنىدىن قوپۇپ تاشقىرىغا چىقتى ـ دە ، ئىشكىنىڭ زەنجىر ۋە قاغا تۇمشۇقلىرىغا كۆز يۈگۈرتتى . شۇنچە مۇستەھكەم قاغا تۇمشۇق سەل بوشاپ لىكىلداپ قالغان ئىدى . شۇ ئەسنادا ئاپتاپئاي ئاتىسى بىلەن باغ تەرەپتىن چىقتى . ئۇلار ئۆيگە قايتا كىرمەيلا پېشايۋان ئاستىدا ـــ دەھلىز ئۆينىڭ قوش قاناتلىق باغداتچە ئىشكى ئالدىدا ئولتۇرۇپ سۆزلەشتى . قىزنىڭ چىرايىدا بىرەر ئەندىشىدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى . تېخى كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك بىپەرۋالىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى . زەينۇللا سۆھبەتداشلىرىغا

چاندۇرماستىن ئەتراپقا نەزەر تاشلايتتى.

ـــ بۇ ئىشتا ئاپتاپئاينىڭ بىرەر گۇمانى بولسا ئاڭلاپ باقساق، ـــ دېدى زەينۇللا قىزغا بۇرۇلۇپ.

ـــ مەندە پاكىت ياكى گۇمانمۇ يوق. بىراق، ئوغرى قۇلۇپ چاقىقان ئامبۇرنى چۈشۈرۈپ قويغان ئىكەن، ئەتىگەن دادام تېپىۋاپتۇ، ـــ قىز مۇشۇ گەپنى قىلىۋاتقاندا چىرايى لاپپىدە ئۆڭۈپ، ئاۋازى تىترەپ كەتتى. ئۇ گېپىنىڭ قۇيرۇقىنى يۇتۇۋۈتۈپ، چۈراپ ئورنىدىن قوپتى. ئۇنىڭ قىزىل رېزىنكە ساپلىق ئامبۇرنى ئېلىپ چىقىپ زەينۇللاغا ئۇزاتقان نازۇك بارماقلىرى بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەپ كەتتى. بۇ ھالغا چاندۇرماي دىققەت قىلىۋاتقان زەينۇللا ئامبۇرنىڭ تۈمشۇق قىرىنى بۇزۇلغان قۇلۇپنىڭ زىدىلەنگەن يېرىگە تەڭگۈزۈپ بېقىپ:

ـــ ئوغرىنىڭ مۇشۇ ئامبۇرنى ئىشلەتكەنلىكى ئېنىق، ـــ دېدى ئۇ قولىدا ئېڭىكىنى يۆلەپ پەرۋاسىز ئولتۇرغان قىزغا قاراپ.

ـــ مەنمۇ شۇنداق گۇمان قىلىمەن، ـــ دېدى قىز خوش ياقمىغان قىياپەتتە زەينۇللانىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ.

قىزنىڭ چىرايى ۋە روھىي ھالىتىدىكى تاسادىپىي ئۆزگىرىشلەردىن نېمىنىدۇر سېزىپ ئۇلگۈرگەن زەينۇللا قىسقىغىنە خىيال سۈرۈۋالغاندىن كېيىن، قىزدىن يوقالغان نەرسىلەرنىڭ ئىسمى، سانى، قىممىتىنى تەپسىلىي يېزىپ چىقىشنى تەلەپ قىلدى. قىز ھېچبىر ئىككىلەنمەستىلا ماقۇل بولۇپ، ئېچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئەدھەم ئەپەندىم بىلەن زەينۇللا سۆھبىتىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ ئاپتاپئاينى كۆيەسىدىن ئىبرالاشتۇرۇۋېتىشكە سەۋەب

بولغان ئىشلارنى بىلىپ بېقىشقا بولامدۇ ؟ ــ سورىدى زەينۇللا .

ــ كۆيئوغۇل بىلەن ئارىمىزغا سوغۇقچىلىق چۈشكەن .

ــ ئىككى بالا ياخشىمىدى ؟

ــ ئۇلارغۇ ياخشى ئىدى ، ــ دەپ ئۇھ تارتتى ئەدھەم ئەپەندىم ، ــ بىر يىلدىن بۇيان كۆيئوغلۇم : « يېنىشۇالساق ، مەن قېيىن ئاتامغا چاي قۇيۇپ ئالدىغا چۈشسەم » دەپ ئاۋارە .

ــ ئۇ گەپ ھازىرمۇ بارمۇ ؟

ــ ئىككى ئاي بۇرۇن قاتتىق ئاغرىتىپ گەپ ئېيتىپ بەرگەن ئىدىم ، شۇنىڭدىن كېيىن سەل جىمىققان .

ــ ئۇ يىگىتنىڭ ئىسمى نېمە ئىدى ؟

ــ ئەكرەمجان . پولات زاۋۇتىدا ئىشلەيدۇ ...

ئىككىيلەن قىزغىن مۇڭدىشىپ ئولتۇرغاندا ، ئايتاپئاي چىرايلىق ، رەتلىك يېزىلغان تىزىملىكنى كۆتۈرۈپ ئۇلارنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى . زەينۇللا تىزىملىكنى ئەستايىدىل كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن :

ــ مەن قايناي ، زۆرۈر تېپىلسا يەنە كېلىمەن ، ــ دەپ ئورنىدىن قوپتى تىزىملىك بىلەن ھېلىقى ئامبۇرنى سومكىغا سالغاچ . ئۇ ھويلىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ ، دەرۋازىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى تامنىڭ لاي سۈۋىقىدا يېڭىلا جىجىلغان ئىز قالغانلىقىنى كۆرۈۋالدى .

3

زەينۇللا زاۋۇت دەرۋازىسىدىن ئالدىراش كىرىپ كەلدى ـ ده ، تۇنجى بولۇپ ئۇچراشقان 35 ياشلاردىكى ئاق سېرىق بىر

يىگىتتىن سوريدى :

ـــ سىلەرنىڭ بۇ زاۋۇتتىكى ئەكرەمجان دېگەن مانتيور يىگىت بىلەن كۆرۈشەي دەپتىم ...

ـــ ئەكرەمجان ؟ بىزدە ئەكرەمجان دەپ مانتيور يوق . ئىنژېنېر ئەكرەمجاننى ئىزدەيدىغان ئوخشمامسز ؟

ـــ شۇنداقمۇ ؟ مەن خاتا ئاڭلىۋالغان بولسام كېرەك ، بەلكى شۇمكىن ...

ـــ سز ئەكرەمجاننى تونۇمسز ؟

ـــ ياق ، ئۇ ... ئۇنىڭ بىلەن ...

ـــ مۇنداق دەڭ .

ـــ ئۇ ھازىر پىلان يىغىندا ، ئىشتىن چۈشۈش ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى ، ـــ دېدى يىگىت زەينۇللانىڭ باش ـ ئايىغىغا قاراپ پەرۋاسىزلىق بىلەن ، ـــ ئۇ چوقۇم ئىشخانىسىغا بىر دوقۇرۇۋېتىپ ئاندىن ئۆيىگە قايتىدۇ . يۈرۈڭ ، ئۇنىڭ ئىشخانىسىنىلا كۆرسىتىپ قويماي ، ئاشۇ يەردە ساقلاپ تۇرارسز .

ئۇلار ئەمدىلا بىر دوقمۇشتىن قايرىلىشىغا ، ئىشخانىدىن ئەمدىلا چىققان 30 ياشلار چامىسىدىكى قامەتلىك بىر يىگىت بىلەن دوقۇرۇشتى .

ـــ ماۋۇ مېھمان سېنى ئىزدەپ چىققان ئىكەن ، باشلاپ كېلىشىم ، ـــ دېدى زەينۇللانىڭ ھەمراھسى ، ياخشى ئۆيگە كېتىپ قالماپتىكەنسەن ...

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ـــ دەپ قول ئۇزاتتى زەينۇللا .

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، ـــ يىگىت ئۇنىڭ قولىنى قىستى .

ـــ ئەكرەمجان ئىنژېنېر سز بولامسز ؟

ـــ ھەئە ، سزنى تونۇيالمىدىمغۇ ؟

— مەن ...

— سىلەر تونۇشۇۋېلىڭلار ، — دەپ ھىجايدى بۇ يەردە ئۆزىنى ئارتۇقچە ھېس قىلغان ئاق سېرىق يىگىت ، — مەن سېخقا كىرەي .

يىگىت شۇنداق دەپلا ئۇلاردىن يىراقلاشتى . زەينۇللا ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ ، كېلىشتىكى مەقسىتىنى ئېيتتى . ئەكرەمجان ئىشخانىسىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ زەينۇللانى كرېسلوغا باشلىدى .

— بۇ ئىشتىن خەۋىرىڭىز بارمىكىن ؟ — دېدى زەينۇللا ئەدھەم ئەپەندىمنىڭ ئەرز خېتىنى ئەكرەمجانغا سۇنۇپ .

— بۇ ئىش ... ؟ — دەپ دۇدۇقلىدى ئەكرەمجان ھەيرانلىق ئىچىدە بىر ئاز جىددىيلىشىپ .

— نېمانچە جىددىيلىشىسىز ؟ سىز ئاڭلىق ئادەم ... مەنمۇ ھېچقانداق ئاساسسىزلا سىزنى ئىزدەپ كەلمىدىم . ئەگەر گېپىمگە ئىشەنگۈڭىز كەلمىسە ، مانا بۇلارنى كۆرۈپ بېقىڭ . زەينۇللا سومكىسىدىن ئامبۇر بىلەن ئاپتاپئاينىڭ خېتىنى چىقىرىپ ، ئەكرەمجانغا ئۇزاتتى . ئەكرەمجان خەتنى قولىغا ئالغاندا چىرايى سەل ئۆڭۈپ ، ئورنىدىن بىلىنەر - بىلىنمەس قىمىرلاپ قويدى . خەتنى يانداۋرۇپ - يانداۋرۇپ ئوقۇپ ، « پۇششىدە » تىندى - دە ، يەرگە قاراپ جىم بولدى .

— بۇ سايمانىنى ئالغاچ كەلگىنىم ئوبدان بولغاندۇ ؟ — زەينۇللا ئامبۇرنى ئۇزاتقان ئىدى ، ئۇ بىر يېرىگە يىگىنە سانجىغاندەك ئەندىكىپ ، چەكچەيگەن كۆزلىرىنى زەينۇللاغا سوئال نەزىرىدە تىكتى - دە ، ئۆزىگە يات چىرقىراق ئاۋازدا :

— يولداش سىز ... سىز مېنى ئوغرىلىقتا ئەيىبلىمەكچىمۇ ؟ — دەپ ھۆرپەيدى .

ـــ ياق ، ـــ دېدى زەينۇللا كىنايە تەلەپپۇزىدا ، ـــ سىزنى مەن ئەمەس ، پاكىت ئەيىبلەۋاتىدۇ ...

ـــ پاكىت ؟ قانداق پاكىت ؟

ـــ مانا مۇشۇ ئامبۇر بىلەن ئەدھەم ئەپەندىمنىڭ ھويلا ۋە ئىشىك ـ دېرىزىلىرىگە چۈشكەن بارماق ، ئاياغ ئىزلىرى ...

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ـ ھا ! ... ـــ ئەكىرەمجانىڭ چىرايىدىكى جىددىيلىك نەلەرگىدۇ غايىب بولۇپ ، غالىبلارچە قاقاقلاپ كۈلدى ، ـــ قىزىق گەپ بولدىغۇ بۇ ... باشقا بىرسىنىڭ پۇت ، بارماق ئىزلىرىنى مېنىڭكى بىلەن ئالماشتۇرۇپ قويمىغان بولسىڭىز ، ھازىرلا قولۇمنى باغلاپ ئېلىپ مېڭىڭ ! بولمىسا ...

ـــ ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ! ـــ دەپ گەپنى بۆلدى زەينۇللا ئەكىرەمجانىڭ « ئىشخانامدىن چىقىڭ ! » دېمەكچى بولغانلىقىنى سېزىپ ، ـــ بۇنداق يەڭگىللىك قىلسىڭىز سۆھبىتىمىزنى داۋاملاشتۇرۇش تەس بولىدۇ . ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن سىزنى « ئوغرى » دەپ جاكارلىمىدىم ...

ـــ نېمە ... بايا تىن نېمىدېدىڭىز ؟

ـــ كەچۈرۈڭ ، دىققەتسىزلىكىمدىن ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ ... سىز مېنىڭ بۇ ئامبۇر ئېگىسىنى تېپىشىمغا يار دەملەشسىڭىزلا بولدى . قائىدە بويىچە ، زاۋۇتنىڭلارنىڭ قوغداش بۆلۈمى بىلەن ئالاقىلىشىشىم كېرەك ئىدى . بىراق ، بەزى ئەھۋاللار مېنى ئاۋۋال سىز بىلەن ئۇچرىشىشقا مەجبۇر قىلدى . ئەگەر خاتالاشمىسام سىز ئامبۇرنىڭ ئېگىسىنى چوقۇم بىلىسىز .

ـــ نېمىگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دەيسىز ؟ ـــ ئەكرەمجان « لەسسىدە » بوشاشتى ـ يۇ ، ئالدىراپ تەن بەرگۈسى كەلمىدى . زەينۇللا كېسىپلا ئېيتتى :

ـــ نېمىگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دەيتتىم : مۇشۇ ئامبۇرنى كۆرسىلا رەپقىگىزنىك پۈت ـ قولىدا جان قالمايدۇ . كۆزلىرىدىن مۇشۇ ئامبۇرنىك ئىگىسىگە قانچىلىك ھېسداشلىق قىلىدىغانلىقى « مانا مەن » دەپلا ئاشكارىلىنىپ تۇرىدۇ ...

ـــ بولدى ،ـــ ئەكرەمجان زەينۇللانىك سۆزىنى بۆلدى ، ـــ ئەيىب مەندە ، ئامبۇرنى چۈشۈرۈپ قويمىغان بولسام ...

ـــ بۇ ...

ـــ ئەمدى قايىل بولغانسىز ؟ ۋاقتىنى ئىسراپ قىلماي ، بۇ « ئوغرى » لىقنىك تەپسىلىي جەريانىنى سۆزلەپ بېرىك .

ئەكرەمجان يەرگە خېلى ئۇزاق قاراپ جىمجت ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن قاتتىق بىر ئۇلۇغ كېچىك تىنىۋېلىپ ، پەس ئاۋازدا گەپ باشلىدى :

ـــ مەن مۇشۇ شەھەردە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان ، 1966 ـ يىلى شىئەن سانائەت قاتناش ئىنستىتوتىنى پۈتتۈرۈپ مۇشۇ زاۋۇتقا تەقسىم قىلىنغان . دادام تىجارەتچى . ئەسلىدە ئۇ ، قېيىن ئاتام مۇدىرلىق قىلىدىغان ھۆكۈمەت ، بىلەن خۇسۇسلار شېرىكچىلىكىدىكى ماگىزىندا پىرىكازچىك ئىدى . « مەدەنىيەت ئىنقىلابى » دا ، ئەدھەم ئەپەندىم « كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار » دەپ تارتىپ چىقىرىلىپ ، ئۇنىك ئورنىغا دادام مۇدىر بولدى . دادام پۇل ، ھوقۇقتىن باشقىغا قىزىقمايدىغان ئادەم بولغاچ ، « بىر گە زەربە بېرىپ ، ئۇچكە قارشى تۇرۇش » ھەرىكىتىدە ئەدھەم ئەپەندىمگە سىياسىي بۆھتاندىن بىرنى چاپلاپ ، ئۇنى باش كۆتۈرەلمەس قىلىپ قويدى . مەن ئۇ چاغدا ئاتالمىش « سېپىق » لار قاتارىدا ئۇچۇقدالغان ئىدىم . تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ يېزىغا

« چېنىقىش » قا چۈشۈپ كەتكەن ئاپتاپئايمۇ دادىسىنىڭ كاساپىتىدىن يا شەھەرگە قايتىپ كىرەلمىدى ، يا ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارالمىدى . ئىككىمىز كىچىكىمىزدىن بىر - بىرىمىزگە ئامراق ئىدۇق . تۇي قىلالماي خېلى يىللار ئۆتۈپ كەتتى . كېيىن ۋەزىيەت سەل ياخشىلىنىپ ، ئاپتاپئايمۇ شەھەرگە قايتىپ ئىشقا ئورۇنلاشتى . تۇي قىلىش توغرىلىق ئەلچى قويغان ئىدىم ، ئەدھەم ئەپەندىم ئۆتكەن ئىشلارنى سالىۋاتقا چىقىرىۋېتىپ ، ئاپتاپئاي بىلەن ئىككىمىزنى جۈپلەپ قويدى . ئەر - خوتۇن ئىككىمىز ناھايىتى ئىناق ئىدۇق . قۇدىلارمۇ ئوبدان ئۆتتى . ئەپسۇسكى ، ئەدھەم ئەپەندىمنىڭ نامىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدىغان چاغدا ، دادام ئەينى ۋاقىتتا چاپلىغان بۆھتاندا يەنىلا چىڭ تۇرۇۋالدى . ئىككى يىل قايتا - قايتا تەكشۈرۈش ، ئېنىقلاش ئارقىلىق شۇ نەرسە مەلۇم بولدىكى ، 60 - يىللاردا ئەدھەم ئەپەندىم بىر ئىقتىسادىي مەسىلىدە دادامنىڭ ئەيىبىنى ئېچىپ ، زىيانىنى تۆلىتىپ ئالغان ئىكەن . ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي ، دادام پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئەدھەم ئەپەندىمگە قارا چاپلاپ ئىنتىقام ئالغان ئىكەن . ئىش بۇ يەرگە يەتكەندە ، ئەدھەم ئەپەندىم ئاپتاپئايغا كايىپ : « ئۇنىڭ ئوغلى ئىنۇرېبىر تۇغۇل ئالىم بولسىمۇ كەچتىم ! سەن مېنىڭ پۇشتۇم بولىدىكەنسەن ئۇنىڭ ئۆيىدە كىبلىن بولمايسەن . گېپىمگە كىرمەسەڭ ، سەندەك قىزىم يوق ! ... » دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى . ئالتە ئاي جان ئاغداپ باقتۇق . نۇرغۇن ئادەم ئارىغا چۈشكەن ، سوت مەھكىمىسى قايتا - قايتا خىزمەت ئىشلىگەن بولسىمۇ قېيىن ئاتام گەپ يېمەي ، ئەر - خوتۇن ئىككىمىز ئۆمۈر بويى باشقىلار بىلەن ئىكاھلانماسلىققا ۋەدىلىشىپ ، ئارمان بىلەن ئاجرىشىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇق . يېقىندا ...

ـــ رەپىقىڭىز قېشىڭىزغا يېتىپ كېلىۋالماقچى بوپتۇ ـ دە ، ـــ زەينۇللا گەپ ئارىلىدى . ئەكرەمجان :

ـــ ياق ، ئۇنداق ئەمەس ، ـــ دېدى كېسىپلا .

ـــ ئەمىسە ... ؟

ـــ ئۇنداق قىلساق قېيىن ئاتامنىڭ جېنىغا زامىن بولىمىز . ئۇنىڭ ئۇستىگە نىكاھسىز بىر ئۆيدە تۇرۇش ـــ ئۆرپ ـ ئادىتىمىزگە يات ، قانۇنغىمۇ خىلاپ . مەن شۇنچە چوڭ زاۋۇتنىڭ تېخنىكا يېتەكچىلىكىنى قىلىۋاتقان ئادەم تۇرۇپ قانۇن بىلەن ئويناشسام بولامدۇ ! ؟

ـــ ئۇنداقتا ، بۇ قېتىمقى ئوغرىلىق ئىشنى قانداق چۈشەندۈرىسىز ؟ ـــ سورىدى زەينۇللا ئۇلاپلا .

ـــ بۇنداق قىلىش ئاپتاپئاينىڭ تەلىپى ئىدى ، ـــ دەپ ھەسرەتلىك تىندى ئەكرەمجان ، ـــ مۇندىن بىر ئاي بۇرۇن زاۋۇتىمىزدىكى رەھبەرلەر ئەدھەم ئەپەندىمنىڭ ئۆيىگە ئۆچىنچى قېتىم ئەلچىلىككە بارغان بولسىمۇ قۇرۇق قايتتى . ئارىدىن بەش كۈن ئۆتكەن بىر كۈنى ئەدھەم ئەپەندىم تاسادىپىي ئۆيگە كىرىپ ، ئاپتاپئاينىڭ بىزنىڭ ئۆيدىن كىيىپ كەتكەن كىيىملەرنى ئالدىغا يېيىپ قويۇپ يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپلىنىپ ئاپتاپئاينى بىر مۇنچە تىللاپتۇ . ئاندىن ، ئاپتاپئاينىڭ بىزنىڭ ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىغان ھەممە نەرسىنى ھويلىغا ئەچىقىپ ئوت قويۇۋېتىشكە تەييارلىنىپتۇ . ئاپتاپئاي ئۇنىڭ پۇتىغا ئېسىلىپ قاتتىق يىغا ـ زارە قىلغان ئىكەن ، قولۇم ـ قوشنىلار كىرىپ قېلىپ ئۇنى بۇ ئىشتىن توسۇپ قاپتۇ . ئەمما ، ئەدھەم ئەپەندىم ئۇ نەرسىلەرنى چامادانغا قاچىلاپ مېھمانخانىغا ئەكىرىپ قۇلۇپ سېلىۋاپتۇ . دادىسىنىڭ قىلمەن دېگەن ئىشنى قىلماي

قويمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدىغان ئاپتاپئاي ئۇزاق يىللىق مۇھەببىتىمىزنىڭ يادنامىسى بولغان ئۇ نەرسىلەرنىڭ كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىشىگە چىدىمايى يالغاندىن كېسەل بولۇۋېلىپ ئىشقىمۇ بارماپتۇ ، ئۆيىدىن تالاغمۇ چىقماپتۇ . كېچە - كۈندۈز ئاشۇ چامادانغا پايلاقچىلىق قىپتۇ . ئاخىر ماڭا خەت يېزىپ ، بىر ئامال قىلىپ ئاشۇ چامادانىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشىمنى تەلەپ قىلدى . مەن ...

ـــ يەنە يالغان گەپ قىلغىلى تۇردىڭىزغۇ ! ـــ دېدى زەينۇللا ئەكرەمجانىڭ كۆزلىرىنىڭ ئىچىگە قادىلىپ ، ـــ نەق ئۇچى يوق تۇرسا ...

ـــ توغرا ئېيتتىڭىز . مەن ئۇ يەرگە بارمىغان .

ـــ ئەمسە « ئوغرى » كىم ؟

ـــ بايىاتىن سىزنى باشلاپ كەلگەن يىگىت شۇ ، ئىسمى ئېلى ، پولات پروكاتلاش سېخىنىڭ مۇدىرى ، ـــ ئەكرەمجان گېپىنى تۇگىتىپ ، سوزۇپ بىر ئۇھ تارتتى . ئۇ ، تۇرقىدىن ئون ياش قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى . ئۇ بىر دەم خىيال سۈرۈۋالغاندىن كېيىن ، ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلىۋاتقاندەك ئاستا پىچىرلىدى ، ـــ مەنغۇ مەيلى ، بىچارە دوستۇم ئېلىنىڭ يۈزى تۆكۈلىدىغان بولدى - دە ... خەير ...

ـــ نېمىشقا مۇنداق دەيسىز ؟

ـــ پۈتۈن بىر سېخنى چۆرۈۋاتقان ئادەم « ئوغرى » دېگەن نامنى ئالسا ...

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ . ئۇنى « ئوغرى » قىلماسلىققا تىرىشىمەن .

ـــ ھە ! ... ـــ ئەكرەمجانىڭ كۆزلىرىدە ئوت چاقناپ ،

چىرايى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتتى ، ــ بۇ گېپىڭىزدىن قارىغاندا ...
ــ مەخپىيەتلىكىنى قەتئىي ساقلاپ ، سىلەرنىڭ ئائىلەڭلەرنى قايتا قۇرۇشقا ياردەم قىلمەن . ئەمما ، شۇنى ئەسكەرتەي : بۇ ئىشلاردىن باشلىقىم چوقۇم خەۋەر تاپىدۇ ، ــ دېدى زەينۇللا جاراڭلىق ئاۋازدا ، ــ ئاخىرقى يەكۈنىمۇ شۇ چىقىرىدۇ ...

1986 ـ يىل ، ئۈچتۇرپان

تالاق

مۇسۇلمانلار ئۇچۇن تولىمۇ خورلۇق ھېسابلىنىدىغان « تالاق » قىلىش ، بەش بالىغا ئانا بولغان شەرىپەمنى ئاساندىن يەرگە تاشلىدى . سەپەرجانمۇ پىتنىك ئاچچىقىدا چاپانىنى ئوتقا تاشلىغان سەۋەنلىكى ئۇچۇن ، خۇددى چۇڭ يېۋالغان ئادەمدەك كۆڭلى پەرىشان بولۇپ ، قولى ئىشقا بارمىدى . تۇۋا ، ئاشۇ « تالاق » نىڭ كارامىتى بىلەن شەرىپەم ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ، سەپەرجان بەش بالا بىلەن ئۆز ئۆيىدە سەرسان ئىدى . سەپەرجان ئىناق ئائىلىسىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولغان « تالاق » نىڭ قانداق قىلغاندا ئوڭشىلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ ، بىر تۇرۇپ سوت مەھكىمىسىگە ، بىر تۇرۇپ ئايالىلار بىرلەشمىسىگە بېرىشنى خىيال قىلسىمۇ ، « 〈 تالاق 〉 دېگەن بۇ سۆزنى قانۇن ئېتىراپ قىلماي قالسا ... » دېدى - دە ، شەرىئەتتىن يول ئىزدىمەكچى بولۇپ ، مەھەللىدىكى دۆڭ مازار مەسچىتىنىڭ 60 ياشلارغا كىرىپ قالغان ئىمامى موللا روزى قارىنىڭ ھۇزۇرىغا يول ئالدى .

موللا روزى قارى سەپەرجاننى ئوبدان بىلەتتى . سەپەرجاننىڭ قۇرئاندىن خىلىلا خەۋىرى بولغاچقا موللا روزى قارى بىلەن نۇرغۇن سورۇنلاردا بىللە ، كۆپ قېتىم ھەمسۆھبەت بولغان ئىدى . شۇڭا موللا روزى قارى شۇنچە كېچىدە كەلگەن سەپەرجاننى قىزغىن قارشى ئېلىپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا چاي - مەزە

كەلتۇردى .

ـــ خوتۇن خەقنىڭ « چېچى ئۇزۇن ، ئەقلى قىسقا » دېسە نېمىدەيدىكىن دەپتىمەن تەقسىر ، ـــ دەپ كېلىش مەقسىتىدىن گەپ ئاچتى سەيپەرجان .

ـــ خوش ، ئەلۋەتتە شۇنداق بولمامدىغان سەيپەرجان ، بۇ مۇناقىلا بىر گەپ ئەمەس ، شەرىئەت ھۆكمىدۇر . خوش ، بۇ گەپنى چىقىرىشتا مەقسەتلىرى ... ـــ موللا روزى قارىم چاي قۇيۇۋېتىپ سەيپەرجانغا يەر تېگىدىن قارىدى .

ـــ ئۆتكەن ھەپتىدە ئائىلىمىزدە بىر كېلىشمەسلىك بولدى قارىم ، باللارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ باللارنىڭ ئانىسى بىلەن گەپ تەگىشىپ قالدۇق ، ئانىسى مەندىن يانمىدى ، مەنمۇ ئۆزۈمنى كۆرسىتىپ ، تازا تېگىپتىمەن . ئاخىرىدا ... ـــ گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى سەيپەرجان .

ـــ خوش ، خوش ، جاۋىلداق خوتۇندىن خۇدا ساقلىغاي ، ئاخىر نېمە بولدى ئۆزى .

ـــ شۇنداق قىلىپ ، جۇدۇنۇم تۇتۇپ ، « تالاق » دەپ تاشلاپتىمەن ، تەقسىر .

ـــ ھەي ... ي ، مۇنداق گەپ دېسىلە . ھە ، قېنى خوش ، قۇلىقىم سىلىدە .

ـــ شۇنىڭ بىلەن خوتۇنۇم ئۆيدىن كەتتى ، مەنمۇ نەچچە كۈندىن بېرى ئۆز گۆشۈمنى ئۆزۈم يېگۈدەك بولۇپ كۆزۈمگە ئۇيقۇ كىرمىدى . ئۆزلىرىنى يول كۆرسىتەرمىكىن دەپ ئىزدەپ كېلىشىم .

موللا روزى قارىم سەيپەرجانىڭ گېپىنىڭ ئايىغى چۈشمەيلا ، « ھە ، چۈشەندىم » دېگىنىچە ئالدىغا سىلجىدى ـ دە ، كايىپ كەتتى :

ـــ قانداق گەپ بۇ ، سەپەرجان ؟ « ھەممە ئىشنى موللا بىلەر ، موللا بىرىپ كۆلگە سىيەر » دېگەندەك ئىش قىلىپ قويۇپلا ! بەرھەق ، شەرئىي ئىسلام يوسۇنىغا مۇخالىپ ئىش بوپتۇ . .. « ئۇچ تالاق » دېگەنمۇ يا ... ؟

ـــ مەنىغۇ « تالاق » دېگەندەك قىلغان . خوتۇنۇم دېگەن غەرەز ئۇقمايدىغان تەرسا ...

ـــ « ‹ ئۇچ تالاق › دېدىڭ » دەپ تۇرۇۋۇبلىۋاتامدۇ ؟

ـــ شۇنداق تەقسىر .

ـــ مۇنداق دېسىلە ... ـــ موللا روزى قارىي ساقلىنى تۇتاملاپ ، كۆزلىرىنى قىيا يۇمۇپ ، بىر ھازا سۈكۈتتە ئولتۇرۇپ كەتتى . ئاخىر پەرىشان قىياپەتتە تىلغا كىردى ، ـــ گەپلىرىدىن قارىغاندا ، يا ئۆزلىرى ئاچچىقلىرىغا پايلىماي « ئۇچ تالاق » دەپ تاشلىغان ۋە ياكى رەپىقلىرى ئۆزلىرىگە تۆھمەت چاپلاپ نىكاھتىن ئاجراشماقچى بولغان ...

ـــ يوقسۇ ، تەقسىر ، ئىمانىم گۇۋاھكى ، باللارنىڭ ئانىسىدا ھەرگىز ئۇنداق نىيەت يوق ، ـــ دەپ تولغىنىپ كەتتى سەپەرجان .

ـــ ئەمىسە ئەيىب ئۆزلىرىدە ئىكەن . قېنى ، دەپ باقسىلا : ئۇنىڭ بىلەن ئۆيى تۇتاملا ياكى ...

ـــ ئۆيى تۇتىمەن ، تەقسىر ! ... نىكاھتىن ئاجراشسام ، بەش بالا تىرىك يېتىم بولمامدۇ ؟

ـــ شۇنداق ، رەپىقلىرىنىڭ زايى قانداقكىن ؟

ـــ ئۇمۇ « ئۆيى تۇتساق » دەيدۇ .

ـــ كۆرسىلە ... ئۆزلىرىغۇ قارىي - « قۇرئان » ئادەم . شەرئىي ئىسلامغا مۇخالىپ يولغا ھەرگىز ماڭمايلا . رەپىقلىرى « ئۇچ تالاق ، دېدىڭ » دېگەن بولسا ئۇنىڭ دېگىنى ھېساب

بولسۇن ، شەرئەت يولى بويىچە « ئۈچ تالاق » نىكاھ يەكگۈشلەشتۇر . مۇبادا ، لەۋزىمنى ئىلىك ئالمىسلا ، پېقىرمۇ گۇناھقا شېرىك بولۇشنى خالىمايمەن ...

سەپەرجانىنىڭ بېشى ساڭگىلىدى . موللا روزى قارىي ، بۇ ئايالنى قانداقلا بولمىسۇن سۈرىتى ئەر دېگەنلا بىرسىگە نىكاھلاپ ، ئاندىن نىكاھتىن ئاجرىتىۋېلىپ سەپەرجانغا قايتا نىكاھلىسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى . سەپەرجان روھى چۈشكەن ، سالپايغان ھالدا ئۆيىگە قايتتى . بەش نارىسىدە بالا ئۆينىڭ تۆت بۇلۇڭىدا جۇددى پىلىكى قۇرۇغان سويمىدەك ئوڭغۇل - دوڭغۇل ئۈيقۇغا كېتىشكەن ئىدى ...

موللا روزى قارىي سەپەرجانىنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ، ھۇجرىسىنى بىر قانچە قېتىم ئايلىنىپ چىقتى - دە ، ئۆز پەتىۋاسىدىن مەمنۇن بولغىنىچە ياستۇققا باش قويۇپ ، كۆزىنى يۇمۇپ پىچىرلاپ دۇرت ئوقۇشقا باشلىدى . ئەتىسى نامىزىنى تۈگىتىپ كىرىپ داستىخاندا ناشتا قىلغاچ ئولتۇرۇپ ، قۇشناچمغا چۈش ئۆرۈشكە باشلىدى . موللا روزى قارىينىڭ سىزىقىدىن چىقماي ئۆمرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ياشاپ بولغان قۇشناچم ئېرىنىڭ چۈشىنى ئاڭلاپلا يېزىدىكى قىزىدىن ئەنسىرەپ قالدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، قىزىنى كۆرمىگىنىگە ئىككى ئاي بولغان ئىدى . ئۇ مىشىلداپ يىغلاپ ، بۇگۈنلا قىزىنى يوقلاپ كىرمىسە كۆڭلى ئەمىن تاپمايدىغانلىقىنى ئېيتتى . ئېرى گەرچە ئىككى گەپنىڭ بىرىدە : « خۇدا ئۆزى ساقلايدۇ » دېسىمۇ ، ھايال ئۆتمەيلا « ئۈچ كۈنگىچە تۇرۇپ كېلەرسەن » دەپ يولغا سالدى ! - دە ، ھېلى ئۆيگە كىرىپ ، ھېلى ھويلىغا چىقىپ ، پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تىپىرلاشقا باشلىدى . كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى بىر خۇدا ، بىر

ئۆزىدىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيتتى. چۈشكە يېقىن، ئۇنى ئىزدەپ بىر ئايال، بىر ئەر كىرىپ كەلدى. ئەر «بەرسەك يەيمەن، ئۇرساك ئۆلىمەن» دەپ يۇرىدىغان، قۇلىقى گاس، تىلى ئىلمەك «توختى دەلدۇش» دېگەن ھەممىگە تونۇش كىشى؛ ئايال زىلۋا بوي، شەھلا كۆز، قارىقاش، ئىلىپتەك قاڭشارلىق، 40 ياشلار چامىسىدىكى ئاق پىشاق جۇۋان بولۇپ، سەپەرجاننىڭ خوتۇنى شەرىپەم ئىدى. موللا روزى قارىي ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. مېھمانلار تۆرگە چىقىپ ئورۇن ئىلىشقاندىن كېيىن، قارىي پەگاھدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ شەرىپەمگە يەر تېگىدىن بىر ھازا سىنچىلاپ قاراپ كەتتى. ئاندىن:

— بۇ ئادەم كىم بولىدۇ، خېنىم؟ — سورىدى قارىي شەرىپەمدىن ھېلىقى كىشىنى ئىما قىلىپ.

— سەپەرجان بىلەن مەسلىھەتلىشىپ مۇشۇ ئادەمگە نىكاھ ئوقۇتۇپ شەرتىنى ئادا قىلىساق دېگەنتۇق، — دېدى شەرىپەم شەلپەردەك قىزىرىپ.

— ياق خېنىم، بولمايدۇ، — دېدى قارىي قولىنى شىلتىپ، — كىتابۇل شەرئىدە: «يەتتە ئەزاسى بېجىرىم بولمىغان ئادەمگە نىكاھ ئوقۇش دۇرۇس ئەمەستۇر ...» دېيىلگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۆزلىرى پەردەك بىر چوكان تۇرۇپ، مۇشۇنداق ناباب ئادەمگە بەتلىرى قانداق كۆتۈرىدۇ؟

— سەپەرجان: «نىكاھدىن كېيىنلا ئاجرىشىپ كەتسەكلار بولىدۇ» دەپ تاپىلىغان، — دېدى شەرىپەم قارىيدىن كۆزىنى قاچۇرۇپ.

— مەن ئۆزلىرىگە بىر ياخشىلىق قىلايكى شەرىپخان، — دەپ شەرىپەمگە يېقىن سۈرۈلدى قارىي، — «قول سۇنسا يەڭ

ئىچىدە ، باش يېرىلسا تۇماق ئىچىدە » بولسۇن ، ساۋاب ئۆزلىرىگە ، گۇناھ ماڭا بولسىمۇ مەيلى ، مەندەك خۇداگۇي ئەھلى ئىلمى ئادەمگە نىكاھ چۈشسە ياخشى بولارمىكىن ؟

ـــ ئۇنداق قىلىشقا ئىجازەت ئالمىغانمەن .

ـــ كىمدىن ؟

ـــ باللىرىمنىڭ دادىسىدىن .

ـــ بەللى ـ بەللى ، ـــ دېدى قارىي كۆك ، چېقىر كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ، ـــ شەرئىتكە يەنە بىر مۇخالىپ گەپ بولدى ، ئاراڭلاردا نىكاھ بولمىغان ئەھۋالدا « دادىسى » دېگەنلىك يارىمايدۇ خېنىم . ئۆزلىرى پاك تۇرۇپ ، « دادىسى » دېگەن گەپنى قىلسىلا ئىككىنچى قېتىملىق نىكاھ قوشۇلغۇچە گۇناھ بولىدۇ ، ـــ مولا روزى قارىيىنىڭ تۇرلۇك ـ تۇمەن پەتۋالىرى ، شەرئىەت ئەھكاملىرىنى پەش قىلىپ قورقۇتۇشلىرى ئالدىدا قەلبى پاك شەرىپەم ئاجىز كەلدى ...

قارىي « توختى دەلدۇش » نى ھەيدىۋەتكەندىن كېيىن ، ئۆز تالىپلىرىدىن بىرىنىڭ نىكاھ ئوقۇپ قويۇشى بىلەن شەرىپەمنى ئەمرىگە ئالدى . ئۇ ھېلىقى تالىپنى ئۆزىتىپ قويۇپ ، ئىشكنى زەنجىرلاپ قايتىپ كىرگەندە ، ئۆزىنىڭ تۇزاققا چۈشكەنلىكىنى بىلمىگەن بۇ ئاق كۆڭۈل ئايال :

ـــ ئاخۇنۇم ، خېتىمنى بېرۋەتسىلە ، ـــ دېدى .

ـــ ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ... ھېچ بولمىغاندا ، بىر ئاخشام نىكاھ قوشۇلمىسا پەرھىز ئادا بولماس خېنىم ... شەرئىەتنى بەجا كەلتۈرمەسەك ، ئاللا ئالدىدا مەن گۇناھكار بولىمەن ، ـــ دېدى قارىي ئۆزىگە ياراشماس خۇلق بىلەن .

ـــ ئىمام ئاخۇنۇم ، ئىنساپ قىلسىلا ، مەن سەپەرجانغا

چۈشكەندىن بۇيان ، ئۆزۈمگە ئەركەك چۈننىمۇ قوندۇرمىغان ... ــ دېدى شەرىپەم يالۋۇرۇپ .

ــ ھە ، مۇنداق دېسىلە ، شەرىپگۈل ... ــ دەپ ھەجايدى موللا روزى قارىي ، ــ بۇ دېگەنلىرىمۇ توغرا ، راستتىنلا پاك مەزلۇم ئىكەنلا . بولمىسا ماڭا نىكاھلانمايلا سەپەرجان بىلەن بىللە ئۆتۈپ ، گۈناھ ئۈستىگە گۈناھقا پاتاتتىلە ... « ئۇچ تالاق » قىلىنغان مەزلۇم ئىككىنچى بىر ئەرگە نىكاھلىنىپ تېنى ئۇنىڭ تېنىگە قوشۇلماي تۇرۇپ نىكاھتىن ئاجراشسا ئاللانى ئالدىغان بولىدۇ . ھازىر ئىككىمىز نىكاھلىنىپ ئاللانىڭ ئالدىدا ھالال جۈپ بولدۇق . تېنىمىزنى شۇنداق جۈپلىۋېتىپلا « ئۇچ تالاق » دېسەملا نىكاھىمدىن چىقىلا . سىلىمۇ ، مەنمۇ ئاللانى ئالداشتەك گۈناھى كەبىردىن خالى بولىمىز . ئاندىن ، سەپەرجانغا نىكاھلاپ قويسام ...

ــ سەپەرجانغا ئۇنداق دېمەپتىكەنلىغۇ ئاخۇنۇم ، ــ دېدى شەرىپگۈل ئىسىنى يىغىپ .

ــ ئۇنداق دېگىنىم بىلەن ، مۇشۇنداق ئىش بولىدىغانلىقتىن بىشارەت بەرگەن . ئۇمۇ رازى بولغان ، ــ دەپ ھەجايدى موللا روزى قارىي ، ــ رازى بولمىسا ئۆزلىرىنى قېشىمغا ئەۋەتمەيتتى . سىلىمۇ ئۆز رازىلىقلىرى بىلەن ئەمرىمگە ئۆتتىلە . ئەمدى شۇنداقلا بىر قېتىم ...

قارىي پىچىرلاپ كۈلگىنىچە شەرىپگۈلگە ئاچ بۆرىدەك تاشلاندى . شەرىپگۈل « ۋايجان ! » دەپ چىرقىرىغىنىچە ئۆزىنى تاشقىرىغا ئاتتى . ھودۇقۇپ كەتكەن قارىي پەگاھىدىكى كالىچىغا پۈتلىشىپ يىقىلىپ ، تۇمشۇقى بوسۇغىغا تېگىپ قانغا بويالدى ... يېزىدىن كېلىپلا بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان قۇشناچىم قارىينىڭ بوينىدا ئىلەنگۈچ ئۇچۇپ « موللا » بولغىنىغا تويغۇزدى . بۇ

قىلمىشتىن خەۋەر تاپقان كاتتا ئۆلىما ئابدۇلمۇزەپپەر دۆڭ مازارغا كېلىپ ، ئەھلى جامائەت ئالدىدا غەزەپ بىلەن :

ــ دىنىي ئىسلامنىڭ كۆشەندىسى موللا روزىنىڭ قىلمىشى كامىل مۇسۇلمان ئەمەسلىكىنىڭ دەلىلىدۇر . نا ئىنساپ ئەھلى مۇناپىق ئىمامىلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاندى ، ــ دەپ جاكارلىدى .

بىراق ، سەپەرجان بىلەن شەرىپگۈل تېخىچە ئېنىق قارارغا كېلەلمەيۋاتاتتى ...

1987 ـ يىل 1 ـ ئاي ، ئۇچتۇرپان .

ئىنتىقام

يۇلغۇن تاياق

ــ ئۇ ئىشلار هازىرمۇ كۆز ئالدىمدا ئەبىەن تۇرىدۇ ، ــ دەپ باشلىدى پىشقەدەم جەڭچى سەرگۈزەشتىلىرىنىڭ مۇقەددىمىسىنى ، ــ تېخى گۆدەك چاغلىرىم ئىدى ، كۆپ بولغاندا 13 ياشقا كىرگەن بولسام كېرەك ، « ئاق ـ قارىنى تۇزۇك پەرق ئېتەلمەيتتىم » دېسەممۇ ئارتۇق كەتمەس . ئەنە شۇ كۈنلەردە بىلگۈدەك بولسام دادام موللا كىشى ئىكەن ، بىزنىڭ يېزىمىزنى « قىزىلتۇر » دەپ ئاتايدىكەن . قىزىلتۇر يېزىسىدا ئەپچىلگىنە بىر مەسچىت بولۇپ ، دادام شۇ مەسچىتنىڭ ئىمامەتچىلىكىنى قىلغاچقا كىشىلەر دادامنى « ئەيسا ئىمام » ــ دەپ ھۆرمەتلىشىدىكەن . دېمىسىمۇ دادام مەرىپەتپەرۋەر كىشى بولۇپ ، ئۆزىنىڭ سۆزلەپ بېرىشچە ئەينى ۋاقىتتا دادام يۇرتىمىزنىڭ پەخرى ، مەرىپەتپەرۋەر شائىر نىمشېھىد ئارمىيە ئېلى دامۇللام بىلەن قەشقەر خانلىق مەدرىسىتە بىرگە ئوقۇغان ئىكەن . نېمە ئۈچۈندۇر ، دادام ئويچان ، كەم سۆز ، ئاسانلىقچە كۆلۈپ باقمايدىغان . زامانداش ئىمام ، قازى ۋە مۇپتىلارغا زادىلا ئوخشاشمايدىغان ، مۇدھىش پەلەككە دەرغەزەپ بولۇپ ، زامانغا يات غەيرىي ئىدىيىدە ياشايدىغان ئادەم ئىدى ...

ــ قانداقچە ئوخشاشمايدۇ دەيلا ؟ بۇ گەپلىرىنى يەنە بىر دېسىلە ، ــ دېدىممەن ئۇنىڭ تېخى ئاخىرلاشمىغان گېپىگە قوشۇق

سېلىپ ، سوئال سورىغۇم كېلىپ .

ـــ قانداق دەيسىز ؟ ـــ سورىدى جەڭچى قىزىقسىنىپ .

ـــ ھېچقانداق ، بىلىشىمچە دىندارلىرىمىز ئىچىدىن چىققان ئىمام ، قازى ، مۇپتىلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ تەبىئىتى ئوخشاش بولۇپ ، ئۇلارغا كەڭ داستىخاندا بورداق قوينىنىڭ گۆشى ، لىغىرلاپ تۇرغان پوشكال ، ئىسقات ـ سالات ، ئوخشىغان قېزا بىلەن قىمىز ... بولسىلا باشقا ئىشلار بىلەن كارى بولمايتتى ـ يۇ ، دادىلىرىغا ھەيران بولۇۋاتقىنىمەن ، ـــ دېدىم كۆزىگە قاراپ پىسسىكىندە كۈلۈپ قويۇپ .

ـــ ھە ، ھە ، گەپ قىلىڭ ، ـــ دەپ كۈلۈپ كەتتى جەڭچى ، ـــ ئۇلار ئازادلىق ، دىيار ، خەلق ، ئىنقىلاب ، كۈرەش دېگەن گەپلەرنى خالىمايدۇ ياكى ئۇنداق ئىشلارغا تەتۇر قارايدۇ ، ئۇلاردا ۋىجدان يوق دېمەكچىمۇ ؟

ـــ شۇنداق

ـــ بۇ دېگەنلىرىڭىزمۇ راستتۇ ، ـــ دەپ يەنە سۆزگە كىرىشتى جەڭچى ، ـــ لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر تاياقتا ھەيدىگىلى بولمىسا كېرەك . بولدىلا ، ئۇ ئەرزىمەس ئىشلارغا ۋاقىت ئىسراپ قىلماي ، ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى ، دادام ئۇنداق پوشكالچى ، ھەسەتخور ، تەمەخور لالما ئىمامىلاردىن ئەمەس ، بەلكى كۆرەشچان ، ۋەتەنپەرۋەر شۇنداقلا زامان ۋە ۋەزىيەتكە ماس كېلىدىغان بىلەلەيدىغان چېچەن ئادەم ئىدى . ئېسىمدە قېلىشچە ، دادام جۇمە كۈنى قۇتبىغا چىققاندا ، دىنىي تەلىملەرگە قوشۇپ پاكىزلىككە ئەمەل قىلىش ، كەمبەغەللەرگە ياردەم بېرىش ... ھەققىدىمۇ سۆزلەيتتى ھەمدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئەلگە كەلتۈرۈۋاتقان مالامەتلىرىنى جامائەتنىڭ

سەمىگە سېلىپمۇ قويماتتى . ئەل ـ جامائەت گاھىدا ياخشى كۆڭلى بىلەن ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى ، « ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر » تېگىل بولدى دەپلا يېزىمىزدىكى يوقسۇللارغا كۆتۈرتۈپ قويغانلىرى ئېسىمدە . 1942 ـ يىلى بولسا كېرەك ، مەن ئۆيىمىزدىن تەخمىنەن بەش كىلومېتر يىراقلىقتىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 ـ سىنىپىدا ئوقۇيتتىم . ئەنە شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇشتۇمتوت ساقسىز بولۇپ قېلىپ مەكتەپكە ئىككى كۈن بارالماي 3 ـ كۈنى ئەتىگەندە باردىم . مەكتەپتە ئوقۇغۇچىلار تۈگۈل ئوقۇتقۇچىلارمۇ تۈزۈك كۆرۈنمەيتتى . لېكىن ، دەرس ئوقۇتقۇچىمىز مۇھەممەت ئىمىن مۇئەللىم مەكتەپ سەيناسىدا ئىككى قولىنى ئارقىسىغا قىلغىنىچە ئۈيىدىن ـ بۇيانغا مېڭىپ يۈرگەن ئىكەن . مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرىشىمگىلا ئۇ مېنى كۆرۈپ قالدى ـ دە :

ـــ ھەي يۇنۇسپۇرۇش ، بېرى كەل ، ـــ دەپ چاقىردى خۇددى ئۆزۈنچاق لازا يېۋالغان تازەك قاپاقلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ ، ـــ ئىككى كۈندىن بېرى نەگە يوقالدىڭ ، نېمە ئۆچۈن كەلمەيسەن ، ئاناڭنىڭ ئۈماچ قازىنىنى يالدىڭمۇ ياكى ئاشپۇزۇلدا يۇنۇسپۇرۇشلۇق قىلىپ ئوچۇقىغا ئوت قالدىڭمۇ ؟ دېگەنچىلا مەندىن جاۋابمۇ كۈتمەي مېنى دۈمبالاپ كەتتى . ئۇ بىر تەرەپتىن مېنى كاچاتلىسا ، يەنە بىر تەرەپتىن ، « ھۇ ئالانىيەت ئوغرىلارنىڭ پۇشتى » دېگەنگە ئوخشاش ھاقارەتلىك گەپلەر بىلەن تىل سالاتتى .

مەن زۇۋان سۈرەلمىدىم ، ئېغىز ـ بۇرنۇمدىن قان ئېقىۋاتقاچقا گەپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى . شۇ ئەسنادا مەكتەپكە بىر ـ بىرلەپ كېلىۋاتقان بالىلار ئەتراپىمغا ئولاشتى . مەمتىمىن ئەپەندى باشقا بالىلارنى ئەپسانە گەپلەر بىلەن تىللاپ

هەيدىۋەتكەندىن كېيىن ماڭا يەنە پەشۋا ئاتقىلى تۇردى . دەل شۇ مىنۇتتا مەن « خۇدا ، بىرەر مۇئەللىم كېلىپ ئاجرىتىپ ئالسىدى » دەپ تىلىگەن بولسامۇ ، ھېچبىر ئوقۇتقۇچىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى . سىنىپ مۇدىرىم كەپ قالسىمۇ كاشكى . بىراق باشقا بىرەر ئوقۇتقۇچى كېلىپ قالغىنى بىلەن مەمتىمىن مۇئەللىمگە جەنبە كېلەلمىشى ناتايىن ئىدى . باش - كۆزلىرىم كاچات ، گەجگە - بەللىرىم پەشۋا زەربىسىدىن ئاغرىماقتا ئىدى . مەمتىمىن زالىمنىڭ قول - پۇتى ئاغرىغان بولسا كېرەك ، ئاخىر ئۇ قوي قوتىنى ئۇستىدىكى چەللىدىن چوڭ ئادەمنىڭ باش بارمىقى تومۇقىدا بىر غۇلاچ كەلگۈدەك يۇلغۇن تايىقىدىن بىر تال سۇغۇرۇپ ئالدى - دە ساۋداپ كەتتى . مەن تولىمۇ ئازابلىق ئىگراپ يەر قاساشقا باشلىدىم . نېرىراقتا قاراپ تۇرغان باللارمۇ چىداپ تۇرالماي بارماقلىرىنى چىشلىشپ كېتىپ قېلىشتى . بۇ 5 - ئاينىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى بولغاچقا كۆڭلەكچان ئىدىم ، ئاق ماتا كۆڭلىكىم قىپقىزىل قانغا بويىلىپ، بەدىنىم تىتىلىپ كەتكەن ئىدى . يۇلغۇن تاياقمۇ پارە - پارە بولۇپ كەتتى ، زالىمنىڭ مادارىمۇ تۇگەپ ھالىدىن كەتكەندەك قىلاتتى . بىر ھازادىن كېيىن ھوشۇمنى يىغسام ، قوي قوتىنىدا يېتىپتىمەن . ۋاقىت كەچ پېشىمگە تەۋە بولغاندەك قىلاتتى . مىدىرلىغۇدەك ماجالىم يوق ئىدى . قۇلقىمغا ، « قېچىپ كەتمە جۇمۇ ؟ » دېگەن ۋەھشىي ئاۋاز زەئىپ ئاڭلىنىپ تۇراتتى . دەپتەر ، قېرىنداش ۋە چۇشلۇكۇمگە ئېلىپ كەلگەن نانلىرىمنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى . پۈتۈن بەدىنىم سىرقىراپ ئازابلىماقتا ئىدى . شۇ ئەسنادا قۇلقىمغا يىراقتىن كېلىۋاتقان مارش ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى .

بۇنىڭدىن مەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆيلىرىگە قايتىۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلدىم . مەن بىر كېچە ـ كۈندۈزنى ئەنە شۇ قوي قوتىنىدا ئۆتكۈزدۇم . باش توخۇ چىللىغاندا ئورنۇمدىن تۇرۇپ قوتاندىن چىققانچە ئۆمىلەپ دېگۈدەك يول يۈرۈپ ، تىزلىرىمنى يېغىر قىلىپ ئاش ۋاقتى بىلەن ئۆيگە ئارانلا يېتىپ كەلدىم ـ دە ، سۇپىغا ئۆزۈمنى تاشلىدىم . شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مەكتەپكە بارىدىغان يولۇمغا كۆك يانتاق ئوندى . « ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك » دېگەندەك ، مەن تېخى تاياقنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلالماي تۇرسام ، بايىقى قانخور مەمتىمىن دادامنى چاقىرتىپ بېرىپ سوراققا تارتىپ :

ـــ سەن بالاڭنى مەكتەپكە ئەۋەتمەي ئۆزۈڭگە ئوخشاش ھۆكۈمەتكە قارشى ئىسيانكار ، تۇزكور قىلماقچىمۇ ؟ ـــ دەپتۇ .

ـــ بىز ئۆزىمىزنىڭ تۇزنى يەۋاتىمىز ئەپەندىم . ھېچ كىشى بىزگە تۇز توشۇپ بەرگىنى يوقتۇ ، بۇ زادى قانداق گەپ ؟ ـــ دەپتۇ دادام زەردە بىلەن .

ـــ ھۆكۈمەت ئاتىمزغا ، جاڭ ۋېيۇەنجاڭ جانابلىرىنىڭ سىياستىگە مۇخالىپ گەپ قىلدىڭ .

ـــ گەپ ئۇ يەرگە يەتمىدىغۇ ؟

ـــ ھوشۇڭنى تاپ ، مەن ئېيتايكى : كىيگەن كىيىم ، يېگەن ئاش ـ نانىڭ ھەممىسى جاڭ ۋېيۇەنجاڭ جانابلىرىدىن كەلگەن .

ـــ ئەپەندىم ئۆزلىرىنىڭ شۇنداق بولغاندۇ بەلكىم ، ـــ دەپتۇ دادام غەزىپىنى باسالماي ، ـــ لېكىن بىز كىيگەن كىيىم ـ كېچەك ، ئاش ـ نانلار ئۆزىمىزنىڭ ئېتىزلىقىدىن چىقىۋاتىدۇ . مانا

ئۆزلىرىنىڭ ئۇستىباشلىرىدىمۇ قارا چەكمەن ، شىم - پەشمەت تۇرۇپتۇ . « بەگ غوجام ئوڭدا يېتىپ بۇغداي يېدى ، شا - كىچىك بۇغداي تېرىپ دۇمبا يېدى » دېگەندەك ، بۇغداينى ھۆكۈمەتكە بېرىپ ، ئۆزىمىز زاغرا نانىنىمۇ تويغۇدەك يېيەلمەيۋاتىمىز . بىزگە تۆز بېرىپ باقمىغان ھەر قايسىلىرىدەك خوجايىنلار باشقىلارغا قول ئۇزاتمايلا ئۆزۈڭلارنى بېقىۋالساڭلار بولمامدۇ ؟

— بىز كىملەرگە قول سوزۇپتۇق ؟

— تاڭەي مەن دېگەن بىر ئادىدي پۇقرا . ئۇنداق ئىشلارنى ئۆزلىرىدەك سۇ ئىچكەندە ئېرىق چاپقانلارنى ئەسلىمەيدىغان ، ياتلارنى دەپ ئۆز ئانىسىغا كاچات سالمىغان ئەپەندىلەر بىلمىسە ...

— ھەي قاقباش پوشكالچى ئوغرى ، مەن نەدە كىشىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئانامنى ئۇردۇم ؟ موللا دېگەن سەندەك يالغانچى بولامدۇ ؟ — دەپ ، دادامنىڭ گېلىدىن بوغۇپ سىلكىشلەپتۇ . بۇ جاۋابقا كۈلگىسى قىستاپ كەتكەن « جاۋابكار » سوراقچىنىڭ قولىدىن ئاجرىماي تۇرۇپلا :

— مانا ھازىرلا كۆردۈم ، — دەپتۇ .

— سەن مېنىڭ ئانامنىڭ ؟ ھۇ ئالجىغان ئوغرى ، يوقال كۆزۈمدىن ، — تېرىقتەك چېچىلدى مەمتىمن ، — ئەگەر ھوشۇڭنى تاپمىساڭ ئۆزۈڭنى يامۇل ھەپسىدە كۆرۈپ قالمىغىن ...

— ھە ... كېيىنكىلەر مەكتەپ ئىشخانىلىرىنى خالىغانچە سوراقخانا ھەتتا تۇرمىگە ئۆزگەرتىۋېلىشنى گومىنداڭچىلاردىن مىراس ئالغان ئىكەن - دە ؟ — دېدىمەن گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۆزۈمنى باسالماي .

ـــ « زور ئىنقىلاب » ۋە « تۆت كىشىلىك گۇرۇھ » دەۋرىنى دېمەكچىمۇ ؟ ـــ سوردى جەڭچى ۋە مەن باش لىڭشىتىپ جاۋاب بەرگەندىن كېيىن بىر ئۇلۇغ كىچىك تىنىۋېلىپ ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى ، ـــ دادام ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ئەھۋالىنى بىزگە سۆزلەۋېتىپ ، ئىككى قولىنى دۇئاغا كۆتۈردى - ده ، يىغلاپ تۇرۇپ : « باللىرىم ، ھەرقايسىڭلارنىڭ مەزلۇملارنى بوزەك ئەتمەي ، زومىگەرلەردىن قورقماي ، ئۇلار بىلەن ئۆمۈرۋايەت ئېلىشىپ ، كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇشۇڭلارنى تىلەيمەن » دېدى . بىز تۆت ئوغۇل بولۇپ ، مەن كەنجىسى ئىدىم . بىر كۈنى دادام بىز تۆتىمىزنى ئالدىغا قاتار ئولتۇرغۇزۇپ :

ـــ ئوغۇللىرىم ، بىز زامانىڭ مۇنداق زورلۇقلىرىنى يەنە كۆتۈرۈۋەرمەيمىز ، سىلەرمۇ چوڭ بولۇۋاتىسىلەر ، دوپپاڭلارنى ئالدىڭلارغا ئېلىپ قويۇپ ئوبدان ئويلاپ كۆرۈڭلار . بىز نېمە كۈنلەرنى كۆرمىدۇق . مەن ھاياتلا بولسام مەمتىمىن ھەم ئۇنىڭغا يۇلغۇن تايىقى تۇتقۇزغان خوجايىنلىرى بىلەن بىر قېتىم ھېسابلاشماي قويمايمەن . بۇ ئىشقا ئاخىر ئاشۇ يۇلغۇن تاياق جاۋاب بېرىدۇ . ئوغۇل بالا دېگەن دېيارنىڭ بىباھا گۆھەرلىرىدۇر ، ھەرقانداق بىر پەرزەنت ئۆزىنى تۆپراق ئۈستىگە مۇنار قىلىپ تىكلىشى شەرت ، مەن سىلەرنى دېيارغا ئاتاپ چوڭ قىلىۋاتىمەن ، بۇنىڭغا رازىدۇرسىلەر ؟ ـــ دەپ سوردى .

ـــ رازى ، ـــ دەپ تۇۋلىدۇق ھەممىمىز تەڭلا دادامدىن كۆز ئۈزمەي جىمجىت ئولتۇرۇپ . نېمىشقىدۇر ئانام بىزگە تىكىلگىنىچە كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى . ئەمدى ئويلىسام ئوغۇللىرىغا دەرسىنى دادام ئۆتىسە ئانام خۇپيانە ئىمتىھان ئالغان ئىكەن . بۇ مەيداندا دادام نېمىلەرنىدۇ ئويلىۋالغاندىن كېيىن ، « ئورنىڭلاردىن

تۇرۇڭلار » ــ دەپ كەسكىن بۇيرۇق چۈشۈردى - دە ، ئۆزىمۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ گەپ باشلىدى :

ــ ئۇلۇغ خۇدا بۇ مەسۇم ، پاك ئوغۇللىرىمغا ئىنساپ - تەۋپىق ، يوقسۇللارغا مېھىر - شەپقەت ، دىيار ۋە ئەل دۈشمەنلىرىگە قارشى غەزەپ - نەپرەت ، كۈچ - غەيرەت ، بۇيۇك شىجائەت ئاتا قىلغايسەن ، دىيار ئۈستىگە قونۇۋالغان ھۇقۇشلارنىڭ زاۋالىنى كۆرۈشكە نېسىپ قىلغايسەن ، ئامىن ! ... ئوغۇللىرىم مەن سىلەرنىڭ بارلىقىڭلارنى دىيار ۋە ئەلگە ئاتىۋەتتىم .

ــ ھەي باللىق ، ھەي قىرانلىق ، ــ دېدى جەڭ ئۈستازى كۇلۇپ تۇرۇپ ، ــ دادامنىڭ ئاخىرقى سۆزىنى چۈشەنمەي « دادا مەن كىچىنكى گەپنىڭ تەكتىگە يېتەلمەيۋاتىمەن » دېگىنىم يادىمدا .

بۇنىڭ بىلەن دادام يەنە ئالدىرىماي چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى :

ــ بىزدە بىر ئوغۇل تۇپراق ئۈستىگە چۈشكەن ئىكەن ، « قېنىمنى سۇ ، گۆشۈمنى توپا ، ئۈستىخانلىرىمنى تاش ياكى خىش قىلىپ دىيارغا مۇنار بولىمەن دېگەن ئىرادىگە كېلىش كېرەك » دېگەن گەپ بار .

بىز مەمتىمىن ھوشۇرنىڭ تەھدىتىدىن قورقۇپ يەنىلا دادامنىڭ مەسلىھەتىگە كۆنۈپ ، چوڭ ئاكام ، مەھەللىمىزدىن نۇر ئايۇپ قاتارلىق ياشلار يۇرتنى ناشلاپ قېچىپ كەتتۇق . شايارغا بېرىپ بايلارغا چاكار بولۇپ كەچكۈزگىچە ئىشلىدۇق . شايارداتاپقان پۇل بىز بىلەن بايغا كەلمەي جايىدىلا قالدى . ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك ؟ دەپ ئويلاپ يۈرسەم دادام مېنى تۆمۈرچىلىككە شاگىرت بەردى . باشقا يارەنلەر : بالا كىچىك ،

جېنى قاقشىماي جان باققۇدەك يەڭگىل ھۇنەر ياخشى ئىدى ، دېسە ، دادام : « ياق ، ئوغۇل بالا دېگەن چىداملىق ھەم ياراملىق ئادەم بولۇشى كېرەك . بىزدەك يوقسۇللارنىڭ پۇشتى بالدۇر كارغا كېلىدىغان ياراملىق يىگىت بولۇش شەرت » دەپ ئەل - بۇرادەرلىرىمىزنى قايىل قىلغان ئىدى . مەن ئاخىر دادامدىن دەرس ئېلىپ ، ئۇستامدىن ھۇنەر ئۆگىنىشكە باشلىدىم .

قىزىل دەريانى بويىدا

ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتتى . 15 ياشقا كىردىم ، ئۇستامغا يارىغۇدەك بازغانمۇ ئۇرالايدىغان ، ئانچە - مۇنچە ئىشلارنىمۇ قىلالايدىغان بولۇپ قالدىم . شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە دادام بازاردىن تولىمۇ خۇشال ، روھلۇق قايتىپ ، بىزگە خۇش خەۋەر يەتكۈزدى . شۇ كۈنى ھاۋا ئوچۇق ئىدى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپئاق ئايدىڭ كېچە . ھەتتاكى قەغەز بېتىدىكى خەتلەرنى ئوقۇغىلى ، ئاينىڭ يۈزىدىكى داغلارنى ئوچۇق كۆرگىلى بولاتتى . ئاي ئەتراپىدا پىلدىرلاپ يۇرگەن يۇلتۇزلاردىن بۆلەك ئاسماندا قارا بۇلۇتتىن ئەسەر يوق ئىدى . ئەل ئايىغى جىمىقتى ، دادام خۇپتەندىن قايتىپ كېلىپ بىز ھەممىمىزنى ئەتراپقا چاقىرىۋالدى - دە :

— باللىرىم ، بۈگۈن قىزىلدا جەڭ باشلاندى ، مانا ئەمدى يۇلغۇن تايىقىدىن قىساس ئالىدىغان پەيت كەلدى ، مەن سەل - پەل ياشىنىپ قالدىم . لېكىن 30 — 40 ياشلىق ئارسلان يىگىتنىڭ غەيرىتى بىلەن ياشاۋاتىمەن . تۆت ئوغلۇم تۇرۇقلۇق ئازادلىق يولىدا پارتىلىغان جەڭگە بىرەرسىنى قاتناشتۇرمىسام خالايىق ئىچىدىمۇ يۈزۈمنى كۆتۈرەلمەيمەن ، خاتىرجەممۇ بولالمايمەن ،

قېنى ، جەڭگە قايسىڭلار بارسىلەر ؟ قول كۆتۈرۈڭلار ، ـــ دېدى .

ـــ مەن - مەن ، ... ـــ دېيىشىپ هەممىمز تەڭلا قول كۆتۈردۇق ، هەم ئورنىمىزدىن تۇرۇپ كەتتۇق . دادام كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ بىزگە دۇئا قىلدى . لېكىن قايسىمزغا رۇخسەت قىلىدىغىنىنى ئوچۇقلاشتۇرمايلا :

ـــ قەغەز ، ـــ دېدى ئانامغا قاراپ ۋە ئۆزى بېرىپ ئويۇقتىن قومۇش قەلەم بىلەن قاشتېشى دۇۋەتنى ئېلىپ ، خوتەن قەغىزىدىن سەرەڭگە قېپى چوڭلۇقتا تۆت پارچە يىرتۇپلىپ ، قەغەزلەرنى تىزى ئۈستىگە قويۇپ بىر نېمىلەرنى جىجلاپ بولۇپ ، هەر بىرىنى ئايرىم - ئايرىم پۈكلەپ ئوك قولى ئالقىندا تۇتۇپ تۇرۇپ ، ـــ چەك تاشلايمەن ، قايسىڭلارنىڭ پېشانىسى ئوچۇق ، تەلەيلىك بولسىڭلار شۇنىڭغا مۇبارەك هەم ئاق يول بولسۇن ، لېكىن ، بۇ ۋاقىتلىق ئەھۋال . ئەگەر بۇگۈنكى ئىشىمزغا ئىش ، غەيرىتىمزگە غەيرەت ، غەزىپىمزگە غەزەپ قوشۇلۇپ ، مۇزات دەريا سى نەرە تارتىدىغان بولسا ئائىلىدىكى بەش ئەركەكنىڭ هەممىمز هەتتا ئاناڭلاردىن تارتىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىمز . قولۇمدىكى چەكنى بىردىن ئېلىڭلار .

مەن « هەي خۇدا ، ئاكامغا بىر چىقىپ قالسا ئىككىمز بىرگىلا كەتسەك » دەپ ئويلىغان ئىدىم . چەك ماڭا چىقىپ قالماسمۇ . ئۆيدىكىلەر مېنى مۇبارەكلەشتى . دادام مېنى ئەتە ئەتىگەندىلا قىزىلغا ئېلىپ بېرىپ پارتىزانلارغا قوشۇپ قويۇشقا ۋەدە قىلدى . ئانام خۇشاللىق ۋە جۇدالىق ياشلىرىنى تۆكۈپ ، ئۆز ئوغلىنى ئەركىنلىك يولىدىكى جەڭ مەيدانىغا ئۇزىتىشقا كىرىشىپ كەتتى .

1945 - يىل ماي ئېيىنىڭ مەلۇم بىر يەكشەنبە كۈنى

قىزىلنىڭ بازىرىدا ئۇشتۇمتۇت بىر ۋەقە يۈز بەردى . بۇ كۈنلەردە گومىنداڭ چېرىكلىرى ۋەھشىيلىشىپ ، بىچارە پۇقرالارغا ھەر تەرەپتىن زۇلۇم قىلىپ تۆمۈر تىرنىقىنى ئەل قېنى بىلەن بويىۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە 1944 - يىل 11 - نويابردىن باشلاپ نىلىقىدا كۆتۈرۈلگەن مىللىي ئىنقىلاب بۇ ئالۋاستىلارنى تېخىمۇ ئەسەبىيلەشتۈرۈۋەتكەن ئىدى . « قورقۇنچا قوش كۆرۈنەر » دېگەندەك ، ئۇلار تىنچ ئەلدىن ئەسىرەپ ، يەرلىك ئىتتىپاقنى كۆپلەپ ئىشقا سېلىپ تېخىمۇ بەتتەر ئېزىشكە باشلىدى . ئەسلىدە ئاشۇ كۈنلەردە ئىلى دەرياسىنىڭ « كۈرەشكە ! » — دەپ تارتقان نەرە ساداسىدىن مۇزات دەرياسى ۋادىلىرىمۇ ئاللىقاچان خەۋەر تاپقان بولۇپ ، بۇ يەردىكى ھەقىقانىيەتچى پالۋانلار دۈشمەن كۆكسىگە نەيزە ئۇرۇشقا تەييارلانماقتا ئىدى . قىزىلدا ، مەن ، نىزامىدىن قارىي ، ئابدۇراخمان ھاپىز قاتارلىق ياشلار گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇپ ، ئىلى ئازادلىق ئىنقىلابىنى قوللاش يۈزىسىدىن يەر ئاستى تەشكىلاتى قۇرغان ئىدۇق . بۇ تەشكىلات 1945 - يىلنىڭ بېشىدىلا قۇرۇلغان بولۇپ ، ئەزالىرىمىز ئارانلا 20 گە يەتكەن ئىدى . تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى نىزامىدىن قارىي ئىدى . ئەسلىدە بىزنىڭ كۆتۈرۈلۈش پىلانىمىز ئاشۇ بازار كۈنى ئەمەس ئىدى . چۈنكى ، بۇ كۈنلەردە بىزنىڭ قوللىمىزدا بىرەر تال كۆسەي مىلتىق ياكى ئوقمۇ يوق ئىدى . مەن تۆمۈرچىلىك قىلىش جەريانىدا ئۇستامنىڭ ياردىمى بىلەن 13 دانە نەيزە ، 7 دانە قىلىچ سوقۇپ تەييارلىغان ئىدىم . مىڭ ئەپسۇس ، ئۇز ئىچىمىزدە شەيتانلىق قىلىۋاتقان بىرىنىڭ بارلىقىنى بىلمەي يۈرگەن ئىكەنمىز . بىز تەييارلىغان قوراللارنى قىزىل بازىرىنىڭ چېكىسىدىكى بىر دەڭدە قىغقا كۆمۈپ ساقلاۋاتقان ئىدۇق .

بىزنىڭ بۇ مەخپىيەتلىكىمىز قىزىل پەيچۇسونىڭ سوجاڭى لى داشىڭغا ئاگلانغان بولغاچقا ، شۇ بازار كۈنىلا ئۇ بىزنى تۇتۇپ ئۇجۇقتۇرماقنى نىيەت قىلىپ ، يەرلىك جاسۇسلىرىنى بازارنى پايلاشقا چىقىرىپ ، ئۆزى 30 ئاتلىق چېرىكلىرىنى تەقلەپ تۇرغان ئىكەن . چىڭقى چۈش مەزگىلى ، بازاردا ئادەم مىغ - مىغ بولۇپ كەتكەن . نىزامىدىن قارىي بىلەن ئابدۇراخمان ھاپىز بازار ئارىلاپ يۈرەتتى . ئۇلارنى كۆرگەن جاسۇسلار لى داشىڭغا دەرھال مەلۇم قىلدى : لى داشىڭ چېرىكلىرىنىڭ بازارغا چىقىشى ، نىزامىدىن قارىينىڭ قىزىل دەريا‌سى كۆۋرۈكىدىن پەيچۇسو تەرەپكە ئۆتۈشى تەڭ كېلىپ قالىدۇ - دە ، گومىنداڭ چېرىكلىرى ئۇنى شۇ يەردىلا تۇتۇپ بوينىغا سىرتماق سېلىپ ئاتقا سۆرەتكىنىچە ئېلىپ ماڭىدۇ . بۇ ياۋۇزلار نىزامىدىن قارىينى ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈپ ، باي خەلقىگە ھەيۋە كۆرسىتىپ ئۇلارنى باستۇرماقچى ئىدى . بۇنداق ھالقىلىق پەيتكە دۇچ كەلگەن ئابدۇراخمان مەخپىيەتلىكىنىڭ ئاشكارىلىنىپ ، ۋەزىيەتنىڭ « يا ئۆلۈم ، يا كۆرۈم » گىردابىغا يېقىنلاپ قالغانلىقىنى مۆلچەرلەپ پەيتنى قولدىن بەرمىدى ، دەرھاللا دەريا كۆۋرۈكىنىڭ شادىسىغا چىقىپ ، ئالدى بىلەن تەگبىر ئېيتىپ ، خالايىقنى كۆۋرۈك ئۈستىگە توپلاپ سۆز ئالىدۇ :

— بوسۇنچاق بولۇپ خارلىنىۋاتقان خالايىق ، دۇشمەنگە دەپسەندە بولمايمىز دېسەڭلار جەڭگە ئاتلىنىڭلار ! بىزنىڭ ئاخىرقى نەقەدىر بىمىزنى كۆردۈڭلارمۇ ؟ ھۇر - را ... ! ئابدۇراخمان ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن يارەنلەر نىزامىدىن قارىي تۇتۇپ كېتىلگەن تەرەپكە ھۇجۇم قىلىپ ، ئاتلىق چېرىكلەرگە يېتىشۈپلىپ چېرىكلەر بىلەن تۇتۇشۇپ كەتتى . نىزامىدىن قارىي ئاللىقاچان دۇشمەن قولىدا قەتلە قىلىنغان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ جەسىتى ھايال

ئۆتـمـەي دۇشـمەن قولىدىن تارتىۋېلىنىدۇ . جەڭ بىر يېرىم سائەت داۋام قـىلـىدۇ . نـىزامـىدىن قارىي بىلەن قوشقاندا بىز تەرەپتىن سـەككـىز بـاتـۇر ، دۇشـمـەننىڭ يەتتە ئادىمى جەھەننەمگە سەپەر قـىلىدۇ . نەتىجىدە قىزىل گومىنداڭچىلار قولىدىن ئازاد قىلىنىدۇ . لى داشىڭ پەيچۇسونى تاشلاپ كۇچاغا تىكىۋېتىدۇ .

دادام مـۇشـۇ ۋەقـەلـەرنـى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىزگە سۆزلەپ بېرىپ ئىلھاملاندۇرغان ئىكەن . مـەن ئاشۇ كۈنى زىيادە خۇشال بولۇپ تېرەمگە سىغماي قالدىم . ئۇ كـېـچـىـسـى دادام ئـىككىمىز ئۆگزىدە ياتقان ئىدۇق . دادام خىيالغا چـۆمدىمۇ ياكى ئۇخلاپ كەتتىمۇ بىلمەي قاپتىمەن . كۆزۈمگە ئۇيقۇ كـېـلـەمـدىـغـان ، ۋۇجـۇدۇمـنـى خـىـيال چىرمىۋالدى . بىر كەمدە خـورازلارنـىـڭ چـىـللاشـلىرى قۇلىقىمغا كىرگەندىلا تۇنىڭ تاڭغا ئۇلىشىپ قالغانلىقىنى سېزىپ ، ئاغرىپ كەتكەن يېنىمنى يۆتكەپ ، ئويـۇق ئـىـچـىـگـە يـوشـۇرۇنۇۋاتقان ئايغا قاراپ ياتقىنىمدا يىراقتىن ئاڭلىنىۋاتقان ناخشا ئاۋازى مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالغان ئىدى .

ئاسماندىكى بىر يۇلتۇز ،
ئاينىڭ گۈلى مەن دەيدۇ .
ئون بەش ياشتا بىر قىزچاق ،
ئاشنا بولىمەن دەيدۇ .

بۇ ناخشىنى ئېچىمدە بىر تەكرارلىدىم .

ۋەدە بويىچە دادام مېنى باشلاپ قىزىلغا قاراپ يولغا چىقتى . مـەن يـارەنـلـىـرىـمـنـى يـاد ئەتـكـىـنـىـمـدە بازار كۈنكى ئىشتا يوق بـولـغـانـلـىـقـىـمـنـى نېمىدەپ چۈشەندۈرۈشۈمنى ئۇقالماي كېتىپ بـاراتـتـىـم . بـىـز قىزىل بازىرىغا كەلسەك كالتەك ، چوماق ، پىچاق ،

قىڭراق ، قىلىچ ، مىلتىق ، ئوۋ مىلتىقى ، ھەتتا قەدىمكى زامانغا مەنسۇپ بولغان ساداق ۋە ئوقيا كۆتۈرگەن كىشىلەر توپى تۇشمۇ تۇشتا ئۇرۇش تەييارلىقى قىلىشۋاتقان ئىكەن . گومىنداڭنىڭ پەيچۇسوسى بىزنىڭ باش شتاب ئىشخانىمىز بولۇپ قاپتۇ . دادام مېنى باش شتابقا باشلاپ كىرگەندە ئابدۇراخمان تۇنۇگۈنكى ئەھۋالنى تۇشلاپلا دوكلات قىلىپ دادامنى ھەيران قالدۇردى . دادام كۆڭلىدە : « بۇ ئوغلۇمنى ئازادلىق يولىدىكى جەڭگە نەۋكەر قىلىپ تۇتتۇم » دېمەكچى ئىدى - يۇ ، ئۆز ئوغلىنىڭ ئۇ جەڭگە ئاللىقاچان قاتنىشىپ بولغانلىقىنى بىلگەندە تولىمۇ ھەيران بولۇپ مېنى باغرىغا بېسىپ مەڭزىمگە سۆيۈپلا كەتتى .

باش شتابتىكى بىر گۇرۇپپا لەشكەرلەرنىڭ رويخېتىنى تۇرغۇزۇۋاتقان ئىكەن ، يەنە بىر گۇرۇپپا ، چوڭ ، ئوتتۇرا ، كىچىك قىسىملارغا بۆلۈپ ، كوماندىرلار ، كومىسسارلارنى تۇرغۇزۇۋاتقان ئىكەن . دادام ماڭا يەنە :

ـــ ھە ... مۇنداق دېگىن ئوغلۇم ، « سەۋزىدە گەپ يوق گۇرۇچ دەم يەپتۇ » دېگەندەك بولغان ئىشلاردىن داداڭ خەۋەرسىز ئىكەن . ئاپىرىن ! يارايسەن ئوغلۇم ، سەندىن ئاتاڭ ، ئاناڭ رازى ، ـــ دەپ تېخىمۇ ئەركىلەتتى . ھېلىغىچە ئېسىمدىن چىقمايدۇ ، شۇ ئەتىگىنى ئانام مېنى ئۆزىتىپ چىققاندا :

ـــ جېنىم بالام ، ئەمدىلا 15 ياشقا كىردىڭ ، چوڭلارنىڭ سۆزىدىن چىقما ، دۈشمەندىن قورقما ، كۆپ بىلەن ئىناق بول ، يالغۇز قالمايسەن ، ئاق سۈتۈمگە رازىمەن ، روناق تاپقايسەن ، مېنى يەنىمۇ رازى قىلاي دېسەڭ دۈشمەنگە يۇكۈنمىگىن ، ئوق گەجگەكدىن تەگسە ئەجرىمگە رازى ئەمەس ، دەل مۇشۇ يەردىن ـــ دەپ مېنى باغرىغا باسقىنىچە پېشانەمگە سۆيۈپ قويۇپ ،

دادام ئىككىمىزنىڭ قارىسى كۆزدىن يىتكۈچە ئارقىمىزدا تەلمۈرۈپ ئۇزىتىپ قالغان ئىدى . دادام قولۇمدىكى قورالنى كۆرۈپ ئۆز ئوغلىنىڭ رەسمىي قوراللانغان پارتىزانغا ئايلانغانلىقىغا قاراپ ئۆيگە خاتىرجەم قايتىپ كەتتى . شۇ كۈنىلا قىزىلدا ئۆزىنىڭ يارىملىق يىگىت ۋە ئاتىلىرىنى ئېلىپ كېلىپ بىزگە تەقدىم ئەتكەنلەرنىڭ سانى مېنىڭ هېسابىمدا 200 دىن ئېشىپ چۈشەتتى . مانا شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئازادلىق جەڭچىلىرىنىڭ بەش يۈلتۇزلۇق بايرىقى قىزىل دەريا سى بويىدا زۇلۇمغا قارشى جەڭلەن قىلىپ لەپىلدەشكە باشلىدى .

جەننەت مېۋىسى

شۇنداق قىلىپ ئارىدىن 17 كۈن ئۆتتى . 18 - كۈنى گومىنداڭنىڭ تولۇق قوراللانغان بىر پولك قاراقچىلىرىنىڭ كۈچادىن بىزگە قارشى يولغا چىققانلىقىدىن خەۋەر تاپتۇق . بىزنىڭ قوشۇنىمىز 17 كۈن ئىچىدە 2000 كىشىگە يېقىنداپ قالغان بولسىمۇ ، قوراللىرىمىز يوق دېيەرلىك ئىدى . شۇنداقتىمۇ بۇ يەرگە غەيرەت - جاسارەتلىك ، ۋىجدانلىق ، جىگەرلىك ئوغلانلار جەم بولغاچقا ، بىز جەڭگە چاقماق تېزلىكىدە تەييارلاندۇق . دۇشمەن يېرىم كېچىدىن ئۆتكەندە يېتىپ كەلدى . ئۇلار قىزىل بازىرى ئىچىگە كىرىپ بولغۇچە بىزنىڭ شەھەر ئەتراپىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرغان يىگىتلىرىمىز دۇشمەنگە قارىتىپ ئوق ئۇزدى . يىراق يوللارنى پىيادە يۈرۈپ چارچىغان ئالۋاستىلار ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن ئالاقزادە بولۇپ مەجبۇرىي هوجۇمغا ئۆتتى ، قىزىلنىڭ يۇقىرىقى تەرىپىدىكى تۈز سايدا جەڭ باشلاندى . بىز « ئۆلسەك

شېهىت ، تىرىك قالساق غازى » دەپ توۋلىشىپ ، بىر - بىرىمىزگە ئىلھام بېرىشتۇق . بۇ سۈرلۈك كۆرۈنۈش دۈشمەنگە تېخىمۇ بېسىم بولدى . ئۇلار قالايمىقان ئوق چىقىرىپ مۇداپىئەدە تۇرۇۋالدى ، كاتتىباشلىرىنىڭ ئەسەبىيلەرچە ۋارقىراپ ئالغا ئىلگىرىلەشكە مەجبۇرلاپ بەرگەن بۇيرۇق ساداسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى . گومىنداڭ ئوفېتسېرلىرىنىڭ قىزغىل - تاغىل ۋارقىراشلىرىدىن ئۇلارنىڭ يۇرىكىنىڭ پوكۇلداۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى . تاڭ سۈزۈلۈپ كەلمەكتە ئىدى . بىز رەسمىي تاڭ يورۇپ بولغۇچە دۈشمەننى تېخىمۇ ساراسىمگە سالماقچى بولدۇق . بىزنىڭكىلەر ئاساسىي كۈچىمىز ئورۇنلاشقان جايىنى تۇيدۇرماي ، ئوك - سول تەرەپتىن « تۆگە مېڭىشى » دا ئوق چىقىرىشقا باشلىدى . دۈشمەن بىزنى تۇزۇك پەرق ئېتەلمەي تاڭ يورۇغۇچە نۇرغۇن ئوق دورىلىرىنى بىكارغا ئېتىپ تۈگەتتى . لېكىن ، بىز تاڭ يورۇغۇچە ئارىلىقتا 200 نەچچە تال مىلتىق ، 2 — 3 مىك تالدەك ئوق ئولجا ئالدۇق . بىز بۇ تۇز سايىدا تاڭ سەھەردىن كەچ كىرگۈچە ئۆزىمىزنى ئۇنتۇغان ھالدا جەڭ قىلدۇق . ئەسلىدە تاڭ يورۇشتىن ئاۋۋال دۈشمەن بىزنى ئىلىدىن چۈشكەن مۇنتىزم قوشۇن دەپ قارىغان ئىكەن . تاڭ يورۇغاندىن كېيىن دۈشمەن شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتتى . سەل بوش تۇرساق ساي ئۈستىدە تاش يېغىش خەۋپى كۈتۈپ تۇراتتى . بىز دۈمباق ساداسى ئىچىدە ھۇررا بىلەن دەرھال ئاتلىق ھۇجۇمغا ئۆتتۈق . شۇ چېتىملىق جەڭدە ھەر ئىككى تەرەپتىن قانچىلىك ئادەم چىقىم بولغىنى ئېسىمدە يوق . قانداقلا بولمىسۇن غەنىمەت ئالغان قورال - ياراق خېلىلا بار ئىدى . شۇ ئاردا دۈشمەندىن ھايات قالغانلىرى ئاتلىرىمىزنىڭ ئايىغىدا چەيلەنگەن جەسەتلىرىنى تاشلاپ چېكىنىپ ، تۇز ساينى بىزگە بېرىشكە

مەجبۇر بولدى . بىز دۇشمەننى قوغلىمىدۇق . راستىنى ئېيتقاندا قوغلىغۇدەك مادارىمىزمۇ قالمىغان ئىدى . كەچتە قارىسام بىر مەندىلا بىر دانە « جەكەس » ماركىلىق منلىتىق ، بىر دانە يان قورال ، سەككىز تال گرانات تۇرىدۇ . ئۇرۇشقا كىرىش ئالدىدا ئۇستام سوقۇپ بەرگەن بىر دانە قىلىچ ، ئۆزۈم سوقۇۋالغان بىر دانە نەيزە يەنىلا يېنىمدا ئىدى . يۈرىكىمدە بولسا دادام ئۆگىتىپ قويغان:

مۇقەددەس ئەزىز دىيار ، دىل سۆيەرلىم تىگارىمدۇر ،
ئىلىم چەككەن زۇلۇم - كۈلپەت ، كۆن ھەم تۈن ئاھىمدۇر .
ئات سالدىم ھەيۋەتتە ، باسارمەن مەنزىل غەيرەتتە ،
قەيەردە چىقسا بىر يالقۇن ، مېنىڭ شۇ قىبلىگاھىمدۇر .

دېگەن نەزمە كۇچ - غەيرەت ئاتا قىلاتتى . دېمەككى ، شۇ كۈنى جەڭگە كىرگەن قىزىلنىڭ باتۇر يىگىتلىرى تولىمۇ ماھىرلىق بىلەن ئېلىشىپ ، گومىنداڭ باسمىچى چېرىكلىرىنى زور زىيانغا ئۇچراتتى . بىز ھەممىمىز دېگۈدەك قورال - ياراق ۋە ئوق - دورىلارغا ئېرىشتۇق . ئەتىسى يەنە كەچ بولۇپ قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى . بىز تېخى بىرەر قارارغا كەلمەي تۇراتتۇق ، بىردىنلا دۇشمەننىڭ « سا ... ها ... » دېگەن دەھشەت ئاۋازى ئاڭلاندى . بىز « ھۇر - را !!! » بىلەن يەنە جەڭگە كىرىشىپ كەتتۇق . كىم بىلسۇن ، دۇشمەن يەنە تەۋەككۇلچىلىك قىلغاچقا بىر سائەت ئىچىدىلا چېكىندى . شۇ ئارىدا دۇشمەن ئارقا سېپىدىن : « كۇچادىن بايغا بىر پولك گومىنداڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى كىرىپ كەلدى » دېگەن خەۋەر كېلىپ بىزنى تېخىمۇ سەگىتتى . بىز بۇ قېتىم سەل ئاجىز ئىكەنلىكىمىزنى ، دۇشمەنگە سەل - پەل دارتمىلاش بىلەن بىرگە قىزىل بازىرىغا باستۇرۇپ كىرىش ،

دۇشمەننى ئالاقزادە قىلىپ ، ئاخىرقى تازىلاش جېڭى ئېلىپ بېرىپ ، سۈپۈرۈپ چىقىپ كەتتۇق . شۇ كېچىسى سايرامدا توختاپ ، ئارقىمىزدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان دۇشمەننى كۆتتۇق . شۇ كېچىدىكى چېكىنىشتە مەن بىساتىمدىكى قوراللارنى ساقلاش بىلەن بولۇپ كېتىپ ، قىشلىق كىيىملىرىمنىڭ نەلەردە چۈشۈپ قالغىنىنى بىلمەپتىمەن . بىزنىڭ ئىزىمىزغا چۈشكەن ئاتلىق دۇشمەنلەر ئەتىسى چۈشلەردە يېتىپ كەلدى . شۇنداق جەددىي پەيتتە سايرام خەلقى جۇغلىشىپ كېلىپ ھال سورىدى . ئۇلاردىن 70 ياشلىق ئىمىن ھاجى دېگەن بوۋاي چوڭ بىر سېۋەتكە لىق ئۇزۇم قاچىلاپ ، تەرلەپ - پۈشۈپ كۆتۈرۈپ كېلىپ : « دىيارىمنىڭ پاك نىيەت باتۇرلىرىغا جەننەت مېۋىسىدىن سوۋغا ئېلىپ كەلدىم . ئاز بولسىمۇ كۆپكە تاۋاپ قىلۇرسىلەر » دەپ كۆز يېشى قىلىپ دۇئا قىلغانچە ئايىغىمىزدىن توپا ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتۈشكە باشلىدى . بۇۋاينىڭ بۇ قىممەتلىك سوۋغىسى بىزگە شۇنداق كۈچ - مادار ئاتا قىلدىكى ، بىز ئۆزىمىزگە يار - يۆلەك بولىدىغان تەڭرىتاغدەك تايانچ خەلقىنىڭ بارلىقىدىن پەخىرلەندۇق ھەم غەيرەتلەندۇق . بىز ھېسسىياتلىرىمىزنى باسالماي « دۇشمەن ئۇستىدىن چوقۇم غەلبە قىلىمىز ، جەننەت مېۋىسىنى زالىملار قولىدا خار - زار ئەتمەيمىز » دەپ قەسەم بېرىشتۇق . بىز شۇنداق ھاياجان ئىلكىدە تۇرغاندا تىزەك قاغا تەرەپتىن ۋەھىمىلىك بىر شۇم خەۋەر كېلىپ بىزنى تولىمۇ بىئارام قىلدى . ئەسلى ئىش مۇنداق ئىكەن : دەل بىز قىزىلدا قوشۇن تەشكىللەۋاتقان مەزگىلدە باينىڭ توخسۇن يېزىسىدا مامۇتجان ئاتلىق بىر يىگىت باشچىلىقىدا ئالتە پالۋان كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ ، بىزگە قوشۇلۇش مەقسىتىدە قىزىلتامان يولغا چىقىپتۇ . ئۇلار تېزەك قاغا يېزىسىغا كەلگەندە

هېلىقى مۇئەللىم مەمتىمىن ھوشۇرغا ئۇچراپ قاپتۇ . بۇ ئالتەيلەننىڭ توپلىشىپ ماڭغانلىقىدىن گۇمانلانغان مەمتىمىن :

ــ ھە ... تولىمۇ كېلىشكەن قاۋۇل يىگىتلەر ئىكەنسىلەر ، سەپىرىڭلار قەيەرگىچە ؟ ــ دەپ سوراپتۇ .

ــ ياقا يۇرتلارغا ئىش ئىزدەپ ، پۇل تېپىشقا ماڭدۇق ، ــ دەپتۇ مامۇتجان .

ــ ياق سىلەر توغرا قىلماپسىلەر ، بايدا گومىنداڭنىڭ لالما ئەسكەرلىرى يامراپ كەتتى ، دەپ ئاڭلىدىم ، قەيەرگىلا بارساق ئەسكەر ، ئادەم تۇتۇش ، قاماش ، چاناش بولۇۋاتسا ياقا يۇرتتا نېمە بار ؟ ــ يەنە سوريدى مەمتىمىن .

ــ ھە مۇنداق دېسىلە ، ــ دېدى مامۇتجان دوستلىرىغا قاراپ قويۇپ ، مازاق ئارىلاش ، ــ ئۇنداقتا ئارقىمىزغا قايتساق بولغۇدەك ياكى كۇچا تەرەپلەرگە كېتەرمىز .

ــ ئەخمەق بولماڭلار ، « ھەممە يەردە قازاننىڭ قۇلىقى تۆت » دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ ؟ ــ دېدى مەمتىمىن يەنە گەپ ئاۋۇتۇپ ، ــ ئاقسۇ ، كۇچا تەرەپلەر بايدىنمۇ بەتتەر . بىزگە قارشى كېلىۋاتقان باسمىچىلار ئۇچرىغانلىكى ئادەملەرنى قارىقويۇق قىرىۋېتىپتىمىش ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىلى ئۇغرىلىرىنىڭ شېرىكى دەپ كۆزى كۆرگەنلا ئادەمنى تۇتۇپ چاناۋاتىدۇ دەپ ئاڭلىدىم . پەقەت بىزنىڭ قىزىلدىلا قازاننىڭ قۇلىقى ئۆزگىرىپ كەتتى . سىلەر ماڭا تازا ئىشەنمەيۋاتسىلەر . ئېھتىمال سىلەر قىزىل تەرەپكە ماڭىدىڭلارغۇ دەيمەن . قىزىلدا بىزنىڭكىلەر گومىنداڭچىلارنى ۋەيران قىلىپ ئاقسۇغا يارەم بېرىشكە تەييارلىنىۋاتىدۇ . ئەگەر ۋاقتىدا بارمساق ئۇلار يولغا چىقىپ كەتسە ئاۋارە بولۇسىلەر . مەن پەقەت كېسەلچان ئانامغا تارتىشىپ قالدىم ، ئانام ئىككى يىلدىن

بىرى ئورۇن تۇتۇپ ياتىدۇ ، بۇگۈن - ئەتىلىكى قالدى . بولمىسا سىلەرنى باشلاپ ھازىرلا ماڭاتتىم . مانا ھازىرمۇ ئانامنى يوقلاپ كېلىشىم ، مەن بۇگۈن بولمىسا ئەتە ، ئەتە بولمىسا ئۆگۈن ، بۇ ئايدا بولمىسا كېلەر ئايدا ئىلى تەرەپكە چوقۇم ماڭىمەن ... دەپ شاي ئوقۇپ ئىككى گەپنىڭ بىرسىدە گومىنداڭچىلارنى سۆكۈپ بېرىدۇ . مامۇتجانلار بۇ ياغلىما گەپلەرگە ئىشىنىپ قېلىپ قىزىل تەرەپكە ماڭغانلىقىنى دەپ تاشلايدۇ .

— ئۇنداق بولسا ، — دەپ سۆزگە كىرىشىدۇ مەمتىمىن خۇشلۇقىنى يوشۇرۇشقىمۇ ئۇلگۈرمەي يىگىتلەر بىلەن بىرمۇ بىر كۆرۈشكەچ ، — مانا كۈن پېشىن بولاي دەپ قالدى . ئېتىز - ئېرىقتا ئىشلەۋاتقان ئادەملەر كۆپ ، ئۇلار گۇمانلىنىپ قالمىسۇن . يۇرۇڭلار ھازىر بېرىڭلار تاماق ئەتكۈزمەي ، قورساق تويغۇزغۇچە كەچ بولىدۇ . ئەل جامائىتىدا ئۆزۈم يولغا سېلىپ قويىمەن . ھازىرچە ئۆزۈم بارالمىسامۇ باشچىلىرىمىزغا سالامىمنى ئالغاچ كېتەرسىلەر .

مەمتىمىن بۇ « مېھمان » لارنى ئۆيگە باشلاپ كېلىپ ، ئايالىنى تاماق ئېتىشكە بۇيرۇپ ، شۇ ئاردا ئۆزى سايرام پەيچۇسوغا بىر پارچە خەۋەر يېزىپ ئوغلىدىن ماڭدۇرۇۋېتىدۇ . ھايال ئۆتمەي سايرام پەيچۇسودىن كەلگەن گومىنداڭچىلار بۇ ئۆينىڭ ئەتراپىنى قورشاشقا ئۇلگۈرىدۇ . بۇ ۋاقىتتا مامۇتجان مەمتىمىنىڭ شۇبھىلىك ھەرىكىتى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆي - تورۇسىنىڭ خىرسلدىشىدىن گۇمانلىنىپ ، دوستلىرىنى قاچۇرۇۋېتىپ دۇشمەننى ئۆزى كولدۇرلىتىپ تۇرماقچى بولىدۇ . باشقىلار ئۆيدىن چىقىپ غايىب بولىدۇ - يۇ ، مامۇتجان دۇشمەن بىلەن يالغۇز ئېلىشىشقا مەجبۇر بولىدۇ . ئۇ يارىدار بولىدۇ ، چىكىنىپ - چېكىنىپ ، شۇ

مەھەللىدىكى مەھەممەت نىياز باۋجاڭ دېگەن سۆپۈرگەكەشنىڭ ئۆيىگە دۇچ كېلىپ قالىدۇ . مەھەممەت نىياز باۋجاڭ مامۇتجاننى ساماناسلىققا يوشۇرۇپ قويۇپ ، ئارقىدىنلا گومىنداڭچىلارغا تۇتۇپ بەرمەكچى بولىدۇ . مامۇتجان گومىنداڭچىلار بىلەن بىر قەپەس تۇتۇشقان بولسىمۇ ، يارىسى ئېغىرلىشىپ كەتكەچكە ئاخىر تىرىك قولغا چۈشۈپ قالىدۇ . گومىنداڭ چېرىكلىرى مامۇتجانىنىڭ ئېغىزىدىن ھېچقانداق گەپ ئالالمىغاچقا پۇتىدىن بېشىغىچە چانايدۇ . بۇ ئىشتىنمۇ نەتىجە چىقىرالمىغان گومىنداڭ چېرىكلىرى ۋە سوجاڭ نىيىتىنى تېخىمۇ بۇزۇپ :

ـــ سەن ئوغرىلارنىڭ بۇنچە جاھىللىق بىلەن قارشى تۇرغان يۇرەكلىرىڭدە نېمە بار ، مەن چوقۇم كۆرىمەن ، ئەگەر بىرەر نەرسە چىقىۋەتسە بولسا ھەممىڭلارنىڭ يۇرىكىڭلارنى سۇغۇرۇۋېلىپ قورۇپ يەيمەن ، ھەي ئوغرى راستىڭنى دەمسەن يوق ؟ ـــ دەيدۇ .

ـــ مەن ئوغرى ئەمەس ، چۈنكى مەن تېخى خەقتەك باشقىلارنىڭ تېمىنى شورا قىلمىدىم . تۇغۇلغان يېزامدىن نېرى بولغۇنۇم يوق . ئوغرىنى بىلمەكچى بولساڭ پېشانەڭنى سىيلاپ باق ، ـــ دەيدۇ مامۇتجان غەزەپ بىلەن .

ـــ ھەي ئىسسىت ، ـــ شۇ ئەسنادا گومىنداڭ قاراقچىلىرىنىڭ غالجىرلاشقان باشلىقى قولىدىكى نەيزە ئۇچىنى مامۇتجاننىڭ كۆكرىكىگە تەڭلىدى ـ دە ، ئۇنىڭ يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋالدى ، ـــ دەپ ئۆزىنى توختىتالماي يىغلاپ كەتتى پېشقەدەم جەڭچى ، ـــ مانا قاراڭ بۇ نېمىدېگەن ۋەھشىيلىك . بىز بۇ پاجىئەدىن سايرامدا خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ئورنىمىزدىن قىمىر قىلماي تۇرۇپ : « بىر تامچە قېنىمىز قالغۇچە ئۇرۇش قىلىپ ، بىر

مامۇتجان ئۇچۇن ھەر بىرىمىز 20 دىن دۇشمەننى يەر چىشلىتىمىز » دەپ قەسەمياد قىلىشتۇق . بىزگە جەننەت مېۋىسىنى ئېلىپ كەلگەن بايىقى ئىمىن ھاجى سايرام خەلقىنى ئۈيۇشتۇرۇپ ، ئوزۇق - تۇلۇك يەتكۈزۈپ بېرىش بىلەن بىرگە بارلىق قوزغىلاڭچىلارنى دۇشمەنگە قەتئىي تىز پۈكمەي جەڭ قىلىشقا ئىلھاملاندۇردى . دەل شۇ چاغدا قىزىلدا پەشۋا يېگەن قالدۇق دۇشمەن كۆز ئالدىمىزدا پەيدا بولدى . جەڭ يەنە باشلاندى . ئىككى تەرەپتىن ئېتىلغان ئوق ئاۋازى سايرام يېزىسىدا خۇددى قوماچ قورۇغاندەك سادالارنى پەيدا قىلدى . سايرام ئاسمىنى مىلتىق دورىسىنىڭ ھىدى بىلەن قاپلاندى . دۇشمەن چېرىكلىرىنىڭ جان ھەلقۇمدا ئىكىراشلىرى ، خۇددى زىمىستاندا تالادا قالغان لالما ئىتلارنىڭ غىڭشىشلىرىنى ئەسلەتسە ؛ يىگىتلىرىمىزنىڭ ــــ « ئارقاڭغا قارا » ، « جەبدەس بول » ، « چاپ » ، « چەيلىۋەت » ، « يارايسەن » ، « قوغلاپ ئۇر » دېگەن سادالىرى دەريا تاشقىنلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى . جەڭ بىر سوتكا داۋاملاشتى . دۇشمەن يەر شارائىتى بىلەن تونۇشمىغاچقا كېچىدىكى جەڭدە زور زىيان تارتتى . ئىتنى دالدا سۈرگەندىن كۆرە قورغانغا قاۋاپ ئۇرغان ئوبدان ئىكەن . دۇشمەندىن بىرەرسىمۇ قولىمىزدىن ساق قۇتۇلۇپ كېتەلمىدى . بۇ بىر سوتكىلىق جەڭدە بىزدىن 50 دىن ئارتۇق نەۋكەر ، 20 باش ئات چىقىم بولدى . شۇنىڭدىن باشلاپ بىز زاپاس قورال ۋە ئوق - دورىغا ئېرىشىپ قالدۇق . بۇ قېتىمقى جەڭنىڭ 3 - كۈنى بىز سوپى ئاخۇن قوشۇنلىرىغا ياردەم بېرىش ئۈچۇن ئاقسۇغا يۈرۈش تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتتۇق . مەن ئاتالمىش « مۇئەللىم »

مەمتىمىن هوشۇرنىڭ گومىنداڭنىڭ جاسۇسى ئىكەنلىكىنى سايرامدا بىلىپ قالغان ئىدىم.

ئىنتىقام

بىز بايىغا يېتىپ بېرىپلا گومىنداڭنىڭ شەھەردىكى لالما ئەسكەرلىرى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدۇق. بىزنىڭ قېنىمىز راسا قىزىپ تۇرغاچقا شۇنچە كۆپ دۇشمەن جەنىبە كېلەلمىدى. «يولۇاستىن قورققان ئىت تامدىن سەكرەپتۇ» دېگەندەك، قاراقچىلارنىڭ بىر قىسمى كۆچا تەرەپكە قاچتى. ئايرىملىرى قورال تاپشۇردى. بىز بايدا دەرھال خەلق ھاكىمىيىتىنى قۇرۇپ، ئاپپاراتلارنى يېڭىلاپ بېرىپلا ئاقسۇغا قاراپ يۇرۇش قىلدۇق. جامغا يېتىپ بېرىپ، ئاقسۇدىكى قوشۇن «چېكىنىدى» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىدۇق، ئىشلەمچى دېگەن جايدا سوپى ئاخۇن ۋە قاسىمجان ئاكاملارنىڭ قوشۇنلىرى بىلەن ئۇچراشتۇق. پۈتۈن قىسىم تۇزكاندا ئۇچرىشىپ، مەسلىھەت بويىچە ئىككىگە بۆلۈنۈپ بىر بۆلۈكىمىز ياتۇر. يەنە بىر بۆلەكلىرىمىز شتاچى بىلەن ئىلى تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتۇق. بىز تېزەك قاغا يېزىسىغا كەلگەندە مەمتىمىن ھوشۇر ئۇشتۇمتۇت ئۇچراپ قالدى. بىز ئۇنى تېكەسكە مەجبۇرىي ئېلىپ كەتتۇق. بۇ جاسۇس نائىلاج بويۇن ئېگىپ ئالدىمىزدا ماڭدى. مەن يول بويى ئۇنى ھەر كۆرسەم، دادامنىڭ «يۇلغۇن تايىقىدىن قىساس ئالىدىغان پەيت كەلدى» دېگىنى قۇلاق تۈۋىمدە جاراڭلايتتى.

* * *

بىز تېكەسىنىڭ قوشتاي يايلىقىدا مۇداپىئەدە تۇرۇش بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇپ ئالدۇق. كېيىن ئۇقساق پۈتۈن پارتىزان

قوشۇن شان - شەرەپ بىلەن ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ تەركىبىگە كىرىپ بولغان ئىكەن. قوشتاي يايلىقىنىڭ دائىملىق ھەمراسى — قوشتاي دەريا سى كېچە - كۈندۈز شاۋقۇنلۇق ئاقماقتا ئىدى. قوشتاي دەريا سى كۈچ - مادارىمىز ئىدى. مەن ھەر قېتىم جەڭچىلەر بىلەن چارلاشقا چىققان چېغىمدا قوشتاي دەريا سىنىڭ سۈيىدىن قانغۇچە ئىچۋالاتتىم. شاۋقۇن ياساپ ئېقىۋاتقان بۇ ئەزىم دەريانى ھەر قېتىم كۆرگىنىمدە، پىغان ئىچىدە ئاچچىق ھەسرەت چېكىپ، غەزەپلىك دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان مۇزات دەريا سىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەتتىم، تېخى بىر قانچە كۈن ئىلگىرىلا بىز بىلەن خوشلىشىپ كۆزىنى ياشلاپ شۇنچە يىراقتا قالغان قىزىل دەريا سى، ئۇنىڭ گۈل ۋادىلىرى، دەريا بويىدا بىزنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان يۇرت خەلقىنى سېغىنىپ ۋۇجۇدۇم قىساس ئوتى بىلەن لاۋۇلداپ ياناتتى. ئەنە شۇ ھىجران ئوتى مېنىڭ بۇ يولدا ئاخىرقى غەلىبىگىچە تەۋرىمەي جەڭ قىلىش ئىرادەمنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.

بىزنىڭ قوشتاي يايلىقىدا مۇداپىئەدە تۇرۇشىمىز ئانچە ئوڭايغا چۈشمىگەن ئىدى. بىر ئىش زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ، قوشۇنىمىز قوشتايغا بېرىپ ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەي توپتوغرا 14 كۈن ئاچ قالدۇق. تالقان خالتىلىرىمىزدىن چاشقانمۇ يامانلاپ كەتكەن ئىدى. ئىلىدىن تېخى خەۋەر يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە قوشتاينى ئاۋات قىلىپ تۇرغان قازاق چارۋىچىلار بىزنىڭ قارىمىزنى كۆرە - كۆرمەيلا، « گومىنداڭ بانديتلىرى ئوخشايدۇ » دەپ يىراقلارغا كۆچۈپ كەتكەن ئىكەن. شۇ كۈنلەردە، بىزگە « جەڭگە كىرىپ يارىلانغان، ساقىيىپ كېتىش مۇمكىنچىلىكى يوق ئاتلاردىن تۆت - بەشى سويۇپ

يېيىلسۇن » دېگەن بۇيرۇق بېرىلدى . مەن تۇرۇشلۇق باتالىئونغا تەگكەن ئات ئارانلا بىر باش بولۇپ ، ئۇنى بوغۇزلىدۇق . سويۇپ پارچىلاپ تەقسىملىگۈچە كۈيمەي نەپسىمىز تاقىلداپ ئاغزىمىزغا سېرىق سۇ يىغىلىپ كەتتى . شۇ ئەسنادا ئارىمىزدىن سادىق يۈسۈپ ئىسمىلىك بىر يىگىت ئاتتىنئ تېرىسى بىلەن قوشۇپ ئۇچ تال قوۋۇرغىسىنى يۇلۇۋالدى . پىشۇرۇپ يېگىنى نەدە ئوت بولسۇن دەيسىز ؟ نۇر ئايوپ ، مەن ئۇچىمىز خاملا يەپ كەتتۇق . سوغۇق چۈشكۈچە بىز يەر ئاستى گەمىلىرىنى كولاپ كىرىپمۇ بولدۇق . لېكىن ، جەڭچىلەرنىڭ تەڭدىن تولىسىدا قىشلىق تەييارلىق يوق ئىدى . شۇ كۈنلەر قوشتاي يايلىقىنىڭ خوجايىنلىرى بۇ يەردە پەيدا بولۇشتى ، ئۇلار بىزنىڭ ئۆز ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى بىلگەندىن كېيىن بىزنى مال ، چارۋا ، گۆش ، سارماي ، تار (تېرىق) لىرى بىلەن تەمىنلەپ تۇردى . بۇ ئىش بىزگە قايتىدىن مادار ۋە جاسارەت ئاتا قىلدى . گەرچە بىز قوشتاي يايلىقىنىڭ قار - بورانلىق سوغۇقىغا دۇچ كەلگەن بولساقمۇ ، قازاق قېرىنداشلىرىمىزنىڭ سەممىي ياردىمى ئاستىدا ھەر ھالدا ئامان قالدۇق . بىراق مەتىمىن ھوشۇر شۇنچىلىك غورىگىللىككە بەرداشلىق بېرەلمىدى . ئۆزىگە شۇنچە ئوبدان ئۆزگىرىش پۈرسىتى بېرىۋاتقان ئىنقلابىي سەپتىن يۈز ئۆرۈپ ، خوجايىنلىرىدىن پاناھ تىلەپ قار يېغىۋاتقان بىر كېچىدە باي تەرەپنى كۆزلەپ قاچىدۇ . خائىن دېگەن ۋىجدانسىز بولۇشتىن تاشقىرى ئەقىلسىز بولسا كېرەك ، يۇنىدىبۇرۇش قېچىشنى بىلگەن - يۇ ، قاردا ئىزىنىڭ قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتمىگەن ئىكەن . تاڭ ئاتقاندا جەڭچىلەر ئۇنىڭ ئىزىغا چۈشۈپ تۇتۇپ كەلدى . يۇقىرى ھەربىي سوت ، خائىن مەتىمىن ھوشۇرنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىپ ، ئىجراسىنى

بىزنىڭ پولك كوماندىرىمىز دەۋران بايغا ھاۋاله قىلغان ئىكەن . نەقمەيداندا ئىجرا قىلىش بىزنىڭ روتىنىڭ مەن تۇرغان شۆبه ئەترىتىگه ئورۇنلاشتۇرۇلدى .

ــ ئىجرا قىلىشقا تەييارمەن ، ــ دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى شۆبه ئەترەت كاتتىبىشى ماڭا .

ــ تەييارمەن ، ــ دەپ سەل ئالدىغا چىقىپ چاس بەردىم مەن « گۈس ـ گۈس » مېڭىپ .

دەل شۇ چاغدا مەمتىمىن ھوشۇر ئىككىمىزنىڭ كۆزى ئۇچرىشىپ قالدى . ئۇنىڭ چىرايى قازان يۇغۇچتەك پۇرلىشىپ ، يىرگىنىشلىك بەشىرىسى كاچكۇلغا چۈشۈپ كەتكەن ئىتقا ئوخشاش لاغىلداپ تىترەشكه باشلىدى . مەن ئۇنىڭ كۆزىگه سادىقا بەتلەنگەن ئوقيادەك تىكىلگىنىمده ، ئۇ كۆزىنى چىڭ يۇمغىنىچه باش ساڭگىلاتتى . مەن بەش ئاتارغا ئوق قاچىلاپ بىر تالنى تامغىقىغا ئىتتىرىپ تۇرۇپ :

ــ ئاكام مامۇتجانىڭ ھەم سەن زىيانكەشلىك قىلغان بىگۇناھ خەلقنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىمەن ، ــ دېدىم زەردە بىلەن ئۇنىڭ ئېڭىكىنىڭ ئاستىغا مۇشتۇمنى تېرەپ .

ــ بىر ... بىر ... بىر قوش ، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن ، ــ دېدى ئۇ تۆت پۇتلۇق بولۇپ ئايىغىمغا يىقىلغىنىچه يېلىنىپ . مەمتىمىنىڭ بۇ ئەپتى تاياقتىن قورقۇپ شاخىنا قويۇۋەتكەن ئىتنى ئەسلىتەتتى .

ــ باي خەلقگه بوغۇلغان قان قەرزىڭنى تاپشۇر ، يۇلغۇن تايىقى ئېسىڭدىمۇ ؟ ــ دەپ ۋاقىرىدىممەن دەرغەزەپ بولۇپ ، شۇ تاپتا ھەربىي ئىنتىزامنى دېمەيدىغان بولسام ، بۇ مۇناپىقنى ئۇستام ئۆز قولى بىلەن سوقۇپ بەرگەن قىلىچ بىلەن چانىغۇم بار ئىدى .

دەل شۇ چاغدا كوماندىرنىڭ « ئىنتىقام ! » دېگەن جاراڭلىق ئاۋازى ۋۇجۇدۇمنى لەرزىگە سالدى ـ دە ، كۆرۈڭۈكنى باستىم . « جاڭ ! ... » قىلىپ ئۇزۇلگەن ئوق ئاۋازى ئەكس سادا چىقىرىپ قوشتاي ۋادىلىرىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى . بۇ سادا تەڭرىتېغىنى بويلاپ مۇزات دۆلقۇنلىرىغا ھەمدەم بولۇپ ، يىراق ـ يىراقلارغا ئۇچۇپ كەتتى . قارىغۇدەك بولسام ساتقىنىڭ قاپاق كاللىسى پارچىلىنىپ ، سېسىق گەۋدىسى تېپىرلاۋاتقان ئىكەن .

قىسسم قوشتاي يايلىقىدا توپتوغرا بەش ئاينى ئۆتكۈزدى . 1946 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا ئىلى تەرەپتىن كىيىم ـ كېچەك ئارتقان 100 ئېشەكلىك كارۋانلار يېتىپ كەلدى . شۇنىڭدىن بىر ھەپتە كېيىن بۇيرۇقتا بىنائەن قوشتاي يايلىقى بىلەن خوشلىشىپ ئىلى تەرەپكە قاراپ يېڭى ۋەزىپە ئۈچۈن يۈرۈش قىلدۇق ، ـــ دەپ ماڭا بىر قاريدى پېشقەدەم جەڭچى ، ـــ ھازىرچە تۇگىدى ، بۇ سۆزلىگەنلىرىم پەقەت مۇقەددىمىسى ... دېمەككى ، ۋەتەن ، خەلقىنى ئازاد قىلىش يولىدا بىزمۇ باشتىلا ئەنە شۇنداق پاجىئەلەرگە دۇچ كەلگەن ئىدۇق . بۇگۈنكى كۈن بەسى مۇشكۈلگە چۇشكەن . ياشلار بۇگۈنكى دەۋرنى جاندەك قەدىرلىشىگلار كېرەك .

1982 ـ يىل 5 ـ ئاي ، ئۈچتۇرپان .

ئالتۇن تۇپراق

« تاش چۇشكەن يېرىدە ئەزىز »

1

مۇشۇ كۈنلەردە ، بۇنىڭدىن نەچچە يىللار بۇرۇن « ساۋاب » ۋە « ۆچ پۇل تېپىش » ئۈچۈن بىزدىن ئايرىلىپ ، يۇرتىنى تەرك ئېتىپ ، چەت ئەللەرگە چىقىپ كەتكەن ئۇرۇق - جەمەتلىرىمىزنىڭ خەۋىرى ، سوۋغا - سالاملىرى پات - پات كېلىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى . بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى مويسىپىت تاغىمىز ئەخمەتجاننىڭ ۋاستىسى بىلەن كېلەتتى . بۇ ئىشلار ھەر ھالدا ھەممىمىزنى دېگۈدەك خۇشال قىلدى . مەن ھازىرغىچە چەت ئەللەردە تۇرۇۋاتقان بۇ تۇغقانلارنى كۆرۈپ باقمىغاچقا ، روھىيىتىمدە ھېچقانچە ئۆزگىرىش بولمىغان ئىدى . سوۋغىلاردىن ئۆز ئۇلۇشۇمنى ئالغاندا بولسىمۇ بىر خىل يېلمان ھالەتتە بولۇپ ، تاغامغا ئادەتتىكىدەك رەھمەت ئېيتىپ قويايتتىم . ئەمما ، جەمەتىمىزئارا شەكلەن بولسىمۇ ئاز - تولا خۇشال بولۇپ قويايتتىم . لېكىن - زە ، ئارىمىزدىكى خوتۇن - قىزلار جۇلالىنىپ تۇرغان ياقۇت ، كۆزلەرنى جىمىرلىتىۋاتقان قەمرۇت ياغلىقلارنى قوللىرىغا ئېلىشىپ ئۆز ئارا ماختىشىپ قۇشقاچلاردەك جۇرلىشىپلا كېتەتتى . مەن بۇنداق چاغلاردا : « (قىزىنىڭ كۆزى قىزىلدا) دېگەن شۇدە » دەپ قويايتتىم . تاغام بولسا ئاللىقانداقتۇر خىيالارغا

ئەسىر بولۇپ ھوشىنى يوقتىپلا قوياتتى . بەزىدە ئېسەدەپ يىغلاپمۇ كېتەتتى . تاغامنىڭ بۇ قىلىقىدىن ئۆزۈمچىلا خۇيۇم تۇتۇپ قالاتتى ـ يۇ ، لېكىن يەنىلا تاغامغا ئىچىم ئاغرىيتتى . شۇنداق چاغلاردا مەن ئۇنىڭغا :

ـــ تاغا ، ئاشۇ تۇغقانلىرىڭىز شۇنچە سېغىنىپ ، كۆز يېشى قىلىۋاتقانلىرىڭىزنى بىلەرمۇ ؟ ئۇلارمۇ سىزنى سېغىنىپ كۆز يېشى قىلامدىغاندۇ ؟ ھاياتلارغا يىغلاش ياخشى بولمىسا كېرەك ، ـــ دەپ تەكرارلاپ قوياتتىم .

ـــ ھەي نادان ، ھەي نادان بالا ، ـــ دەيتتى تاغام ھۆپپىدە ئېسىلىپ .

ـــ ھە ، مەن راستىنلا نادان ، نادان بولمىسام « چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر » لۇقنىڭ ئاچچىق ئەلەم ـ زېدىلىرىنى ئۇنتۇپ ، جاھاننىڭ ئۇ چېتىدىكى تۇغقانلىرىم ئۈچۈن يىغلاپ يۇرمەيتتىم،ـــ دەپ چىشىغا تېگىپ قوياتتىم . ئەگەر مەن بۇ گەپلەرنى دېمىگەندە تاغام خېلىلا ئېزىلىپ ، يىغلاپ ئەتىسىگىلا ئاغرىپ قالاتتى ـ دە ، ھەممىز تەڭ پاراكەندە بولاتتۇق . ناۋادا تاغام بۇ گەپلىرىمگىمۇ پەرۋا قىلمىسا تېخىمۇ قېقىتىپ :

ـــ شۇنچە مېھىر ـ شەپقەتلىك تۇغقانلىرىڭىز نېمىشقا ئۆزىمىزنىڭ يۇرتىنى تاشلاپ ، بىزلەرگە چىداپ يات ئەلگە بېرىۋالغان ؟ ـــ دەيتتىم ـ دە ، ئۇنى ئېغىز ئاچماس قىلىپ قوياتتىم .

تاغام ئەخمەتجان 70 ياشلارغا كېلىپ قالغان ، بويلۇق ، قارامتۇل ، قاڭشارلىق ، چاچ ـ ساقاللىرى ئاپئاق ، دۈمچەك كەلگەن ، ئېغىر ، خۇش چاقچاق ، كىشىلەر بىلەن چىقىشاق ئادەم ئىدى . ئۇ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي 35 ياشلىق يىگىتلەردەك

بەردەس ئىدى . مەن ھەر قېتىم ئۇنىڭ تۇرقىغا نەزەر سالغىنىمدا ، بىر چاغلاردا كۈندەشلىكىدىن « جىسادۇي » دىن ئۆلگۈدەك تاياق يەپ ئون جېنىنىڭ بىرى قالغان ، تېرىسى ئۇستىخېنىغا چاپلىشىپ ئەرۋاھقىلا ئوخشاپ قالغان ئادەمنىڭ ئۆزى شۇ ئىكەنلىكىگە پەقەتلا ئىشەنگۈم كەلمەي قالاتتى . ئۇ چاغلاردا ساقچى ئىدارىلىرى چەت ئەلدە تۇغقىنىنى بارلارغا گۇمان بىلەن قاراپ ، ئۇلارنىڭ ھەر بىر قەدىمىگە كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇراتتى . چەت ئەلدىكى تۇغقانلىرىدىن كەلگەن خەت - چەكلەرنى تىزىمغا ئېلىپ ، تەكشۈرۈپ ئاندىن قولىغا بېرەتتى . بۇنى ئاز دەپ ، ئۇ خەتلەرنى تەشكىلگە تاپشۇرۇش شەرت ئىدى . شۇڭا تاغام ئاكىلىرىدىن ئايدا - يىلدا بىرەر قېتىم كېلىدىغان خەتلەر تۇپەيلىدىن « چەت ئەلگە باغلانغان ئۇنسۇر » قالپىقىنى كىيگەن بولسا ، 30 - يىللاردىكى مائارىپ دولقۇنىدا بىلىم ئىگىلەپ ، ئۆمۈر بويى ياش غۇنچىلارنى پەرۋىش قىلغان « گۇناھى » ئۈچۈن « داشقال » ، « سېپىسق توققۇزىنچى » دېگەن قالپاقلار ئاستىدا يانجىلىپ ، ئادەم بولۇپ يارىلىپ قالغىنىغا بۇرۇن - قۇلىقىغچە جاق تويغاچقىمۇ ، شۇنىڭدىن بۇيان تاغامنىڭ پىسخىكىدە كۈلۈپ تاشلىغىنىنى كۆرۈپ باقماپتىمەن .

تۇڭا ، مانا ئەمدى كۆرۈڭ ، تاغام بۇگۈنكى كۈندە بىز گېپىنى قىلغان ئاشۇ تۇغقانلىرىدىن خەت كەلگەندە كۆز يېشى قىلغان بىلەن ، بەش - ئالتە يىلدىن بېرى ئۆزىچىلا 30 يىل بۇرۇنقى مىجەزىگە يېنىۋالدى . ئۇ دائىم بىرەر ئىشقا مەغۇل بولۇۋاتقاندا « ۋەتەنده باھار » دېگەن ناخشىنى بوشقىنا ئوقۇپ قويىاتتى .

— ئادەم دېگەن ھۆل نەرسە ، — دەپ قويىاتتى تاغام ھەر

قېتىم مۇڭداشقىنىمىزدا . مەنمۇ ھەرگىز بوش كەلمەيتتىم ـ دە ، لايىقىدا چېقىشىپ قويۇاتتىم . مانا شۇنداق خاسىيەتلىك كۇنلەرنىڭ بىرىدە ، ئىشتىن قايتىپ ئەمدىلا ئۆيگە كىرىپ تۇرۇشۇمغا ، تاغامنىڭ كىچىك ئوغلى رەخمەت ئالدىراش كىرىپ كەلدى .

ـــ خۇش خەۋەر ، ـــ دېدى ئۇ مەن بىلەن شۇنچە تېز كۆرۈشۈپ ، ـــ دادام ئۆزلىرىنى چاقىرىۋاتىدۇ .

ـــ نېمە گەپ ئىكەن ؟

ـــ ھاجىم دادامىلاردىن ئاجايىپ خەت ، ئالامەت سالام كەلگەن ئىكەن ، دادام : « لىتاپىنىڭ ئاغزىنى پەننىي دامۇللام ئۆز قولى بىلەن ئېچىپ بەرسۇن » دەپ يوللىرىغا قاراپلا قالدى ، ـــ دېدى رەخمەت .

تاغام مېنى « جەمەتىمىزدىن بېتىشكەن ئالىي مەلۇماتلىق ، پەننىي دامۇللام » دەپ ئاتايتتى ئالاھىدە ھۆرمىتىمنى قىلىپ . تاغام چاقىرتقان ئىكەن ، سەۋەب كۆرسىتىش ھەددىم ئەمەس ئىدى .

2

ئەخمەت تاغاملارنىڭ قورۇسى شەھەردىن بەش كىلومېتر چە يىراقلىقتا ئىدى . مەن رەخمەتنىڭ 5000 يۇەنلىك ماتورلۇق شەيتانچىقنا مىنگىشىپ ماڭدىم . مەن يەنىلا ئەخمەت تاغامنى نېمىدەپ بەزلەشنى ، ناۋادا يەنىلا يىغلاپ خىجىل قىلسا ، قايسى گەپلەر بىلەن ئۇنىڭ سېغىنىش ئوتىنى پەسەيتىشنى ئويلاپ كېلىۋاتىمەن . مەن قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن ھويلىغا كىرگەندە ، تېخى ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا ياسالغان خىلدا ھەشەمەتلىك ئىمارەتنىڭ قەشقەرچە كۆركەم پېشايۋان سۇپىسىنى تولدۇرۇپ

ئولتۇرغان تۇغقانلىرىمىزغا كۆزۈم چۈشتى . تاغام بىلەن ئانام پىشايۋاننىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى نەشپۈت كۆچىتى ئالدىدا گەپلىشىپ تۇرغان ئىكەن . تاغامنىڭ قولىدا چىرايلىق بىر لىتاپ تۇراتتى . مېنى ئاۋۋال ئانام بىلەن تاغام قارشى ئالدى . تۇغقانلىرىمىزدىن ئەر - ئايال ، قېرى - ياش ، نەۋرە - چەۋرىلەردىن بولۇپ 30 دىن ئارتۇق ئادەم بۇ يەرگە توپلاشقاچقا ، قورۇنۇڭ ئىچى خۇددى توي تەنتەنىسىگە چۆمگەندەك تۇيۇلاتتى . باللار چۇرقىرىشىپ قورۇنى بېشىغا كىيىشكەن ئىدى .

ــ مانا ھەممىمىز ئۆزلىرىگە قاراپ قالدۇق . قېنى لىتاپىنى ئېچىپ ئوقۇپ بەرسىلە ، ــ دېدى تاغام نام - شەرىپىمنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ .

ــ خوش ، بۇ قېتىم نۆۋەت مېنىڭ ئىكەن - دە ، ــ دېدىممەن چاقچاق ئارىلاش .

ــ شۇنداق ، « لېنتا كەسسۇن » دەپ چاقىردىم .

ــ ئافرىقا چۆللۈكىگىمۇ ياكى ئاسىيا بوستانلىقىغىمۇ ؟

ــ ئوغلۇم ، خۇدا خالىسا ئەرەب دەشتلىرى بىلەن بوستانلىقىمىزنىڭ يولىنى ئېچىش مۇراسىمىنىڭ لېنتىسىنى كەس ، قېنى ! ــ دېدى قاقاقلاپ كۈلۈپ .

ــ شەرتىم بار ، ــ دېدىممەن تاغام ، ئانام ۋە باشقا تۇغقانلارغا قاراپ ، ئالدى بىلەن كېسىدىغان لېنتىنىڭ رەختىنى تەكشۈرىمەن ، ئاندىن ۋەزىپە بېجىرىمەن .

تاغام شەرتىمنى قوبۇل كۆردى . چۈنكى ، بۇرۇن مۇشۇنداقراق بىر ئىشتا بۇرنىغا سۇ كىرگەن ئىدى . ئۇنىڭ دەپ بېرىشىچە : مۇندىن 25 يىل بۇرۇن چوڭ دادامنىڭ مۇسىبەت خەۋىرى يېزىلىغان بىر پارچە خەتنى ئانامنىڭ ئالدىدا بىتۈيۈق

ئوقۇپ تاشلىغاندا ، ئانام « دادام » ! دەپ بىرلا چىرقىراپ ھوشىدىن كېتىپ ، ئۇرۇق - تۇغقانلارنى بىر قانچە كۈن بىسەرەمجان قىلغان ئىكەن . تاغامنىڭ بۇ ئىشتا قىزغىن بولۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىمۇ ئاشۇ بولسا كېرەك . مېھمانخانىغا كىرىپ خەتنى ئالدىراپ ئوقۇپ چىقتىم . راست گەپنى قىلسام ، مەنمۇ مۇشۇ خەتتىن بىرەر كۆڭۈلسىز خەۋەرنىڭ چىقىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن ئىدىم ، بولۇپمۇ ئانام بىلەن تاغامنى پاراكەندە قىلىشنى خالىمايتتىم . ئانام تېخى 60 ياشقىمۇ كىرمىگەن بولۇپ ، چوڭ دادىمىز مەرھۇم قۇتلۇق ھاجىمنىڭ كەنجى قىزى ئىدى . ئەخمەت تاغام ئانامنىڭ بىر تۇغقان ئاكىسى بولۇپ ، مۇندىن 40 يىلچە مۇقەددەم چوڭ داداملار سەپەرگە جابدۇغاندا مەن تۇغۇلۇپ قالغىنىم ئۈچۈن ، ئەخمەت تاغام مېنى ئىككى ياشقا كىرگۈزۈپ بىزنىڭ ئائىلىمىزنى ئېلىپ ئارقىدىن بېرىش مەقسىتىدە بىرىنچى سەپەردىن قالغان ئىكەن . بۇ تارىخىي كەچۈرمىشلەرنى ئانامنىڭمۇ بىر قانچە قېتىم ھېكايە قىلىپ بەرگىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە . مانا مەن خەتنى ئوقۇۋاتىمەن . خەتنىڭ بىرىنچى بېتىدە رەسىملەشكەن باشلىنىش ، ئىككىنچى بېتىدە بۇ يەردىكى ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ ئىسمى - شەرىپى ، ئۈچىنچى بېتىدە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك ئىسىملىرى ، نامى ئەمىلى قاتارلىقلار بايان قىلىنغان ئىدى . خەتنى ئوقۇغانسېرى چوڭقۇرلاۋاتاتتىم .

خەتنى ئانامنىڭ چوڭ ئاكىسى نەجمىدىن ھاجىم ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان بولۇپ ، ئۇ ئۆز تۇرمۇشىدا ھېچقانداق قىينچىلىقنىڭ يوقلۇقى ، ئەمما ھەممە نەرسىنى پۇلغىلا سېتىۋېلىش مۇمكىنلىكى ، پۇل ، مال - دۇنيانىڭ كەڭ كۇشادە تۇرغانلىقى ، تائىپى شېرىپنىڭ ئىككى يېرىدە ، مەدىنىنىڭ ئىككى يېرىدە

ماگىزىنى بارلىققىنى ، ھەر بىر ماگىزىندا يەتتە نەپەردىن خىزمەتچىنىڭ تىجارەت قىلىدىغانلىقى قاتارلىقلارنى شەرھىلەپ كېلىپ مۇنداق يازغان ئىدى :

« مال - دۇنيا دېگەنغۇ شۇنچە كۆپ تۇرۇپتۇ ، ھەي ... بۇ دۇنيادا بىز زادى نېمىگە قىزىقتۇق ؟ ساۋابنىمۇ تاپقاندىمىز ، لېكىن ئۇ يەنىلا تەقدىرنىڭ ئىلكىدە تۇرماقتا . كىشىلىك دۇنيا رىقابەتتىن خالىي بولالمايدىكەن ، ئۆز ئارا مۇئامىلىمۇ بىر خىل پەردە بولمىغىنىدەك ، تۇرمۇشمۇ ناتەكشى بولىدىكەن . ئاددىيسى پەرزەنتلەرنى ئوقۇتۇش ، ئوغۇل ئۆيلەش ، قىز چىقىرىش ئىشلىرىدىمۇ يەكلىنىشكە ئۇچراپ كەلدۇق . كىچىك بالىلارنىڭ بىر - بىرى بىلەن غىژ - پاراڭ قىلىشىپ قالغان ئىشلىرىمۇ بىزگە ئۇرغۇن دىل چىگىشلىرىنى كەلتۈرۈپ بەردى . ئەنە شۇنداق چاغلاردا بىزنى باشقىلار يۇزىمىزگىلا : < سىلەر بىزنىڭ ئەلدە ياشاپ ، بىزنىڭ ئاش - تۇزىمىزنى يەيسىلەر ، شۇنداق تۇرۇقلۇق سىلەرنىڭ باللىرىڭلار بىزنىڭ بالىمىزنى بوزەك قىلغۇدەك بولۇپ كەتتىمۇ ؟ ياخشى ئادەم بولساڭلار ئۆز ۋەتىنىڭلاردا بولاتىڭلار ، ۋەتەنسىزلەرمۇ كىشى بىلەن ئۇرۇشامدۇ ؟ ، ئەگەر ياۋاش بولمىساڭلار ... > دەپ دوق قىلىشىدۇ . قۇدا - باجىلىق بولۇش ، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىش ، يۇقىرى مەكتەپلەرگە كىرىش ، بىزدەك مۇساپىرلارغا نىسىپ بولمايدىكەن . ئەڭ ئەلەملىكى شۇكى ، 40 يىلدىن بېرى بۇ دىيارنىڭ ئەھلى بولالمىغانلىقىڭ سىرتىدا « ۋەتەنسىز » ئاتىلىۋاتىمىز . دەرۋەقە ، بىزدە ھەممە بەرسە تەل بولغان بىلەن ۋەتەن يوق . ھەمىدىن قىزىقى شۇكى : ئولتۇراق مۇلۇك جاي

سېتىپمۇ بەرمەيدۇ . ھەر يىل تاپقان ئومۇم كىرىمنىڭ $\frac{1}{3}$ قىسمى ئۆي ئىجارىسىگە كېتىدۇ ...» دېگەن گەپلەر يېزىلىپتۇ . خەت داۋاملاشقانسېرى قەغەز يۈزىدە يۇمىلاق تامچە داغلار ، سىيا تارقاپ كەتكەن جايلار كۆزۈمگە چېلىقاتتى . خەتتە يەنە مۇنداق بىر قانچە مىسرالىق بېيتمۇ بار ئىدى :

« شىر - شىر ئاققان سۈنى كۆرمەي بۇ يەرگە يەتتۇق ،
چۈشتى ئاق قار تاغ باشىغا قېرىپمۇ كەتتۇق .
ئاتا - ئانا مەقبىرىسى قالدى يات ئەلدە ،
ئانا دىيار تۇتىياسىن كۆزلەرگە سۈرتتۇق . »

بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى مەن ئەخمەت تاغامنىڭ چەت ئەلگە ئەۋەتكەن نەرسىلەرگە قوشۇپ بىر ئۇچۇم قارا چىلان تۇپراق سېلىپ قويغىنىنىڭ سىرىنى ، ئۇ نەرسىلەرنىڭ ھاجىملارنىڭ قولىغا يېتىپ بارغانلىقىنى ئۇقتۇم . نەجمىدىن ھاجىم خەتنى ھەسرەتلىك ئىبارىلەر بىلەن داۋام قىلىۋاتقىنىدا كۆز ياشلىرى زەربىدىن قوللىرى تىترەپ ، قەلەم ئۇچىنىڭ ئۆز ئېقىمىدىن چەتنىگەنلىكى مەلۇم ئىدى . خەتتە يەنە : « ئەزىزىم ، شەپقەتدارىم ئەخمەتجان ، جانابلىرىدىن سورايمەنكىم ، بىزنىڭ يۇرتىنىڭ گۈزەل قەلئەسى مۆلجەر تاغ ، تەگداشسىز يەر ئۈستى مەئۇايمىز① توققۇز بۇلاق ئۆز پېتى قەد رۇسلاپ تۇرغاندۇ ؟ دىيارىمىزنىڭ كۈن پېتىش ساھىلىدىكى توشقان دەرياسى يەنىلا شۇنداق شاۋقۇنلۇق دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقاندۇ ؟ ئەخمەتجان ، دىيارنىڭ تۆت ئەتراپىدىكى كۆركەم تاغلار مەزمۇت تۇرغاندۇ -

① مەئۇا — تۇرار جاي ، ئورۇن مەنىسىدە

هه ؟ بىز گۆدەك چاغلىرىمىزدا چۆمۈلۈپ ئويناپدىغان ، شەھەرنىڭ كۈن ئولتۇرۇش چېتىدىكى ياۋاغ ئۆستېڭىنىڭ سىماب يەڭلىغ كەۋسەر سۇيى يەنىلا شارقىراپ ئېقىپ تۇرغاندۇ - هه ؟ ! مەن سىلەرنى غايىبانە كۆرۈۋاتىمەن ، بولۇپمۇ بەش - ئالتە يىلدىن بېرى بىزگە ئەۋەتكەن مەكتۇپلىرىڭلاردىن جاھانناممدە كۆرگەندەك بەكمۇ روشەن كۆرۈۋاتىمەن . ئۇلۇغ تەڭرىم گۇۋاھ بولغاي ، قۇم ئېرىقتىكى سۇلارنىڭ ھەيۋەتلىك ئېقىشى ، گۈزەل سەھرالاردىكى ئالقىش مەغدالىرى ، ئالتۇن تۇپراق ئۇستىدە قەد كۆتۈرگەن كۆركەم بىنالار ، شاد - خۇراملىق ئىچىدىكى يېگىت - قىزلار كۆز ئالدىمدىن ئۆتمەكتە . ھەي ئەخمەتجان ، ھەي ۋەتەن ، ھەي سۇ ! ... ئېھ ئەزىز قېرىنداشلىرىم ، سېغىنىدۇق ... بەكمۇ سېغىنىدۇق ...

ئەگەر تەڭرىم قانات بەرسە ،
ئۇچۇپ بارماقلىقىم پەرھىز .
دىيار تۇپراقىدا ياتماق ،
ئۆمۈرۋايەتلىكىم قەرز » .

خەتتە ئەنسىزلىك بولمىغىنى ئۈچۈن ، ئۇنى ئۇرۇق - تۇغقانلارغا تولۇقى بىلەن ئوقۇپ بەردىم . ئۇلارمۇ بىرەردەم سېغىنىش ھېسسىياتلىرىنى ئىپادىلەپ قەرەلدە ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىشتى . مەن ئەخمەتجان تاغام بىلەن بىر قۇر پاراڭلاشقاندىن كېيىن ، ئانام بىلەن ئىككىمىز كەچلەپ ئەتىسى قايتىدىغان بولۇپ كېلىشۈالدۇق .

3

تاغام بىلەن ئۇزاق پاراڭلاشتۇق . ئۇ ئاخىر ئۇيقۇغا كەتتى . بىراق مەن زادىلا ئۇخلىيالمىدىم . چەكسىز خىياللار ئىلكىدە قالدىم . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان چەت ئەلدىن كەلگەن ۋە كېلىۋاتقان خەتلەر ، دادام رەھمىتىنىڭ بوۋاملارنى ئۇزىتىپ قايتىش سەپىرىدە كۆرگەن - ئۇچراتقانلىرى ھەققىدە دەپ بەرگەنلىرى قۇلاق تۇۋىمدە ئەكس سادا پەيدا قىلىشقا باشلىدى . راست دېگەندەك ، مۇندىن ئون يىل مۇقەددەم ئائىلىمىزدە مەزكۇر ھاجىملار ۋە بوۋام ناسىر ھاجىملار توغرىسىدا گەپ بولۇپ ئۆتكەن . ئۇ چاغلاردا چەت ئەللەر بىلەن خەت ئالاقە پۇتۇنلەي ئۈزۈلۈپ قالغان ئىدى .

— بوۋاملار مۇشۇنداق ئەزىز ماكانىنى تاشلاپ نېمىشقا تەركى ۋەتەن بولۇپ كەتكەن ؟ — دەپ گەپ ئارىلاپ سورىغان ئىدىم مەن دادامدىن ، — سەن نېمە ئۈچۈن يېرىم يولدىن قايتىپ كەلگەن ؟

— بالام ، — دەيتتى ئۇ ، — سەن تولىمۇ چىگىش گەپلەرنى سورايسەن ، جاۋاب بەرمەي قۇتۇلغىلى بولمايدۇ . ماقۇل ، مەن دەپ بېرەي : بۇ دەل 1948 - يىل ياز ، يەنى سەن تۇغۇلۇپ ئالتە ئايلىق بولغان چاغ ئىدى . گاھ ئۆلۈپ ، گاھ نەمجان بولۇپ ، روھىي كىشەن ھەم دىل ئازارلىقى ئىچىدە تىپىرلاۋاتقان بۇ ماكان يېقىندىن بېرى يەنىلا ئالاقزادىلىك ئىسكەنجىسگە مۇپتىلا بولماقتا ئىدى . مانا ، نېمىشقىدۇ ھەپتىدىن بۇيان مۆلجەرتاغ قەلئەسىنىڭ ئەتراپىدا خاتىرجەملىك غايىب بولغانىنىڭ تاشايىنىدا ، شەھەر ئىچىدىمۇ زىيادە پاراكەندىلىك باش كۆتۈرمەكتە ، قەھرى -

غەزىپىنى يۇتۇپ ، قەددىنى رۇسلاپ بولالمايۋاتقان بۇ شەھەر كېچە - كۈندۈز ئەنسىزلىكتە قالماقتا . ھەپتىدىن بېرى تىنىم تاپماي ئېتىلىۋاتقان ئوق ئاۋازى ئەتراپتا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان تاغلارغا ئۇرۇلۇپ ، ئەكس سادا پەيدا قىلىپ ۋەھىمە غوۋغالىرىنى ئۇلغايتماقتا ، شەھەر ئاسمىنىدا ملتىق دورىسىنىڭ سېسىق ھىدلىرىدىن جۇغلانغان تۈتەكلەر ئەگمەكتە ئىدى . بۇ ئاز كەلگەندەك ، شەھەر ھەربىي ھالەتتە ، كوچىدا بىرمۇ يەرلىك ئادەم كۆرۈنمەيتتى . ئادەتتىكى چاغلاردا تاڭ سەھەردىن قاراڭغۇ چۈشكۈچە كوچىنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى دەرەخلەرگە قونۇۋېلىپ ئاغزى بېسىقماي ۋېچىرلىشىدىغان جان - جانىۋارلارمۇ قاياقلارغىدۇ ساياب بولۇشقان ئىدى . پەقەت ، ئۇچىسىغا سۇس كۈل رەڭ چاپان كىيىپ ، پۇتلىرىغا گوجەي ئوراپ لاتا خەيلەرنى كىيگەن قوراللىق چېرىكلەرلا كوچا دوقمۇشلىرىدىكى يەر ئاستى پوتەيلىرىدە ، خالتا كوچا ئېغىزلىرىدا ، مەسچىت ۋە ئايرىم ئىدارە دەرۋازىلىرىنىڭ ئالدىلىرىدا ۋاراقراپ - جاراقرىشىپ ، ئوپۇر - توپۇر بولۇشۇپلا يۈرەتتى . خالىغانچە تەرەپ - تەرەپكە ئوق ئاتاتتى . گەرچە ، بۇ دەل دېھقانلارنىڭ ئالدىراش يازلىق يېغىم مەزگىل ھارپىسى بولسىمۇ ، شەھەر بىلەن يېزىنىڭ باردى - كەلدىسى ئۈزۈلۈپ قالدى . بۇ يەردە بۇ يىل 7 - ئاي چېت ئەللەردە ياسالغان « جەكەس » ، « ياپونكا » ... ملتىقلىرىنىڭ ۋەھىمىلىك ئاۋازلىرى ئىچىدە ئۆتۈپ كەتتى . بۇلارنى ئاز دەپ ، سەللا ئەمىلىك بولغان كۈنلەردە گومىنداڭ ساقچى دائىرلىرى « ئىلى ئوغرىلىرى » نىڭ بېسىپ كىرىدىغانلىقىنى كۆپتۈرۈپ تەشۋىق قىلىپ : « ئۇلار بۇلاڭچىلار ، ئوغرىلار ، ئۇلارغا ئەگىشكەنلەر بىزدىن ياخشى كۈن كۆرمەيدۇ ، < ئىلى ئوغرىلىرى > ئىچكىرىدىن كېلىدىغان قىزىل

پاچاق كومموُنىستلارغا يول ئاچقۇچىلار ، ئەگەر ئىچكىرىدىن كومموُنىستلار كېلىدىغان بولسا ، مال ـ مۈلۈكلەرنى ھەتتا خوتۇن ـ قىزلىرىنىڭلارنىمۇ ئومۇمنىڭ قىلىۋالىدۇ . ئۇلارغا ئەگەشكەنلەرنىڭ كاللىسى سېپىل دەرۋازىسىغا مىخلىنىدۇ » دەپ شالىنى چاچسا ؛ يەرلىك مۇتەئەسسىپلەر ، بەگ ـ شاڭيۇلارمۇ ماسلىشىپ : « < كومموُنىست> ـ كەمنومۇس ، دىنسىز دېگەن گەپ ، ئەگەر ئۇلار يۇرتىمىزغا كەلسە ھەممىمىزنى دىنسىز قىلىۋېتىدۇ » دەپ دوست تارتىشىپ بېرىشىدىغان بولدى . كۈندۈزلىرى بۇ تەتۇر تەشۋىقاتقا پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ قوماندانلىق قىلىۋاتقان ھەربىي ئەمەلدارلار كېچىلىرى چېرىكلىرىنىڭ ئۇچىسىغا سەگەز چاپان كىيدۈرۈپ ، ئۇلارنى تولۇق قوراللاندۇرۇپ ، داڭدار سودىگەر ۋە بايلارنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ ئالتۇن ـ كۈمۈش توپلاش بىلەن ئاۋارە ئىدى . دېمىسىمۇ ئاشۇ كۈنلەردە ئەل ـ جامائەت ئارىسىدا : « بۇگۈن ئىشىك تاغ كەينىگە ئۆتۈپ ، مۇسا ئۇزۇننى بۇلاپتۇ » دېسە ؛ ئەتىسى « مۇسا ھاجىمنىمۇ قارا بېسىپتۇ » ... دېگەن خەۋەرلەر تارقىلىپ يۈرەتتى . شۇنداق چاغلاردا بۇلاڭچىلارنىڭ كاتتىباشلىرى بىرلا يۇمىلاپ باشقىچە قىياپەتتە ئوتتۇرىغا چىقىپ : « بۇگۈن كېچىدە < ئىلى ئوغرىلىرى > تاغ ئاتلاپ كېلىپ بايلىرىمىزنى بۇلاپ كەتتى ... » دەپ داۋراڭ سالاتتى . ھە دېسىلا يۇز بەرگەن پاراكەندىچىلىك بىزنىڭ ئائىلىمىزگە ، بولۇپمۇ بوۋاڭ ناسىر ھاجىمغا بەك قاتتىق تەسىر قىلغاچقا ، ئۇلار يۇرتنى تاشلاپ كېتىپ قالغان ئىدى .

ـــ بوۋامۇ ئۆز بايلىقىدىن ئەنسىرىگۈدەك دەرىجىدىكى زاتلاردىنمىدى ؟ ـــ يەنە سورىدىم .

ـــ ياق ، ئوغلۇم ، بۇۋاق ناسىر ھاجىم ئادەتتىكى تىجارەتچى ئادەم ئىدى ، ـــ دېدى دادام قاتتىق بىر نەپەس ئېلىپ ، ـــ بىزنىڭ قولىمىزدا ماتا ، چەكمەن ، سەگەز ، قەشقەر كاتەكچىسى قاتارلىق بوز مال بار ئىدى . بەزىدە ئىككى ئات ، تۆت ئېشەك كارۋىنى بىلەن تاقىچىلىقمۇ قىلاتتۇق ، ھالىمىز شۇنچىلىك ئىدى .

شۇ يىلى 8 ـ ئايىنىڭ مەلۇم بىر كېچىسى تۇيۇقسىزلا قوماچ قورۇغانىدەك پاراسلاپ ئېتىلغان ئوق ئاۋازى پۈتۈن شەھەرنى ۋەھىمىگە سالدى . جان قايغۇسىدا قالغان ئاۋام بۇگۈن كېچىمۇ ئىشىك ـ دېرىزىلىرىنى مەھكەم بېكىتىپ ئۇيقۇسىز ئولتۇرۇشاتتى . بىزنىڭ ئۆيىمىز شەھەرنىڭ تار رەستە كوچىسىدىكى ئوردا مەسچىتىنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدە بولۇپ ، شەھەر كوچىلىرىدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلار ئوچۇقلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى . شۇ كۈنى ھەممىمىز بۇ چوڭ ئۆيگە جەم بولغان ئىدۇق . ناسىر ھاجىم چوڭ داداڭغا بۇ يەردىن كېتىش « كېسەللىك » تەگكىلى خېلى ئۆزاق بولغاچقا ، بۇگۈنمۇ بۇ ئائىلىدە تالاش ـ تارتىش بولۇۋاتاتتى . چوڭ تاغاڭ نەجمىدىن مەخسۇم ، ئىنىسى ئەخمەتجان ئىككى ئوغۇل بىر تەرەپ ؛ ناسىر ھاجىم ئۆزى يالغۇز بىر تەرەپ ؛ مەن ، ئاناڭ ، مومالىڭ ھاجى ماڭى خېنىملار بىر تەرەپ ئىدۇق .

ـــ دادا ، ـــ دەپ بالۇرغاندەك قىلاتتى نەجمىدىن مەخسۇم ناسىر ھاجىمغا قاراپ ، ـــ ئانامنىڭ سالامەتلىكى دېگۈدەك ياخشى ئەمەس . بۇ مۇدھىش كۈنلەرمۇ ئۆزاققا بارماس ، خۇدا زالىملارنىڭ زاۋالىنىمۇ بېرەر ، « سۇ كېتىدۇ تاش قالدۇ ، ئوسما كېتىدۇ قاش قالىدۇ » دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ ، پىتىنىڭ ئاچچىقىدا چاپانىنى ئوتقا تاشلىۋەتمەي مەلۇم ۋاقىت يېزىغا چىقىپ جان پاناھداپ

تۇرساق قانداق بولار كەن ؟...

ـــ لېكىن ـ زە ، ـــ دېدى ناسىر ھاجىم تەئەددى ئارىلاش ، ـــ سۇ ئۇلۇغراق كېلىپ قالسا تاشمۇ ، قاشمۇ قالمايدۇ . ئاتا باشلىغان يولغا كىرمىگەن بالا ياخشى بالا ئەمەس .

ـــ دادا ، بىزنىڭ گېپىمىزگە كىرىپ قويسىلىمۇ يامان كەلمەس ، ـــ دەپ ئارىلاشتى تاقەت قىلالمىغان ئەخمەتجان ، ـــ بۇ رەزگىلەرنىڭ پاقالچىقىغا پىت چۈشتى ، ھەرىمۇ كەچكۈز ئۆلەردە چېقىۋالىدۇ ئەمەسمۇ . ئاكام راست ئېيتىدۇ ، كىندىك قېنىمىز تۆكۈلگەن ئانا تۇپراقنى تاشلاپ يات ئەلدە نېمە خوۋۇق كۆرەرسىز .

ـــ ئەپەندى دېگەنغۇ ۋەز ـ نەسىھەتچى كېلىدۇ ، ـــ دەپ دوق قىلدى بوۋاڭ ، ـــ سېنى شۇنداق سۆزمەن قىلغانمۇ مەن . چوڭ سۆزلىگىنىڭ بىلەن يامۇلغا قامىلىپ قالغىنىڭدا بىزدەك ئاتىلار ئارىلاشمايمۇ قۇتۇلۇپ چىقالمىدىڭغۇ ؟ سەن دەۋاتقان ئۇۋغا يارىماسلارنى كۆپ كۆرگەنمەن ... ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۇگۈنكى ئۆپكىنى ئەلا بىلىپ ، بۇ يەرنى تەرك ئەتكەن تۇزۇكمىكىن ... مەن ئاتا ، سىلەر بالا ، مېنىڭ گېپىم ... ؟

ـــ شۇنداق قىلىپ ، مەن كۆيئوغۇل بولغاچقا گەپكە ئارىلىشالمىدىم ، ـــ دەپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى دادام ، ـــ ھەممىز سۆكۈتكە چۆمدۇق . قاتتىقراق نەپەس ئېلىشقا پېتىنالمىدۇق . سەن ئاناڭنىڭ قۇچىقىدا ئۇخلاۋاتاتتىڭ .

ـــ دادا ، ـــ دەپ يەنە گەپ باشلىدى ئەخمەتجان ئاردىكى جىمجىتلىققا خاتىمە بېرىپ ، ـــ دېگەنلىرى ئورۇنلۇق ، شۇنداقتىمۇ بىر ئاز سەۋر قىلساقمىكىن دەيمەن .

ـــ ئەخمەتجان ، ـــ دېدى ناسىرھاجىم كۆزىنى

ئالايتىپ ، ــ مەن ئەمدى « تەخىر » ، « سەۋر » دېگەن گەپلەر بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايمەن . سەۋر قاچام تولدى ، تېشىپ كەتسە چاتاق . كىندىك قېنىمىز تۆكۈلگەن بۇ دىيارىدا بىر دەم خاتىرجەملىك بولمىسا ، بۇرنىمىزغا ئەجەل پۇراپ تۇرسا ، زادى قانداق قىلغۇلۇق ؟ ئەخمەتجان ، سەن نادانلىق قىلما بالام . بۇلارغا بىزنىڭ كېرىكىمىز يوق ، ئۇلارغا ياخشى ئاش ، يۇمشاق نان ، مۇشۇ گۈزەل زېمىن بولسلا كۇپايە . بۇلار بۇ پەيلىدە ھامان بىر كۈن بىزنى باشقا يەرگە سۈرگۈن قىلىشتىن يانمايدۇ . ھېچ بولمىسا يوق بەتنامىلارنى چاپلاپ بىر ـ بىردىن قىرىپ تۈگىتىدۇ ... زادى كېتىش كېرەك . بۇلاردىن ياخشىلىق تەمە قىلىش كالا مۈگگۈزىدىن گۈل ئۈنىدۇ دېگەندەك بىر ئىش .

ــ دادا ، بۇ دېگەنلىرىڭغۇ بەرھەق ، ــ دېدى ئەخمەتجان باش لىڭشىتىپ ، ــ بىراق شۇنىمۇ ئۇنتۇماسلىق كېرەككى ، ئۇلار ئۇزاق يىللاردىن بۇيان بىزنى كۆپلەپ قىردى ، ئۆزلىرىمۇ ھەددى ـ ھېسابسىز قان ـ قەرزگە بوغۇلدى . ئەڭ ياخشى چارە ، بۇ قاراقچىلارغا بۇ يەرنى بىكارلاپ بېرىش ئەمەس ، كۆزگە قادالغان مىخ بولۇش . ئەمما ئۆزلىرى ...

ــ ياق ، مەن بۇ يالماۋۇزلار قولىدا بىر تەڭنە گۆش بولۇشنى خالىمايمەن ، ــ دەپ ۋارقىراپ كەتتى ناسىر ھاجىم ، ــ چۈنكى ھاكىمىيەت ، مىللىق ئۇلارنىڭ قولىدا ؛ بىزدە بىگىز چاغلىق نەرسە بولمىسا ...

4

1948 ـ يىل 9 ـ ئاي ، ھەممىمىز قېيىن ئاتامغا ھەمدەم

بولۇپ ، قولغا چىققۇدەك مال - مۈلۈك ، يېزىدىكى يەر - زېمىن ، شەھەردىكى ئۆي - جايلىرىمىزنى ئېلىشىغا سەپتىپ پۈل قىلدۇق . ئەخمەتجان ۋەدىسىدىن يېنىۋېلىپ كەتمەيدىغان بولدى . دادىسى : « ئەگەر كەتمىسەك ، بىر ئوغۇللۇق مىراسكىنى ئال » دېگەن ئىدى ، « ئانامغا يوللۇق تۇتتۇم » دەپ جاۋاب بەردى ئەخمەتجان . ئاناڭ ئاللىبۇرۇنلا « دادام ھايات بولىدىكەن ، مەن مىراس ئالمايمەن ، دادامنىڭ ھەج سەپىرىگە تۇتتۇم » دېگەن ئىدى . مەن قەشقەردىن ئۆتۈپ كەشمىرگىچە ئۇزىتىپ باردىغان بولدۇم . كەچكۈز قىستاپ كېلىۋاتاتتى . سەپەر ئۈچۈن تۆت ئات ، ئالتە ئېشەك تەييارلىدۇق . ئەخمەتجان مۇئاملىدە راستچىل ، خۇش ئاۋاز يىگىت بولغاچقا ، ناسىر ھاجىم ئۇنىڭغا ئوبدانلا ئىشىنەتتى . شۇڭا بىر كۈنى ئەتىگەندە ئۇنى دۆڭ چىغ ① تەرەپكە بىر مۇئاملىنى تۈگىتىپ كىرىشكە ئەۋەتتى . ئەخمەتجان دۆڭ چىغدىن ئانچە ھايالىشمايلا قايتىپ كەلدى . قالغانلارنىڭ ھەممىسى ھويلىدا ئىدۇق . ئۇنىڭ چىرايىدا قانداقتۇر بىر جىددىيلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى .

— نېمە ... ؟ بىرسى بىلەن زەنجىشىپ قالدىڭمۇ بالام ؟ — سورىدى ئوغلىنىڭ چىرايىنىڭ تاتىرىپ كەتكەنلىكىدىن ئەنسىرىگەن ناسىر ھاجىم .

— ياق ، ئويلىمىغان يەردىن ۋەھشىلىكنى كۆرۈپ قالدىم ، — دېدى ئەخمەتجان دادىسىغا ئەھۋال چۈشەندۈرۈپ ، — بۇگۈن ئەتىگەندىلا يامغۇر يېغىشقا باشلاپ چۈشكە يېقىن توختىدى . يامغۇرنىڭ توختىشىغا ئەمەت ھاجىمنىڭ

---

① دۆڭ چىغ : ئۇچتۇرپان شەھرىنىڭ شىمالىدىكى توشقان دەريا‌سى بويىدىكى يېزا ئىسمى .

سارىيىدىن چىققان بىر ئەسكەر سۇ بويى مەھەللىسىگە بارىدۇ - دە ، ئۆستەڭدە ئۈزۈپ يۈرگەن ئون نەچچە ئۆردەكنى كۆرۈپ نىيىتى بۇزۇلىدۇ . ئۆردەكلەردىن بىر قانچىنى تۇتۇپ كېتىپ قورۇما قىلىپ ، باشلىقنى خۇش قىلماقچى بولۇپ ئۆردەكلەرنى قاشقا چىقىرىش ئۈچۈن قوغلايدۇ . قېرىشقاندەك سەزگۈر جانۋارلار ئۈياقتىن - بۇياقا قېچىپ قاشقا چىقمايدۇ . ئەسكەر يەنە قوغلايدۇ - يۇ ، نەمىگىدۈر پۇتلىشىپ يىقىلىپ ئاغزى - بۇرنىدىن قان كېتىدۇ . پۇتىدىكى بىر پاي خەي ئۆستەڭگە چۈشۈپ كېتىدۇ . ئۆزى تاپقان دەردكە چىدىمىغان بۇ ئوغرى « ماۋۇ ئۆردەكلەر كىمنىڭ ؟ » دەپ سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ ئۆردەكچى تۇردى ئاخۇن ئاكىنى تاپىدۇ - دە ، ئاۋۋال ئۇنى بېلىدىكى كەمەر بىلەن ، كەمەر ئۈزۈلگەندە بولسا پۇتىدىكى خەي بىلەن ئۇرۇپ ، « سېنىڭ ئۆردەكلىرىڭنى تۇتىمەن دەپ ياردار بولدۇم » دېگىنىچە لېيەنبۇ قىلىنغان ساراي ① غا ھەيدەپ بېرىپ كالتەككە باسقان . مەن خالايىقنىڭ ساراينى قورشاپ ئالغان ۋاقتىغا ئۇلگۈرۈپ يېتىپ كەپتىمەن . ئەمەت ھاجىمنىڭ ساريىدىكى قاراقچىلار ئۆگزىلەرگە پىلىموتنى قۇرۇپ ، مىلتىق ئۇچىنى خالايىققا قارىتىپ ھەيۋە قىلىپ ، ئاسمان - زېمىنغا قارىتىپ ئوق ئېتىۋاتىدۇ . خالايىقنىڭ پەيلى ئاندىن يامان تۇرىدۇ . بۇگۈن بىرەر ئىش بولامدىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن .

ـــ ھە ، مەن دېمىدىمۇ ؟ ـــ « مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۆچلۈك » دېگەن شۇ . سەن ئاشۇنداق زومىگەرلىكنىڭ شاھىدى بولىمەن دەپ مەندىن ئايرىلىپ قېلىۋاتىسەن ، زادى بۇ يەردە تۇرۇشنىڭ ھاجىتى قالمىدى ، ـــ دېدى ھاجىم تېخىمۇ چېچىلىپ .

---

① شۇ يىللاردا گومىنداڭ ئەسكەرلىرى سارايلاردا ئىدى .

كۆنده دېگۈدەك يۈز بېرىۋاتقان قاراقچىلىق بىزنىڭ بوسۇغىدىن تېزراق چىقىپ كېتىشىمىزگە سەۋەب بولۇۋاتاتتى . بىز ئەل - يۇرت بىلەن خوشلىشىش چېيى بەرگەندىن كېيىن ، 10 - ئاينىڭ باشلىرىدا سەپەر قىلدۇق . بىز تۆت جان ئادەم تۆت ئات بىلەن 32 كۈن يول ئازابى تارتىپ كەشمىرگە ئاران ئۇلاشتۇق . ئېشەكلىرىمىز يولدا ئۆلۈپ تۈگىگەن ئىدى ...

5

كەشمىر شەھىرىدە زىيادە ئىسسىق بولۇۋاتاتتى . بىز بۇ شەھەردىكى بىر ساراينىڭ تارغىنا بىر ئېغىزلىق ئاددىي ھۇجرىسىغا ئورۇنلاشتۇق . كەچلىك غىزا ۋاقتىدا نەجمىدىن مەخسۇم دادىسى بىلەن يەنە گەپ تەگىشىپ قالدى .

— دادا ، — دەپ گەپ باشلىدى ئۇ ھارغىن تەلەپپۇزدا ، — يۇرتىمىزدىكى زاكىر ھاجىمنىڭ شۇنچە كۆركەم سارىيىدىكى ھەممە نېمىسى تەل ھۇجرىلىرىنىڭ بىر كۈنلۈكى ئاران ئىككى مىسقال كۈمۈش ئىدى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يول بويى ئۆز تەۋەيىمىزدە بۇنچە ئېغىر ئىجارىگە يولۇقمىدۇق ، تەۋەيىمىزدىن ئۆتۈپتۇق ئىش باشقىچە بولۇۋاتىدۇ . يۇرت پۇرىقى كەتمەي تۇرۇپ ...

— ئوغلۇم ، قايناپ قالدىڭغۇ ؟ — دېدى ناسىر ھاجىم ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالماي .

— كونا توپا پۇراپ تۇرىدىغان بۇ ئەسكى ھۇجرىنىڭ بىر كۈنلۈكى ئىككى تىللادىن بولسا ، ئوقەتنى نېمىگە ، جاننى قانداق ... ؟ — گەپنىڭ داۋامىنى يۇتۇۋەتتى نەجمىدىن مەخسۇم .

ھاجىم ئىندىمىدى ، چۈنكى ئۇ يول بويى « ئىسىت

ئۇچتۇرپان ، ئىست ئاقسۇ ھەي ئېست قەشقەر بىلەن خوتەن » دەپلا كېلىۋاتقان چوڭ ئوغلىنىڭ يېرىم يولدا بەل قويۇۋېتىپ يېنىۋېلىشىنى مۆلچەرلىگەن ئىدى .

ـــ قۇربان ھېيت ئامىزىنى ئوقۇۋېلىپلا يولغا چىقىپ كېتىمىز ، باشقا يەرلەر مۇنداق ئەمەس ، مەمۇرچىلىق ، ـــ دېدى ھاجىم ئارتۇق گەپ قىلىشقا پېتىنالماي .

تېخى ھېلىلا بىر چەينەك قايناق سۇنى ئىككى مىسقال كۈمۈشكە سېتىۋالغان ھاجىم ئۆزلۈكىدىن ھەممىزگە چاي قۇيۇشقا باشلىدى . ئاردىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈۋېدى ، كەشمىر شەھىرىنىڭ كۈن پېتىش تەرىپىدىكى تۈزلەڭلىكتە قۇربان ھېيت ئامىزى ئوقۇلىدىغان بولدى . شۇ كۈنى بۇ يەرگە ئون مىڭدىن ئارتۇق مۇسۇلمان توپلاندى . نېمىشقىكىن ، مەيداننىڭ كۈن چىقىش تەرىپىگە 30 مېتر ئېگىزلىكتە تاختا پەر ياسالغان ئىدى . كىشىلەر ناماز ئوقۇپ بولۇپمۇ تاراپ كەتمەي ئۆز ئارا پاراڭلاشقاچ ھەدەپ ئاسمانغىلا قارىشاتتى . نەچىدىن مەخسۇم بىلەن بىز باشقىلارنى تاماشا قىلىپ يۈرەتتۇق . شۇ ئەسنادا ھەر خىل زۇۋاندا سازا قىلىپ خەير ـ ساخاۋەت تىلىگۈچىلەر پەيدا بولۇشقا باشلىدى . ئۇلار ئاردىدا كەشمىرلىك جۇل ـ جۇل كىيىملىك ، ئاياغ كىيىمسىز باللارمۇ بار ئىدى . بۇ ساھىل باللارغا ، ئېگىز بويلۇق ، بېشىغا ئالما ئۇرۇقى دۇخاۋا دوپپا ، ئۇچىسىغا ماش رەڭ كاستۇم ـ شىم ، پۇتىغا قىزىل خۇرۇم شىلىت كىيگەن ، كۆزىگە قارا كۇزەينەك تاقىۋالغان 40 ياشلار چامىسىدىكى بەستلىك بىر كىشى سۇۋارى سادىغا بېرىپ ، قارا ـ قويۇق بەش سوملۇق بىردىن تىللا تارقىتىپ كېلىۋاتاتتى . ساخاۋەتكە مۇيەسسەر بولالىغان ئوماق قىز ـ ئوغۇللار قارا مەدەكتەك ئورۇق قوللىرىنى

ئېگىز كۆتۈرۈشۈپ ئۆز تىللىرىدا نېمىلەرنىدۇ دەپ ، ئالاھىدە تازىم بىلەن دۇئا قىلىشاتتى . شۇ ئەسنادا كىشىلەر ئارىسىدىن 55 ياشلار چامىسىدىكى بىر ئادەم بۇ كىشىگە يېقىنداپ كېلىپ : « ھەق ، ئامىن ! » دېدى ، ھەتتا بىزگە قارىپمۇ ئۇلگۈردى . بىز بۇ تونۇش سادا ئىگىسىگىلا لايىقىدا سادىغا بەردۇق . بىراق ، بايىقى ساخاۋەتچى :

ــ ھەي سائىل ، بېرى كېلىڭ ، ــ دەپ توۋلىدى كاستوم يانچۇقىدىن بىر سقىم تىللا ئالغىنىچە ئۇنىڭغا ئۇزىتىپ ، ــ مەڭ ، بۇنى خىراجەت قىلىڭ ، راست سىز قەيەرلىك ؟

ــ مەن بىر مۇساپىر ، ھەج قىلىش ئۈچۈن كېتىۋېتىپ ، كاراچى دېگەن يەردە مال ـ دۇنيالىمنى بۇلاڭچىغا ئالدۇرۇپ قويدۇم تەقسىر ، ــ دېدى ـ يۇ ، يۈرتىڭىز نامىنى ئېغىزغا ئېلىشقا قورۇنغانىدەك . يەرگە قارىۋالدى . لېكىن ، ئۇ يەنىلا بايۋەچچىگە قاراپ ھەقتانالا يولدا دۇئا قىلىشقا ئالدىرايتتى .

ــ تۇختاڭ ، ــ دېدى بايۋەچچە كەسكىن ، ئەمما يېقىملىق تەلەپپۇزدا ، قارا ئەينىكىنى ئېلىۋەتكەچ ، ــ سىز بۇ يەردە ھەرگىز تىلەمچىلىك قىلماڭ ، غەيرىي مىللەت كىشىلىرىگە قول سوزماڭ ، مۇشۇ پۇل بىلەن ھەرەمگە كېتەلەيسىز ، خالىسىڭىز بىزنىڭ سارايغا بېرىڭ ، ئىشلەڭ ، كېتىشنى خالىسىڭىز مېنى ئىزدەڭ ، قەشقەر يولىدىكى كارۋانلىرىمغا قوشۇپ قويىمەن ، بىر تىيىن ھەق ئالمايمەن . ناۋادا بۇ يات ئەلدە تىلىگىنىڭىزنى كۆرۈپ قالسام ... ــ بايۋەچچە گېپىنىڭ ئاخىرىنى ــ تازا قاتتىق يېرىنى ئېچىگە يۇتۇۋېتىپ ، بىز بىلەن چالا ـ پۇلا كۆرۈشۈپلا ئارىمىزدىن كېتىپ قالدى . ھېلىقى « سائىل »مۇ بۇ يەردىن غايىب بولدى . بىز ھېلىقى بايۋەچچىدىن ئەيمىنىپ ، بىر ئېغىزمۇ گەپ سوراشقا پېتىنالمىدۇق .

ئاردىن بىرەر سائەتچە ۋاقىت ئۆتە ـ ئۆتمەي ، ھىندىستان ئاسمىنى تەرەپتىن بىر ئاق ئايروپىلان كېلىپ ، كەشمىرنىڭ كۆكىدە كەپتەردەك پەرۋاز قىلىشقا باشلىدى . بۇنىڭغا ئۇلىشىپ شەھەر تەرەپتىن رەڭگا رەڭ قوڭغۇز پىكاپلار چىقىپ ، ئۇنىڭدىن كەشمىرنىڭ ھۆكۈمەت ئەربابلىرى بىر ـ بىرلەپ چۈشۈشكە باشلىدى . بۇ چىرايلىق « ھارۋا » لاردىن بىرسى مەيداننىڭ چېتىگىرەك توختىدى ـ دە ، ئۇنىڭدىن ھېلىقى سالاپەتلىك كىشى چۈشتى . مەن ئىچىمدە : « مۇشۇ ئات ئەلدە بىزنىڭ يۇرتلۇق شۇنچە ئابرويلۇق ئادەم يولۇقسا ، ئۇقەتنىڭ ئېپىنى قىلسىلا قاملاشقۇدەك » دەپ ئويلىدىم ، لېكىن ئويلىغانلىرىمنىڭ بايانىنى يېشىپ بېرەلمەيتتىم . نەجمىدىن مەخسۇم بارغانچە شۈكلىشىپ كېتىۋاتاتتى .

ـــ نېمىلەرنى ئويلاپ كېتىۋاتىسىز ؟ ـــ سورىدىممەن ئۇنىڭدىن .

ـــ ئۆزۈم كەشمىردە بولغىنىم بىلەن كۆڭلۈم يەنىلا ...

ـــ ھە ، مۇنداق ـ دەڭ ؟ بۇلار نېمە كۆرۈنۈۋاتىدۇ ؟

ـــ نېمە كۆرۈنەتتى ، ئۇلار ئۆز يوقسۇللىرىغا بىر نەرسە بەرمەيدىكەن ، بىز ۋە ئۆزبېكلەر رەھىمدىل ئىكەنمىز . يانچۇقۇمدىكى مىسقاللىق ، سەرلىك كۈمۈشلەر تۇغدى ، تېخىچە ھېلىقى بايۋەچچە ئېسىمدە .

ـــ ئۇنىڭ سېخىيلىقى سىزگە ئۆتكەندەكمۇ ؟

ـــ ھە ، ئەلۋەتتە .

بىز ھېلىقى بايۋەچچىنىڭ تېگىنى سۈرۈشتۈرمەكچى بولۇپ تۇراتتۇق ، ئايروپىلان يەرگە قوندى . بىر كەمدىن كېيىن ، باشقىلاردىن بۇ ئايروپىلاندا ھىندىستان زۇڭلىسى نېھرونىڭ

كەلگەنلىكىنى ئۇقتۇق . بايىقى ئېگىز تاختا پەر نەھرونىڭ چىقىپ نۇتۇق سۆزلىشى ئۈچۈن ياسالغان ئىكەن . ئاق كىيىملىك بۇ ئەرباب مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلۇغ قۇربان ھېيتىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنى ئېيتتى . نەھرۇنىڭ گېپىنى ھېلىقى بايۋەچچە ئۇيغۇرچىغا ئاغدۇرۇپ بېرىشكە باشلىدى . شۇندىلا ئۇنىڭمۇ لايىقىدا ئەمەلدارلىقىنى مۇقىملاشتۇردۇم . ئەسلىدە مەن يېڭىلىشقان ئىكەنمەن . چۈنكى ، شۇ دەقىقىدە نەجمىدىن مەخسۇم يېنىدىكى بىرەيلەندىن :

ـــ گەپ ئۆرۈپ بەرگۈچى كىم بولىدۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى .

ـــ بۇ كىشى ئەسلى قەشقەرلىك ، ـــ دېدى ھېلىقى كىشى جاۋابەن ، ـــ ئۇ قەشقەردىكى كاتتا سودىگەر ئەخمەت باينىڭ كۆيئوغلى ئابلىز بايۋەچچە بولىدۇ . ئۆزىمۇ چوڭ سودىگەر . ئۇنىڭ بۇ يەردە ئالاھىدە نامى ، كاتتا كارۋان ـ سارايى ، باغلىرى بار ، يەنە ئۇنىڭ شەھەر دائىرىسىدە ، ھەر بىرىدە 15 دىن ئادەم ئىشلەيدىغان بەش ماگىزىنى بار . شىنجاڭدىن بۇ يەرگە كەلگەن ھەر قانداق ئادەم بۇ كىشىنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ تۇرىدۇ .

بىز چۈشكەن سارايمۇ ئاشۇ كىشىنىڭ ئىكەن ، مەن ھېلىقى كىشىدىن يەنە :

ـــ بۇ يەردە ھەممىگىلار شۇنچە ئەزىزمۇ ؟ ـــ دەپ سورىدىم .

ـــ بەش قول ئوخشاش بولمايدۇ بۇرادەر ، ـــ دېدى ئۇ كۈلۈپ كېتىپ ، ـــ يات ئەلدە كۈن ئېلىش ئوڭاي ئەمەس ، قالدىسىنى دېمەيلا قويايلى ...

نېھرو سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ مۇنبەردىن چۈشكەندىن

كېيىن بىز سارايغا قايتىپ بېرىپ ، بۈگۈن كۆرگەن - ئىشتىكەنلىرىمىزنى ئانىمىز هاجى ماري خېنىمغا سۆزلەپ بەردۇق . ئەتىسى بىزمۇ بىر تىللالىق يەرگە چىدىر تىكىدىغان بولدۇق . چۈنكى ، سەپەر قىلىش بىر هەپتە كېيىنگە سۈرۈلگەن ئىدى .

ـــ يولدا قاراقچىلار كۆپمىش ، سەل ئەمىنلىك بولغاندا يولغا چىقىدىكەنمىز ، ـــ دېدى ناسىر هاجىم تولىمۇ غەمكىن .

ـــ قاراقچى ؟ نەدىكى قاراقچى ئىكەن ئۇ ؟ ـــ سورىدى نەجمىدىن مەخسۇم .

ـــ هەئە ئوغلۇم ، قاراقچى .

ـــ چۆچەكلەردىكى قاراقچىلار شۇمۇ ؟ ياكى غەربنىڭ باغلىغان قاراقچىلارمۇ ؟ ـــ نەجمىدىن مەخسۇم يەنە سورىدى خۇددى كىچىك بالىلارچە . بىز بۈگۈنكى قۇربان هېيىت نامىزىنىڭ يۇرتىمىزدا قانداق ئۆتۈلگەنلىكى هەققىدە قىياسەن پاراڭ قىلىشتۇق ۋە پاراڭلارنىڭ ئەللەيلىشىدە ئاستا - ئاستا ئۇيقۇغا كەتتۇق .

6

مەن بىر هەپتىدىن كېيىن ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ يۇرتقا يول ئالدىم . ئات كارۋىنى بىلەن ئاق سايغا ئىچكىرىلەپ ، قەدىمكى زامانىدا كىملەر تەرىپىدىندۇر بىنا قىلىنىپ ، خارابلىشىپ كەتكەن ئىگە - چاقسىز بىر قونالغۇدا تۈنەپ ، ئەتىسى ئەتىگەندە تالاغا چىقسام ، ئۇ يەرنىڭ ئالدى تېمىدا قامچا دەستىسى بىلەن ئويۇپ يېزىلغان « ۋەتەن ئۈچۈن ۋەتەندىن ئايرىلدۇق » دېگەن بىر قۇر خەتكە كۆزۈم چۈشتى . نېمىشقىدۇر ئاشۇ خەت قەلبىمدە نەقىش بولۇپ ئورناپ قالدى . ئەمما ، هازىرغىچە بۇ خەتنى قانداق بىر

ئاقىلنىڭ نېمە مەقسەتتە يېزىپ قالدۇرغانلىقى سىر ئىدى.

« ۋەتەندىن ئىككى ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئايرىلىپ يات ئەلدە يۈرگەن چاغلاردىكى سەرگۈزەشتلىرىمنى ئەسلەپ، پەسىل قۇشلىرىغا ئوخشاپ قىلىشنى زېنھار خالىمايمەن، ئانا تۇپراقنى ئەبەدىي قوچاقلاشنى ئەلا بىلىپ، سىلەر بىلەن سالامەت يۈز كۆرۈشكەن ئىدىم ... » دېگەن ئۇنتۇلغۇسىز ھېكايىنى ياد ئېتىپ تاڭ يورۇغىنىنى تۇيماي قاپتىمەن. كاللام بوۋاملار ھەققىدىكى سەرگۈزەشتلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن ئىدى.

ـــ بالام، ئەجەب ئۇخلاپ كەتتىڭ، ـــ دېگەن ئاۋازنىڭ قۇلىقىمغا كىرىشى بىلەن كۆزۈمنى ئاچسام، ئەخمەتجان تاغام دېرىزە تۈۋىدە « تارىخىي رەشىدىيە » ناملىق كىتابنى ئوقۇپ ئولتۇراتتى.

ناشتىدىن كېيىن تاغام نەجمىدىن ھاجىمدىن كەلگەن خەتنى يەنە بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتۇق.

ـــ قېنى، دەۋرىمىزنىڭ ئالىمى مەسلىھەت بەرگىنە، قانداق قىلىش كېرەك، ـــ دېدى تاغام.

مەن مۇندىن بىر ئاي بۇرۇن كەلگەن خەتتىكى: « دىيارىمىڭ توپىسىنى قۇچاقلاش بۇ ئۆمرۈمدىكى ئەڭ بۈيۈك ئارزۇيۇم، چارە ـ مەسلىھەت بەرگەيسىلەر » دېگەنلەرنى ئويلىدىم ـ دە:

ـــ مەن تەكلىپ قەغىزى ئۈچۈن ئىلتىماس يېزىپ بېرەي، يولىنى ئۆزلىرى ماڭسىلا، ۋەتەنگە تەشنا تاغىمىز نەجمىدىن ھاجىملارنى مەنمۇ بىر كۆرەي، ھەر بىرلىرىنىڭ باغرى قانسۇن، ۋەتىنىمىزنىڭ مۇندىن 40 يىل بۇرۇنقى ھالىتى بىلەن بۈگۈنكى شاد ـ خۇراملىقىنى، بەختى كۈلگەن يۇرتداشلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرسۇن، ـــ دېدىم ھېچ ئىككىلەنمەستىن.

ـــ ناۋادا كېلىۋېلىپ ، كەتمەيمىز دېسىچۇ ؟ ـــ سوربدى تاغام .

ـــ مەڭگۈ قارشى ئالمىز ، دىيارىمىزمۇ كەڭ كۆكسىنى ئاچىدۇ ، دەرۋازىمىزمۇ ئوچۇق . قېنى ، ئانا تۇپراقنى سېغىنغانلارغا مەرھەمەت ! ـــ دېدىممەن يەنىمۇ ھاياجانلىنىپ .

ـــ ماقۇل ئوغلۇم ، شۇنداق بولسۇن ، ـــ دېدى تاغام مەمنۇن بولۇپ ، ـــ ئوغلۇم ، دېمىسىمۇ « باشقا ئەلنىڭ شاھى بولغۇچە ، ئۆز ئېلىڭنىڭ قۇلى بول » دېگەن ھېكمەت بار ئەمەسمۇ .

1989 ـ يىل 3 ـ ئاي . ئۇچۇربان .

سىيىت نوچى ئۇچتۇرپاندا

ئاپتورى : ئىمام مۇھەممەت
مەسئۇل مۇھەررىرى : مۇھەممەت ئابلىز بۆرەيار
مەسئۇل كوررېكتورى : ئارزۇگۈل سدىق

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشرقىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى : 1092 × 787مم ، 32 / 1
باسما تاۋىقى : 5.375 قىستۇرما ۋاراقى : 1
1997 ـ يىل 4 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
1997 ـ يىل 4 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 8000 ـــــ 1

ISBN7—5373—0557—9/I. 144
باھاسى : 5.50 يۈەن

本集子选录作家伊麻木·穆罕默德十几年来写的10部短篇小说。

斯义提勇士在乌什

作者：伊麻木·穆罕默德
责任编辑：穆罕穆德·阿不利孜·伯日亚尔
责任校对：阿尔祖姑丽·司迪克

喀什维吾尔文出版社出版
新疆新华书店发行
喀什维吾尔文出版社印刷厂印刷
787×1092毫米1/32开本，5.375印张 1插页
1997年4月第一版 1997年4月第一次印刷
印数：1——8000

ISBN7—5373—0557—9/I.144(民文)
定价：5.50元

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : غەيرەت خالىق

ISBN 7-5373-0557-9

9 787537 305570 >

ISBN7 — 5373 — 0557 — 9

I.144(民文) باھاسى 5.50 يۈەن